

STATISZTIKAI SZEMLE

A KÖZPONTI
STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DR. BELYÓ PÁL, ÉLTETŐ ÖDÖN, DR. HARCSA ISTVÁN,
DR. HUNYADI LÁSZLÓ (főszerkesztő), DR. HÜTTL ANTÓNIA, DR. KÖRÖSI GÁBOR,
DR. MÁTYÁS LÁSZLÓ, DR. MELLÁR TAMÁS (a Szerkesztőbizottság elnöke), NYITRAI FERENCNÉ DR.,
OROS IVÁN, DR. RAPPAI GÁBOR, DR. SIPOS BÉLA, DR. SZILÁGYI GYÖRGY,
TÓTH ISTVÁN GYÖRGY, DR. VITA LÁSZLÓ, DR. VUKOVICH GABRIELLA

78. ÉVFOLYAM 6. SZÁM

2000. JÚNIUS

E SZÁM SZERZŐI:

Dr. Bánszegi Katalin, a KSH főosztályvezető-helyettese; *Manlio Calzaroni*, az Olasz Statisztikai Hivatal (Istituto Nazionale di Statistica – ISTAT) főmunkatársa; *Dr. Csahók István* kandidátus, a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat főigazgatója; *Dr. Forgács Katalin* kandidátus, a Munkaügyi Kutató Intézet ny. tudományos főmunkatársa; *Hulyák Katalin*, a Pénzügyminisztérium ny. főtanácsosa; *Dr. Hunyadi László* kandidátus, a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem egyetemi tanára, a *Statisztikai Szemle* főszerkesztője; *Dr. Kovacsics József*, az állam- és jogtudomány doktora, ny. egyetemi tanár; *Dr. Lakatos Miklós*, főtanácsos a KSH főosztályvezető-helyettese; *Nyitrai Ferencné dr.*, a közgazdaságtudomány doktora, a KSH ny. elnöke.

*

Lakatos Judit, a KSH főosztályvezetője; *Nádudvari Zoltán*, a KSH főtanácsosa; *Szász Kálmán* kandidátus, a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat tudományos kutatója; *Tűű Lászlóné*, a KSH ny. osztályvezetője; *Visi Lakatos Mária*, a KSH főtanácsosa.

ISSN 0039 0690

Megjelenik havonta egyszer
Főszerkesztő: dr. Hunyadi László
Osztályvezető: Dobokayné Szabó Orsolya
Kiadja: a Központi Statisztikai Hivatal
A kiadásért felel: dr. Mellár Tamás
2742 – Akadémiai Nyomda
Martonvásár, 2000
Felelős vezető: Reisenleitner Lajos

Szerkesztők: Dr. Domokos Attila, Polyák Andrea, Szücsné Bruckner Mariann, Visi Lakatos Mária
Tördelőszerkesztők: Bálinthné Bartha Éva, Simonné Káli Ágnes

Szerkesztőség: Budapest II., Keleti Károly utca 5–7. Postacím: Budapest, 1525. Postafiók 51.
Telefon: 345-6528, Telefax: 345-6783

E-mail: statszemle@ksh.gov.hu

Kiadóhivatal: Központi Statisztikai Hivatal, Budapest II., Keleti Károly utca 5–7.

Postacím: Postafiók 51. Budapest, 1525. Telefon: 345-6000

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Előfizethető bármely hírlapkézbetítő postahivatalnál és a Levél- és Hírlapüzletági Igazgatóság Hírlapelőfizetési Irodájánál (Budapest VIII., Orczy tér 1., Telefax: 303-3440) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással Postabank Rt. 219-98636, 021-42795 pénzforgalmi jelzőszámra.
Előfizetési díj: fél évre 2100 Ft, egy évre 4200 Ft

Beszerezhető a KSH Könyvesboltban. Budapest II., Keleti Károly u. 10. Telefon: 212-4348

TARTALOM

MÓDSZERTANI TANULMÁNYOK

A nemzeti számlarendszer teljes körű becslései: új fogalmak és módszertani megközelítés. – <i>Manlio Calzaroni</i>	413
A pénzkeresleti függvényről. – <i>Hulyák Katalin</i>	435
Információszabadság – Adatvédelem – Statisztika. (VII.) – <i>Dr. Bánszegi Katalin – Dr. Lakatos Miklós</i>	444

STATISZTIKAI ELEMZÉSEK

Fellendülés lemaradó keresetek mellett. – <i>Dr. Forgács Katalin</i>	456
--	-----

SZEMLE

Tájékoztató az MTA Statisztikai Bizottsága üléséről. – <i>Dr. Csahók István</i>	469
A spanyol Statisztikai Hivatal elnökének előadása. – <i>H. L.</i>	470
Emlékezés Theiss Ede professzorra. – <i>Dr. Kovacsics József</i>	473
Magyar szakirodalom	
Bélyácz Iván: A beruházási fordulat. (<i>Nyitrai Ferencné dr.</i>)	474

STATISZTIKAI HÍRADÓ

Személyi hírek	477
Szervezeti hírek – Közlemények	477

STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ

Külföldi statisztikai irodalom

Engelange, C.: Osztrák statisztikai törvény 2000. A módosítás nemzetek fölötti szempontjai.	479
Klein, K.: Az osztrák statisztikai törvénnyel kapcsolatos kérdések.	480
Kutzenberger, E. – Richter, J.: Osztrák statisztikai törvény 2000. Előzmények, motívumok, célok.	482

Chambers, J.: Számítógépes statisztika és grafika. (Szász Kálmán)	485
Stankovsky, J.: Az Európai Unió módosított középtávú költségvetése. (Nádudvari Zoltán)	486
Gazier, B.: A foglalkoztatottság javítása: koncepciók és irányelvek. (Lakatos Judit)	487
Langers, J.: Az idegen munkaerő összetétele Luxemburgban. (Visi Lakatos Mária)	488
Külföldi folyóiratszemle	489

*A Statisztikai Szemlében megjelenő tanulmányok
kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképp egybe
a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.*

Utánnnyomás csak a forrás megjelölésével!

MÓDSZERTANI TANULMÁNYOK

A NEMZETI SZÁMLARENDSZER TELJES KÖRŰ BECSLÉSEI: ÚJ FOGALMAK ÉS MÓDSZERTANI MEGKÖZELÍTÉS*

MANLIO CALZARONI

Az itt következő tanulmány a rejtett gazdaság becslésével foglalkozik. Szerzője a téma nemzetközi híru szakértője *Manlio Calzaroni*, az Olasz Statisztikai Hivatal főmunkatársa, szerkesztőségünk felkérésére küldte meg ezt az írást folyóiratunknak. Közreadásával az a célunk, hogy a magyar statisztikusok számára betekintést adjunk egy olyan külföldi műhely munkájába, amelyik az adott szakterületen a világ, de legalábbis Európa élvonalába tartozik, s amelynek tevékenysége – a problémák közös gyökere folytán – szakmailag kifejezetten érdekes lehet a magyar statisztikusok számára. A közös problémák és a közös módszertani alapok ellenére lényeges eltérések vannak az egyes statisztikai rendszerek között, ezért célszerűnek tartjuk, hogy a tanulmányt egy rövid bevezetővel lássuk el.

Az egyes országok általában a hivatalos GDP becslésekor beleértik, beleszámítják a rejtett gazdaság egy részét, de ennek arányairól, becslési módjáról nem sokat publikálnak. Bár erre vonatkozóan is léteznek részletes EUROSTAT-ajánlások, az egyes országok gyakorlata között mégis nagy különbségek lehetnek. Talán egyedül az olaszok azok, akik módszereiket széleskörűen publikálják, sőt azt is közreadják, hogy a hivatalos GDP mintegy 20 százaléka a rejtett gazdaságból származik. Ezért érdemes megismerni az olasz módszert.

A becslés alapja a foglalkoztatottsági–termelékenységi adatok felhasználása. Ez a megközelítés nemcsak a rejtett, hanem a legális gazdaság esetén is célravezető lehet, amit az is mutat, hogy az olasz nemzetgazdasági elszámolások módszertana lényegesen jobban támaszkodik a munkaerő-statisztikára, mint más országoké. Az aggregátumokat többféleképpen lehet becsülni, de az olasz statisztika a hozzáadott érték mintegy 70 százalékát a munkaráfördításon keresztül becsüli. Az alkalmazott módszer az, hogy becsüli az összes munkaráfördítást, az egységnyi munkaráfördítésre jutó hozzáadott értéket vagy bruttó kibocsátást, és ezt vetíti ki a teljes sokaságra. Statisztikai értelemben ez hányadosbecslés.

Az informális, a rejtett és az illegális gazdaságban használva ezt a módszert, a legfontosabb feladat a munkaráfördítés minél teljesebb kimutatása, ami a rendelkezésre álló információforrások (népszámlálás, munkaerő-statisztika, háztartás-statisztika, vállalati kimutatások, társadalombiztosítás, adóstatistikák stb., illetve ezek összekapcsolása, egybevetése) sokoldalú, integrált felhasználását jelenti. Mindezek legfőbb célja az, hogy az informális, a rejtett és az illegális gazdaságban jelentkező munkaráfördítást a lehető legteljesebben megragadja.

Magyarországon a statisztikai és adatvédelmi törvények rendelkezései miatt az adatok ilyen összekapcsolása, ennél fogva az olasz módszer közvetlen átvétele, alkalmazása rövid tá-

* A tanulmány eredeti címe: L'esaustivita' delle stime di contabilita' nazionale: nuovi concetti e approccio metodologico. (Kézirat.) Fordította: *Halassy Melinda*. A szerkesztő köszönetet mond *Dr. Pozsonyi Pálnak* a KSH főosztályvezetőjének és *Dr. Sugár Andrásnak*, a Gazdasági Minisztérium osztályvezetőjének, akik a nyersfordítás alapos átolvasása után gondolataikkal sokat segítettek a cikk végleges formájának kialakításában.

von nem tűnik reális lehetőségnek. Ennek ellenére Olvasóink figyelmébe ajánljuk ezt az érdekes, elgondolkoztató, és sok részletében a gyakorlatban is használható statisztikai tanulmányt.

A szerkesztő

A nemzeti számlarendszer (System of National Accounts – SNA) Olaszországban jelenleg folyó módszertani felülvizsgálatának az egyik fő célja, hogy biztosítsa a GDP becslésének teljességét (kimerítő jellegét), figyelembe véve a nemzeti számlarendszer által 1993-ban bevezetett új definíciókat, és azoknak az Európai Unió belüli elfogadott változatát. Ezért ennek a cikknek az első fejezete azon termelőtevékenységek összességének leírását adja meg, amelyeket a *kimerítő jelleg*¹ biztosítása érdekében mérni kell. Ezt követően, a 2. fejezetben bemutatjuk az olasz Nemzeti Statisztikai Intézet (Istituto Nazionale di Statistica – ISTAT) által használt módszertani megközelítést, megvilágítva, hogy az miként válaszol a GDP teljes körű becslésének igényére, valamint összegezzük az előző revízió által meghatározott módszertanhoz képest bevezetett főbb újításokat. Ezen újításoknak a foglalkoztatottság becslésére gyakorolt hatásait, és az általuk lehetővé tett fejlesztéseket a harmadik fejezetben vázoljuk fel.

1. DEFINÍCIÓK ÉS A VIZSGÁLAT TÁRGYA

1.1. A nemzeti számlarendszerek becslésének célsokasága

Az Európai Számlák Rendszere (European System of Accounts – ESA) meghatározásai alapján a nemzeti számlákban a termelést teljeskörűen mérik, amennyiben lefedik a termelést, az elsődleges jövedelmet és a költségeket, amelyek a statisztikai felvételek útján, kimutatásokon és a közigazgatási regisztereken keresztül közvetve vagy közvetlenül megfigyelhetők (lásd az Európai Bizottság 94/168/EC Határozatát, Euratom 1994. február 22., 2. cikkely. A szakkifejezések meghatározása). A nemzetközi szervezetek definíciói szerint a (közvetlenül) meg nem figyelhető gazdaság az, ahol egyértelműen a legnagyobb statisztikai mérési problémák állnak fenn. Ez a következő főbb területeket foglalja magában: illegális gazdaság, rejtett gazdaság, informális gazdaság.

Az SNA93-ban megtalálhatjuk az illegális és rejtett gazdaság meghatározását (SNA93: 6.30-6.36), és emellett néhány olyan jellemzőt, amelyekkel az informális szektort azonosíthatjuk.

Az illegális gazdaság körébe tartoznak azok a tevékenységek, amelyeket a törvény tilt, vagy amelyek önmagukat tekintve legálisak ugyan, de arra jogosulatlan személy gyakorolja őket, ilyen például egy engedély nélküli foglalkozás gyakorlása. Az illegális termelést ezért az SNA két csoportra osztja:

- olyan javak és szolgáltatások termelése, amelyeknek eladását, terjesztését vagy birtoklását a törvény tiltja;
- legális termelői és szolgáltatói tevékenységek, amelyek akkor válnak illegálissá, amikor arra nem jogosult személy végzi azokat.

¹ A *kimerítő jelleg* (esaustivity, exhaustiveness) az EUROSTAT által használt kifejezés annak jelölésére, mely szerint biztosítani kell, hogy a nemzeti számlarendszer becsléseiben az egy országban működő valamennyi termelőegység tevékenységét figyelembe vegyék, legyenek azok közvetlen statisztikai forrásokkal lefedve vagy sem. Mí a továbbiakban inkább a *teljeskörűség* vagy a *teljesség* szinonimáját használjuk, amit természetesen nem lenne szerencsés összekeverni a mintavételes felvételekkel szembeállítható *teljes körű felvételekkel*. (A szerk. megj.)

Mindkét típus a termelés körébe sorolandó, feltéve, hogy azok tényleges termelési folyamatok, amelyek olyan javakat és szolgáltatásokat eredményeznek, amelyekre tényleges igény van a piacon. Az illegális tevékenységeknek a termelésbe történő sorolására tett javaslatában az SNA egyértelmű megkülönböztetést tesz azon tranzakciók között, amelyek a vevő és az eladó közötti kölcsönös egyetértésen alapulnak (például a drogkereskedelem, a prostitúció), s amelyeket a termelés körébe sorol, valamint az egyéb tevékenységek között, ahol az ilyen megegyezés hiányzik (például a zsarolás, a rablás), amelyeket ebből a körből kizár. Figyeljünk fel arra is, hogy az illegális tevékenység lehet termelő vagy újraelosztó, és csak az elsőnek van hatása a GDP nagyságára.

A rejtett gazdaság mindazt a legális termelést jelöli, amelyről a közigazgatásnak nincs tudomása az alábbi okokból kifolyólag:

- az adóeltitkolás (személyi jövedelemadó esetén, hozzáadott érték típusú vagy más adók esetén);
- a társadalmi hozzájárulások (társadalombiztosítási hozzájárulás) eltitkolása;
- a törvény által meghatározott szabályok be nem tartása a minimálbér, a munkaórák száma, a munkavédelem stb. terén;
- a közigazgatási előírások be nem tartása, például a statisztikai kérdőívek és más közigazgatási űrlapok hiányos kitöltése esetében.

A meg nem figyelhető gazdaság tevékenységei tehát alkotják a *rejtett gazdaság* részét, azaz mindazon tevékenységek körét, amelyeket a (nem büntetőjogi) törvény előírásainak szándékos be nem tartása jellemez a termelési költségek csökkentésének céljából, vagy annak a statisztika számára rejtett részét, vagyis azon tevékenységek körét, melyeket a statisztikai rendszer hiányossága vagy éppen a tevékenység jellege miatt a statisztika nem, vagy nem megfelelően tud megfigyelni.

Az informális gazdaság meghatározásakor az SNA az olyan gazdasági szervezeti egységekre hivatkozik, amelyekre jellemző:

- az alacsony szervezetségi szint;
- a munka és a tőke gyenge vagy hiányzó elkülönítése;
- a többnyire alkalmi, rokon, vagy személyes és társadalmi kapcsolatokon alapuló munkaviszony, szemben a formális szerződésekkel.

Ezek az egységek többnyire a háztartási szektorhoz tartoznak és nem lehet őket más termelőegységekkel egyesíteni. Jellemzőjük, hogy a tulajdonos egy személyben felelős a kérdéses termelőtevékenység összes pénzügyi és nem pénzügyi kötelezettségéért. Az egyes országokban érvényben lévő törvények alapján ez a szektor a méret és/vagy más jogilag szabályozott jellemzők segítségével azonosítható. (Megjegyzendő, hogy ezeket az egységeket általában nem terheli semmiféle hatósági nyilvántartási kötelezettség.)

Az illegális termeléseként meghatározott jelenség leírása azért szükséges minden egyes ország esetében, mert biztosítani kell az egyes országok közötti és az adott országon belüli idősorok összehasonlíthatóságát, jóllehet az Európai Unió országait illetően az a döntés született, hogy az ilyen jellegű tevékenységeket egyelőre nem foglalják bele a GDP becslésébe.² Ennek bevezetését egy második szakaszra halasztják, amikor is a GDP-becslés teljeskörűségének biztosítása az EUROSTAT által megszabott felülvizsgálat befejező műveleteként jelenik meg.

² Ezeket a tételeket egyes országok ún. vonal alatti tételként elszámolhatják. (*A szerk. megj.*)

Az informális tevékenységeket illetően nyilvánvaló, hogy ezek nem szükségszerűen az adók és egyéb társadalmi (például a társadalombiztosítási) hozzájárulások elkerülésére irányulnak (míg ez a belső, lényegi indítéka a gazdasági okokból nem regisztrált rejtett gazdaságnak), és így a definícióból adódóan nem szükséges azokat a rejtett gazdaságba sorolni.

Minden további indoklás nélkül megállapíthatjuk, hogy az SNA új változatának a megfogalmazása, és ezt követően az ESA korszerűsítése, döntő módon járultak hozzá a rejtett gazdasági tevékenység fogalmának tisztázásához, és az egyes nemzeti statisztikai intézetek által végrehajtott becslések kiindulópontját képezik, különösen az Európai Unió keretei között, hozzájárulva ezzel ahhoz, hogy biztosítani lehessen a becslések lehető legnagyobb homogenitását. A homogenitás fontosságát két fő ok támasztja alá: egyrészt ezzel lehetővé válik a gazdasági helyzet egységes értékelése az EU országokban, másrészt ezáltal biztosítható az, hogy az úgynevezett „negyedik forrás”, amely egyike a közösségi költségvetés legnagyobb bevételeinek, a GNP százalékaként számolva, egységesen meghatározható legyen az Unió országokban.

A nemzeti számlarendszernek az 1980-1981-es adatok alapján történt átdolgozása óta, az ISTAT a rejtett gazdaság vizsgálatát is beillesztette becslései közé. Ez a munka nagymértékben támaszkodott az SNA és az ESA akkoriban érvényben lévő változatainak fogalmaira és ajánlásaira. A mostani átdolgozás fő célja, hogy az új szabályozással összhangban igazolja, és esetenként javítsa az ISTAT-becslések konzisztenciáját és teljességi körűségét.

1.2. A teljességi körűség statisztikai problémái

Statisztikai szempontból a rejtett gazdaság mérése a rendelkezésre álló információs rendszer korlátaival való szembesülést jelenti. Az 1. ábra bemutatja a kapcsolatot a korábban leírt fogalmak és azon statisztikai problémák között, amelyekkel a nemzeti számlarendszerek szembesülnek: a problémák eredetét, a statisztikai rendszerre gyakorolt hatásukat, valamint a meg nem figyelhető gazdaság eltérő fajtáit és ezek jelentőségét.³

Az ábrában szereplő fogalmak magyarázatát a következőkben vesszük sorra.

A *nem regisztrált tevékenység* esetében utalunk arra, hogy az informális szektor keretei között lehetséges, hogy egyes egységek csupán azért hiányozzanak, mert nem léteznek olyan szabványok, amelyek bármilyen jellegű nyilvántartást megkívánnak, jóllehet tevékenységükről számot kell adniuk az adóhatóságoknál (az 1. ábrán az *Informális szektor, Nem regisztrált tevékenység*).

Azok a tevékenységek, amelyek a „formális” szektorba tartoznak, szintén hiányozhatnak, abból a megfontolt szándékból, hogy elkerüljék a cégbejegyzésből származó kötelezettségeket. A rejtett gazdaságban való maradás fő indítókai az, hogy elkerüljenek mindenféle járulékos kiadást, legyen szó akár az adókról, a társadalombiztosítási hozzájárulásról, az egészségügyi és biztosítási jogszabályok betartásából fakadó költségekről stb. (*Rejtett gazdaság, Nem regisztrált*).

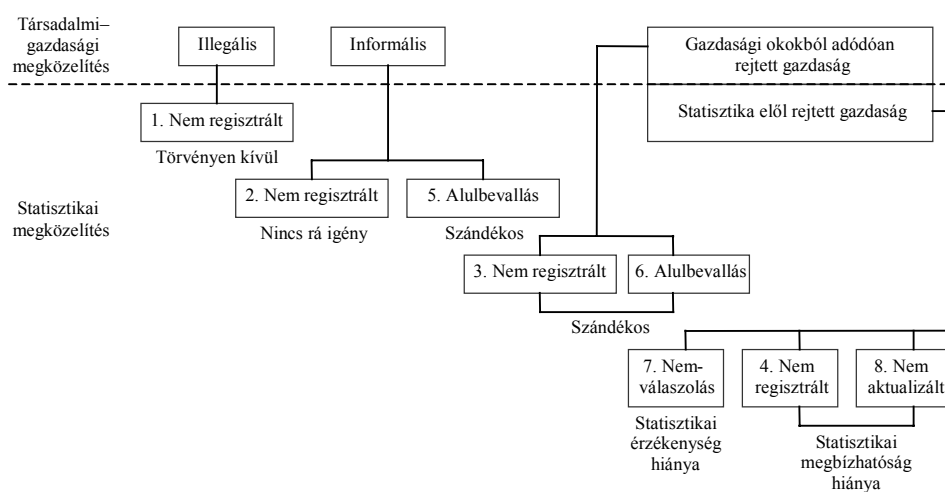
Még mindig a rejtett gazdaság keretei között maradva, a vállalatok „jelen nem lévők” lehetnek a becslésekben statisztikai okokból is. Ennek számos indoka lehet, például: 1. a

³ Meg kell jegyezni, hogy itt a szerző az olasz információs rendszer sajátosságait említi, mely rendszer bizonyos pontokon eltér más európai országokétól. (*A szerk. megj.*)

vállalatok világára jellemző jelentős fluktuáció, az erőteljes vállalatdemográfiai dinamika (keletkezések/megszünések), ami igen számottevő lehet az olyan gazdasági rendszerekben, ahol a kistermelői egységek aránya különösen magas; 2. a megfelelő statisztikai törvények és szabályozások hiánya; 3. a statisztikai rendszer hatékonyságának a hiánya. Ezen jelenségek legfontosabb következménye az, hogy nehéz fenntartani a vállalati nyilvántartások megbízhatóságát, és ebből fakadóan, biztosítani a vállalatokkal kapcsolatos vizsgálatok minőségét (*Statisztika elől rejtett gazdaság, Nem regisztrált*).

1. ábra. A nem megfigyelhető gazdaság

Alulbevallásról akkor beszélünk, amikor egy termelőegység által szolgáltatott adatok nem írják le a valóságot, amennyiben a termelés egy részét el akarják titkolni. Az alulbevallás gazdasági okokból megtalálható mind az informális szektoron belül, mind a rejtett gazdaságban (az első esetben *Informális szektor, Alulbevallás*, a másodikban *Rejtett gazdaság, Alulbevallás*).

A *Nemválaszolás* problémája az egyes vállalatok „statisztika iránti érzékenységének” hiányából fakad. Ezt ebben a cikkben nem tárgyaljuk, hiszen ez a statisztikusok körében jól ismert jelenség (*Statisztika elől rejtett gazdaság, Nemválaszolás*).

Az *információk aktualizálásának hiánya* elsősorban a vállalati nyilvántartások megbízhatatlanságából fakad. Nagy vonalakban utalunk a statisztikai és közigazgatási adattárakban meglévő nem aktualizált (nem naprakész) információk problémájára. Ez a nehézség különböző típusú változásokkal kapcsolatban merülhet fel. Ilyenek adódhatnak

– olyan vállalatok esetén, amelyek beszüntették működésüket, de amelyeket forrásaink még működőnek tekintenek;

- a társasági forma megváltozása (különválások és/vagy összeolvadások) esetén;
- méretbeli változásokkor (az alkalmazottak, a forgalom stb. viszonylatában);
- a gazdasági tevékenység változásai esetén;
- akkor, ha változások vannak a termelőegységek területi elhelyezkedésében.

Nyilvánvaló, hogy valamennyi felsorolt eset fontos a nemzeti számlarendszer teljeskörűsége és minősége szempontjából (*Statisztika számára rejtett gazdaság, Nem aktualizált*).

1.3. A népesség és a foglalkoztatottság a nemzeti számlarendszerben

Mivel a foglalkoztatottság sajátos szerepet játszik az ISTAT által a nemzeti számlarendszer aggregátumainak becslésére alkalmazott módszerben, feltétlenül fel kell hívnunk a figyelmet azokra a fogalmakra és definíciókra, amelyek alapvető szerepet játszanak a munkaráfördítással kapcsolatos adatok előállításában. Az új célkitűzések, amelyeket a rendszer követni akar, nyilvánvalók. Ha munkaráfördítésről, vagyis a termelésbe fektetett munka végösszegéről beszélünk, nyilvánvalóvá válik a vizsgálat tárgya, és az, hogy milyen elemzéseket kell előnyben részesíteni (egy gazdasági rendszer teljesítményének és jellemzőinek mérésére). Ezenfelül ez a fogalom és az arra alapuló mérések mindenféleképpen a nemzeti számlarendszer „újabb dimenzióját” jelentik.

A nemzeti számlarendszerek sémái által meghatározott lakosság foglalkoztatottakra, munkanélküliekre és nem munkaképes népességre tagolódik. Ebből kifolyólag a foglalkoztatottakat az általuk betöltött állások száma alapján elemzik, alkalmazva a munkahely (*job*) fogalmát. A munkahelyet egy személy és egy szervezeti egység között létrejött implicit vagy explicit szerződésként határozzuk meg, amelyre jellemző annak lehetősége, hogy egy foglalkoztatottnak egy vagy több munkahely is megfeleltethető legyen (párhuzamosan vagy a figyelembe vett időtartamon belül különböző időszakokban végezve munkáját). Ebből nyilvánvalóan következik, hogy a népesség és a munkaráfördítés becsült értékét a figyelembe vett időszak középértékeként kell számítani. Megállapítható továbbá, hogy a termelési folyamatban nem érintett személyeket nem kell figyelembe venni a munkahelyek számításakor, még akkor sem, hogyha formális szerződést tartanak fenn a vállalattal (más szavakkal a CIG⁴ által elszámolt órák nem képezik a munkahelyek meghatározásának alapját, jöllehet a CIG által foglalkoztatottak száma részét képezi az összes foglalkoztatottnak).

Az ezt követő fogalom, amely már szerepelt az ESA előző átdolgozásában, az összes munkaóra fogalma. A munkaórák mérése, amit a munkahelyek becslésén keresztül kapunk meg, jobb módszer a munkaráfördítés mérésére, mintha a foglalkoztatottak számát alkalmaznánk. A rendszer valójában az alkalmazásban álló és az önálló munkavállalók által ténylegesen ledolgozott órák becslésére törekszik. A következő egyszerű, de hasznos összefüggés a ledolgozott munkaórák számát eképpen határozza meg:

$$\text{FIZETETT ÓRÁK} - \text{FIZETETT, DE LEDOLGOZATLAN ÓRÁK} + \text{KIFIZETETLEN, DE LEDOLGOZOTT ÓRÁK}$$

Ha igaz az, hogy a munkaórák jelentik a legjobb eszközt a munkaráfördítés mérésére, ugyancsak igaz, hogy ennek mérése technikai nehézségeket jelent. Ezért vezették be a teljes munkaidő egyenértéket. Ez nem más, mint az összes munkaórák számának és a munkahelyenkénti teljes munkaidőben ledolgozott órák éves átlagának a hányadosa. A meghatározás nem ad útmutatást a becslés módszerére, csupán annak hangsúlyozására

⁴ CIG – Cassa Integrazione Guadagni (Keresetkiegyenlítő kassza) egy speciális társadalombiztosítási alap, amely azonban csak a vállalatnál – időszakonként nem teljes munkaidőben – foglalkoztatottakat segíti.

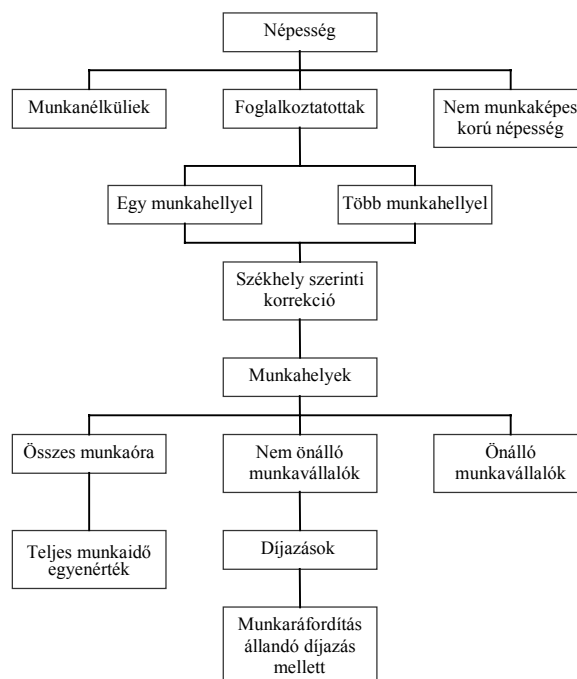
szorítkozik, hogy a megfelelő eszköz (a nem önálló munkavállalókra) a szerződésben rögzített munkaórák éves átlagának meghatározása, valamint az ilyen adatok alkalmazása a becsült munkahelyek teljes munkaidőre való kivetítésében.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a bemutatott fogalmak nem mind képezik a nemzeti számlarendszer szerves részét, mivel nem mind használhatók más aggregátumokkal kapcsolatban. Csak a népesség, a munkahelyek száma, a munkaórák száma és a teljes munkaidő-egyenérték rendelkezik ezekkel a jellemzőkkel, míg a többiek (a foglalkoztatottak száma) csupán ezek számításának és kiegészítésének eszközei.

Azok számára, akik ismerik az ISTAT által használt fogalmakat és módszereket, nyilvánvaló, hogy a teljes munkaidővel egyenértékű egységek valójában a Munkaegységeknek (ME) feleltethetők meg. Az ISTAT által ezek becslésére alkalmazott módszer túlhalad a megadott javaslatokon, és amennyire lehetséges, közeledni próbál a munkaórák fogalmához, olyan korrekciós tényezőket iktatva be, amelynek a részidős munka végzésekor és a CIG által figyelembe vett órákra vonatkoznak.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy az SNA egyik legfontosabb újítása már benne foglaltatik az ISTAT által korábban készített számításokban.

2. ábra. A munkaráfördítés foglalmi az SNA-ban

2. AZ ISTAT MEGKÖZELÍTÉSE A GDP TELJES KÖRŰ BECSLÉSÉRE

A fogalmi bevezető után a továbbiakban bemutatjuk azt, hogy az ISTAT milyen módon próbálta meg becsléseit a teljeskörűség felé elmozdítani.

2.1. Fogalmak és a becsülni kívánt komponensek

A becslések teljeskörűségével kapcsolatban a mostani felülvizsgálat elsődleges céljait a következőképpen lehet felvázolni: annak ellenőrzése, hogy az átvett fogalmak és osztályozások megfelelnek-e a nemzetközi környezetben megállapítottaknak; a becslések teljeskörűségének felülvizsgálata; a termelés jellemzőinek lehető legrészletesebb leírása; lehetőséget teremteni arra, hogy a statisztika elől rejtett gazdaság, a rejtett gazdaság és az informális szektor összetevőin keresztül vizsgálhatóvá váljon a meg nem figyelhető gazdaságként definiált jelenség.

Az ISTAT már az 1987-es átdolgozásban olyan módszert vezetett be, amely biztosította a meg nem figyelhető gazdaság beillesztését a GDP becslésébe a munkaráfördításon (vagyis a termelésben felhasznált munka mennyiségének teljes körű becslésén) keresztül, amit a GDP-t meghatározó elsődleges mennyiségek (mindenekelőtt a hozzáadott érték és a bruttó kibocsátás) egy főre jutó értéknövekedési együtthatójaként alkalmaztak. Ez a módszer összeegyeztethető az új definíciókkal is, és teljessége, következetessége valamint megismételhetősége miatt kiemelkedő fontosságra tett szert az EUROSTAT-on belül. Nem véletlen, hogy a nemzeti számlarendszer becslései teljességének vizsgálatára vonatkozó munkák keretein belül az EUROSTAT javasolta, sőt bizonyos mértékig kikényszerítette, hogy az EU valamennyi országában, függetlenül a GDP teljeskörűségének biztosítására alkalmazott módszerektől, olyan gyakorlatot vezessenek be, amely a munkaráfördítés megközelítését használva ellenőrzi a folyamatosan megvalósított becslések teljességét, biztosítva ezáltal a szükséges javításokat, amennyiben az ellenőrzés hiányosságokat mutatna ki a becslésekben.

Nézzük meg tehát, hogy a meg nem figyelhető gazdaság becslése hogyan illeszkedik bele az SNA vizsgálatokba és hogyan biztosítja az ISTAT becsléseinek teljeskörűségét. A termelés és a hozzáadott érték becslésének módszereit gazdasági tevékenységi ágak szerint differenciálják, annak érdekében hogy a teljesség viszonylatában a legjobb eredményt érhessék el. E becslések során ötféle megközelítés különböztethető meg:

- a) a mennyiség és az ár szorzatának felhasználásával;
- b) az összköltség alapján;
- c) a mérlegekből kapott költség- és nyereségtételek közvetlen használata útján;
- d) a kiáramlott jövedelmek alapján;
- e) az egy főre jutó érték alapján munkaegységenként, amit a „munkaráfördítés és az egy főre jutó átlagos érték” szorzataként kapunk, miután megbecsültük a termelésben felhasznált munkaráfördítés teljes szintjét és az egy főre jutó értékeket korrigáltuk az esetleges alulbevallást figyelembe véve.

A hozzáadott érték mintegy 70 százalékát az utóbbi technikával becslik, ami nyilvánvalóvá teszi, hogy a foglalkoztatottság milyen alapvető szerepet játszik azokban a módszerekben, amelyekkel a termelést annak képződése oldaláról becslik.

Az eddig vázolt megközelítések összessége lehetővé teszi, hogy a nem megfigyelhető tevékenységeket kiegészítsük azokkal az adatokkal, amelyek a különböző gazdasági-pénzügyi mozgások becslésére alkalmazott statisztikai adatbázist képezik, és amelyek a jövedelem áramlásának különböző fázisait írják le. A termelési számla figyelembevétele következtetéssé teszi a rendszert, és további információs forrást képezhet más, az elszámolásokban nem szimmetrikusan nyilvántartott tevékenységek meghatározására.

Összefoglalva, a nemzeti számlarendszer aggregátumaira (a kibocsátás, a hozzáadott érték, a munkavállalói jövedelmek és a beruházások) vonatkozó becslés folyamata tevékenységi ágak szerint elemezve a következő módon fejezhető ki:

$$Y = \sum_{b=1}^m \sum_{c=1}^8 X_{bc} U_{bc} + \sum_{b=m+1}^{101} Y_b,$$

ahol:

Y – a vizsgált aggregátumra vonatkozó értékösszegbecslés;

b – a gazdasági tevékenységi ág indexe (101 ágazat);⁵

c – a vállalat méretkategóriájának indexe (1-5, 6-9, 10-14, 15-19, 20-49, 50-99, 100-249 fő, illetve 250 fő-nél több alkalmazott);

X – az aggregátum egy főre jutó középértéke;

U – munkaegység;

$\sum_{b=m+1}^{101} Y_b$ – az aggregátumnak nem a munkaegységeken keresztül becsült, ágazatokra vonatkozó része.

Az elméleti keret leírása után áttérünk a munkaráfordítás becslésére használt módszertani séma elemzésére, amelynek vizsgálata valamennyi tevékenységi ágazatra megvalósult. Azokra az ágazatokra, ahol egyébként nem alkalmazzuk a „munkaráfordítás szorozva az egy főre jutó átlagos értékkel” technikát, most mégis felhasználjuk azt a konzisztencia biztosítása érdekében.

Arra a három területre, amelyek a GDP-becslések teljeskörűsége biztosításakor a legnagyobb megoldandó problémát jelentik (Informális szektor, Statisztika elől rejtett gazdaság, Rejtett gazdaság), az olasz gazdaságstatisztikai rendszer jellemzőit szem előtt tartva, mindenekelőtt arra van szükségünk, hogy a főbb meghatározó tényezőket azonosítani tudjuk. Ezek a következők:

– az *Informális szektor* a fejlődésben vagy átmenetben lévő országok gazdaságára jellemző. Olaszországban elhanyagolható, de mindenképpen a mezőgazdasági és építési ágazatokba tömörül, ahol a saját célra végzett termelés nem elhanyagolható.

– a *Statisztika elől rejtett gazdaság* elsősorban két összetevőnek tulajdonítható:

– az a termelési szerkezet, amelyet a kisvállalatok igen nagy száma jellemez (az 1991-es Ipari és szolgáltatóipari felmérés (Ipsz91) adatainak alapján kitűnik, hogy több mint 2 millió 900 ezer vállalat 5-nél kevesebb alkalmazottat foglalkoztat). Ez megnehezíti azt, hogy a vállalatokról rendelkezésre álljon az ország termelőtevékenységét teljeskörűen átfogó nyilvántartás;

– nehéz az olyan szervezeti egységeket megtalálni és azonosítani, amelyek nem mutatnak a termelőegységekre jellemző azonosító jelet. A láthatatlanság az olyan egységeknél, mint a szabadfoglalkozásúak, a külső munkatársak, a szakértők, és néhány kereskedelmi forma (házaletkereskedelem) stb., nyilvánvalóan a teljeskörűség ellen hat a nyilvántartásokban, és ebből kifolyólag azokban a regiszterekben, amelyek alapján a statisztikai felvételeket és/vagy adatfeldolgozásokat végrehajtják.

– a *Rejtett gazdaság* a mai valóságban a termelőfolyamatban alkalmazott nem szabályos munkával és a termelés alulbevallásával jellemezhető.

Ezekből a jellegzetességekből kiindulva azonosíthatók a foglalkoztatottság belső komponensei. A következő séma azon módszereket mutatja be, amelyek az egyes komponensek azonosítására és számszerűsítésére a legmegfelelőbbnek bizonyulnak.

⁵ A 101 ágazat az olasz számlarendszerben alkalmazott ágazati bontásnak felel meg; ezt a bontást használja az ágazati kapcsolatok mérlege is.

1. séma. A foglalkoztatottság főbb komponensei

a) A „szabályos”-ként definiálható összetevőn belül nyilvántartják:

1. a határozatlan idejű szerződéssel való alkalmazást, azokra vonatkozóan, akik teljes munkaidőben végzik munkájukat;
2. a meghatározott ideig való alkalmazást;
3. a részmunkaidőben való alkalmazást;
4. a többszörös munkahelyeket (az érvényben lévő előírások betartásával).

b) *A Rejtett gazdaságon* belül számba veszik:

1. az első szabálytalan, vagyis az érvényben lévő előírások betartása nélküli munkahelyként szereplő alkalmazást;
2. az engedély nélküli külföldiek alkalmazását;
3. a munkanélküliek által végzett alkalmi foglalkoztatást, ahol így feltehetően nem tartják be az érvényben lévő előírásokat;
4. a többszörös munkahelyeket (az érvényben lévő rendelkezések be nem tartásával).

c) *A Statisztika elől rejtett gazdaságon* belül a rendelkezésre álló információk aktualizálásával kapcsolatos problémákon túl ide sorolható egy olyan összetevő is, ahol ez a jelenség bizonyára sokkal jelentősebb: az önálló munkavállalók, akik anélkül végzik tevékenységüket, hogy rendelkezniük kellene olyan fizikai hellyel, ahol tevékenységüket folytatják.

d) *Az informális szektoron* belül számba veszik:

1. a mezőgazdasági ágazatban végzett tevékenységet: amit részben a kizárólag a saját tulajdonában lévő eszközök segítségével munkatevékenységet végző, magát munkanélkülinek valló lakosság, illetőleg a saját gazdaságában bevallottan másodlagos termelői tevékenységet folytató lakosság végez;
2. az épülettulajdon rendkívüli karbantartására a saját lakóhely területén végzett termelőtevékenységet.

A hasonló összetevők meghatározásában hangsúlyoznunk kell azt a segítséget, amit az a munkacsoport nyújtott munkánkhoz, melyet azért hoztak létre, hogy a munkapiacra jellemző összetevőket elemezze. Hangsúlyozzuk, hogy a munkapiac felmérését kettős céllal végezték el: a meg nem figyelhető gazdaság egyes összetevőinek azonosítására, valamint néhány olyan jelenség mérésére a „szabályos” foglalkoztatáson belül, amelyek megadják az olyan új formák magyarázatához szükséges részletezést, amilyenekkel a munkavállaló és a vállalat közötti viszony a 90-es évek folyamán bővült. Az olyan jelenségek, mint a „csökkentett idejű” munka, az „atipikusként” definiált szerződésekkel végzett munka, amelyek a sémában a „meghatározott idejű” címszó alatt szerepelnek (standard határidős szerződések, formációs szerződések,⁶ tanoncidő, munkaösztöndíjak, külső munkatársak stb.) akkora jelentőséggel bírnak, hogy azonosításuk és leírásuk mind gazdasági, mind társadalmi szempontból szükségessé vált.

2.2. *A módszertan leírása*

A továbbiakban megpróbáljuk nagy vonalakban leírni az alkalmazott módszertan különböző lépéseit, valamint azt, hogy ezek milyen hatással vannak az előállított becslésekre, különös figyelmet szentelve a korábban készített becslésekkel szembeni különbségeknek.

a) *Az információs bázisok összehangolása*

Az alkalmazott információs bázist oly módon kell átdolgozni, hogy az belsőleg homogén, a nemzeti számlarendszerrel és fogalmaival konzisztens információs együttest képezzen. Vázlatosan tekintve ez a következőket jelenti.

⁶ Olyan speciális szerződések, melyek a képzés és betanítás egyes elemeit is tartalmazzák. (*A szerk. megj.*)

Korrekciók szükségesek ahhoz, hogy összhangban maradhassunk a hazai foglalkoztatottság fogalmával és a nemzeti számlarendszerrel. Ehhez szükség van

- a háztartási források által kimutatott foglalkoztatottak munkahely és nem lakóhely szerinti újraosztályozására;
- a nem rezidens termelőegységnél foglalkoztatott rezidensek kizárására;
- a területen kívüli szervezeteknél foglalkoztatottak kizárására;
- a rezidens termelőegységeknél foglalkoztatott nem rezidensek beillesztésére;
- a besorozott katonák beillesztésére;
- a bentlakásos alkalmazottak beillesztésére;
- a vizsgálatok megfigyelési körébe nem tartozó gazdasági tevékenységek kiegészítésére.

Újra kell osztályozni a foglalkoztatottakat a szakosodott telephely (Local kind of activity unit), nem pedig a telephely (Local unit) szerint. A szakosodott telephely meghatározásához be kell vezetnünk a Gazdasági Tevékenységi Egység – GTE (Kind of activity unit) fogalmát: ez egy adott vállalaton belül felöleli azon részek összességét, amelyek hozzájárulnak egy „szakágazat” szintű tevékenységhez a NACE 1. átdolgozásának nomenklatúrájában. A szakosodott telephely a GTE olyan része, mely egy meghatározott helyre is vonatkozik.

Ez a kiegészítő osztályozás az 1991-es Ipari és szolgáltatóipari felmérést (Iszf91) alkalmazva válik lehetővé. Az (ágazati) kérdőív, amelyet a 6-nál több alkalmazottat foglalkoztató szolgáltatói, illetve a 10-nél több alkalmazottat foglalkoztató ipari ágba tartozó vállalatok töltöttek ki, információkat ad az egyes telephelyeken foglalkoztatott alkalmazottak megoszlásáról a különböző gazdasági tevékenységekhez való besorolásuk szerint. Az alkalmazottak maximálisan három különböző gazdasági tevékenységbe sorolhatók, ezek közül azonosítható az, amelyet (maga a vállalat) főtevékenységként definiál. Egy további, negyedik gazdasági tevékenységet is nyilvántartanak, amelyet a közvetlen eladásban (kereskedelemben) foglalkoztatott alkalmazottak számának meghatározására használnak. Végezetül felmérjük a termelőtevékenységhez szükséges, „kiegészítő tevékenységként” definiált szolgáltató tevékenységeknél alkalmazottak számát. Ezen információk együttese lehetővé teszi a szakosodott telephely közelítő számítását. Az ehhez szükséges információkhoz tehát úgy juthatunk, hogy az egyes vállalatoknál alkalmazottak összességét szétszétjük a különböző tevékenységi csoportok között és újra elosztjuk a kiegészítő egységeknél alkalmazottakat az előző szétosztás arányában, amint azt az ESA megkívánja.

Meghatározva az alkalmazottak szakosodott telephelyekre való besorolását, megvalósul azon adatok gazdasági tevékenység szerinti osztályozásának ellenőrzése és javítása, amelyeket a háztartási vizsgálati egységeken keresztül mutattak ki a „*filiera*” módszerét⁷ használva, s amelyet már az előző átdolgozásban is alkalmaztak [7]. Egy munkacsoport a gazdasági tevékenységek új osztályozásának és az utóbbi évtizedben végbement szerkezeti változások figyelembevételével előkészítette a filiera-k korszerűsítését.

Az alkalmazottak által bevallott gazdasági tevékenységnek a háztartások oldaláról történő számbavétele több okból is előnyös. Ezek között említhető

- a vállalati forrásokhoz viszonyított nagyobb hitelesség, amennyiben az egyes munkavállaló nem ismerheti azt a Helyi Egységre vonatkozó főtevékenységi besorolását annak az egységnek, amelynél dolgozik;

⁷ A *filiera módszer*e egy speciális korrekciós eljárás, amelynek segítségével a munkaerő-felvételek adatainak tevékenységi besorolása, és ezáltal a tevékenységi adatok minősége is javítható. Részletes leírását a hivatkozott ISTAT módszertani kiadvány tartalmazza. (A szerk. megj.)

- az egyes megkérdezettek szubjektivitása, ami a saját foglalkozásával járó gazdasági tevékenység bevallásához vezethet (egy szélesebb termelési folyamaton belül);
- hogy az ebben az átdolgozásban alkalmazott módszertan alapján, a filiera-kat használják a foglalkoztatottak újraosztályozására a szakosodott telephellyel azonosított gazdasági tevékenységi ág szerint.

b) A vállalatoknál kimutatott információk integrálása

Célunk itt az, hogy biztosítsuk a munkahelyek teljeskörűségét, amelyeket ezáltal a vizsgálati egységekkel határoztunk meg. Ezt úgy érhetjük el, hogy az Iszf91 által kimutatott foglalkoztatási adatokat kiegészítjük a közigazgatási források adataival (pénzügyminisztérium és társadalombiztosítás); a felvétel adatait a „pontos forrásokból” nyert adatokkal támogatjuk meg a speciális gazdasági ágazatokra (például közigazgatás, pénzügyintézetek); alternatív forrásokat és módszereket alkalmazunk az olyan sajátos gazdasági ágazatokra, illetve szereplőkre, mint a mezőgazdaság és a háztartási alkalmazottak.

Az ilyen forrástípológiával kimutatott információkkal kapcsolatos fő hipotézisünk az, hogy a termelőegységek adatokat nyújtanak a bérlistákon rendszeresen vezetett alkalmazottakról, azaz a szabályos munkahelyek számáról, legyenek akár elsődlegesek, akár másodlagosak. Az ISTAT számos elemzése mikroadatok szintjén is igazolta, hogy az ISTAT számára a vállalatok által nyújtott információk alapvetően megegyeznek azokkal, amelyeket a főbb közigazgatási források adnak. (Pénzügyminisztérium [8]); TB [6]).

A módszertani megközelítés és az alkalmazott definíciók kezdetben támaszkodtak arra, amit az 1987-es átdolgozás alkalmával végrehajtott becsléseknél alkalmaztak, de mindkét szempontból lényeges változásokat vezettek be, melyek azért voltak szükségesek, hogy figyelembe vegyünk a ma rendelkezésre álló információk forrásainak jellegzetességeit. Emellett lehetőség mutatkozott arra is, hogy a korábban leírt elméleti megközelítéssel jobban egybehangzó módszertant alkalmazzunk, és vegyünk figyelembe a meg nem figyelhető gazdaság részletesebb becslésének igényét.

A bázisnévnek tekintett 1987-ben már bevezették az adózási adatok felhasználását [7]. Vázlatosan, a módszer a regisztereken alapuló források és munkaerő-felvételek hiányosságainak kimutatásával kezdődött. Ezt követte az áfa-bevallások számának összevetése az önálló munkavállalók összességével, amelyet az iparstatisztikai felvétel adatainak és a háztartási oldalon kimutatott adatok összevetésével kaptak. Amennyiben az összehasonlítás több áfa-bevallási számot mutatott ki, mint az önálló munkavállalók száma, ezt a hányadot a összeshez adták, és az osztályozás során, a többszörös munkahelyek (másodállás) jelensége által meghatározott önálló munkahelyekként kezelték. Ez a megközelítés az áfa-adatokat a háztartási oldal/vállalati oldal forrásainak összevetése alapján egészítette ki. Ez természetesen egyfajta logikai következetlenséget vitt az elméleti modellbe, és/vagy megkövetelte annak az erős hipotézisnek az elfogadását, miszerint a felvételi források az első munkahelyekre nézve teljesek voltak. A módszer maga után vonta, hogy szabálytalan első munkahelyként minősítsenek minden, a felvétel által ki nem mutatott munkahelyet.

A mostani átdolgozásban használt módszertan a becslési modellnek jobban megfelelő eljárást követ, amennyiben először megkívánja az összes olyan forrás közötti integrációt, amelyek ugyanazt a vizsgálati egységet (a vállalat vagy a háztartás) használják, ily módon biztosítva a vizsgálati egység megfelelő tulajdonságainak teljes körű becslését. Csak ezután következik a források összehasonlítása, amely során a fellelt különbségeket már nem

a statisztikai egyensúlyhiánynak tudja be, hanem olyan gazdasági jelenségek mérésére alkalmazza, amelyek megfigyelése az alkalmazott kétféle forrástipológia eltérő információs képessége folytán lehetséges: a háztartás vonatkozásában a szabályos és szabálytalan munkavállalók mérése; a vállalat vonatkozásában pedig a szabályos, elsődleges és másodlagos munkahelyek mérése.

Az eddigiekben kifejtettek alapján a mostani átdolgozás során a következő pontosítások váltak szükségessé:

– az 1987-ben adott meghatározásban a szabálytalan kifejezés két komponens összegét jelentette: az úgynevezett „feketemunkát”, amelyre nézve nem teljesítik az adminisztratív kötelezettségeket, és amelyet ma rejtett gazdaságként definiálunk, valamint a statisztikai vizsgálatokkal nehezen azonosítható (nem kimutatható) gazdasági tevékenységeket, amelyeket ma a statisztika elől rejtett gazdaságként tartunk nyilván;

– az előző átdolgozásban használt módszertan semmiféle torzulást nem von maga után a gazdasági aggregátumok szintjén végzett becslésben, csupán nem megfelelő besorolást eredményez a munkaráfordítások becslésekor használt különböző összetevők esetén.

Nyilvánvaló, hogy az 1987-ben alkalmazott integrációs módszertannal kapcsolatos észrevételek nem a módszer kritikáját jelentik. A rendelkezésre álló forrásokat tekintve (csak az aggregátumok szintjén), és hangsúlyozva, hogy az előző átdolgozás elsődleges célja nem az volt, hogy azonosítsa és leírja a rejtett gazdaságot, hanem mindenekelőtt az, hogy biztosítsa a nemzeti számlarendszer becsléseinek teljeskörűségét, ez a módszer bizonyította használhatóságát. Részben az azóta rendelkezésre álló új információforrásoknak, részben pedig annak köszönhetően, hogy a meg nem figyelhető gazdasággal kapcsolatos fogalmak tisztázása folytán azok közérthetőbbé és használhatóbbá váltak, a korábban alkalmazott módszer tapasztalatai a mostani átdolgozás során teljesedtek ki.

c) A háztartásoknál kimutatott (háztartás-statisztikai) információk integrálása

Célunk itt annak biztosítása, hogy a háztartási vizsgálati egységeken keresztül a kimutatott alkalmazottak száma teljes legyen. Ezt a népszámlálás és a munkaerő-felvétel integrálásával érhetjük el. Mint korábban rámutattunk, hipotézisünk szerint a háztartási oldal forrásai mind a szabályosan, mind a szabálytalanul foglalkoztatott személyek számát kimutatják, koncepcionálisan lehetővé téve a főállásban foglalkoztatott személyek számának teljes körű becslését.

Mivel 1991-ben a két forrás információtartalmát illetően alapvető különbségeket mutattak ki az 1981-es helyzethez képest, olyan statisztikai módszer kidolgozása vált szükségessé, amely biztosítja a kétféle megközelítés alapvető homogenitását, az információs források optimális használatát teszi lehetővé, részben a nemzeti számlarendszerben a források (akár statisztikai, akár közigazgatási) integrációja során megérlelt tapasztalatoknak köszönhetően.

Az 1987-ben használt módszertan a kétféle forrás információinak integrálására *makromegközelítést* alkalmazott. Az SNA megfelelő adatait pontbecslésként tekintették, amennyiben azok a munkaerő-felvételen alapuló vizsgálatnak konfidencia-tartományán belül estek, mely utóbbit a munkaerő-felvétel magas (statisztikai) megbízhatóságának köszönhetően az adatok elfogadási tartományának tekintettek.

A jelen átdolgozásban használt megközelítés azonban a kétféle forrás *mikroszinten* történő összehasonlításán alapul, amelyet azzal a céllal valósítottak meg, hogy igazolja az

azonos tárgyról adott bevallások konzisztenciáját, és esetenként javítsa a foglalkoztatottság jelenségével kapcsolatos változók becslésének inkonzisztenciáit. Mindezt azért is célszerű volt megvalósítani, mivel ez a megközelítés lehetővé teszi, a gazdasági és társadalmi adatok közötti integrált információs rendszer létrehozását, ami a SNA egyik, a későbbiekben vázolandó, új javaslata.

Valójában már a szakirodalomban is nyomon követhetők bizonyos javaslatok hasonló kérdésekben [4], amelyek megemlítik, hogy mennyire fontos a becslési pontosság javítása az információs források kombinálása útján azon változókra, amelyek esetén rendelkezésre áll

– egy nem véletlen természetű hibákkal jellemezhető teljes körű vizsgálat, amely azonban képes az olyan, kisebb gyakoriságú jelenségek megragadására, amelyeket egyébként korlátozott számuk miatt mintán alapuló felvétel segítségével nehéz összegyűjteni és helyesen becsülni;

– egy (speciális jelenséget, esetünkben a foglalkoztatottság jelenségének leírását célzó) mintafelvétel alapuló vizsgálat, amelynél az adatok gyűjtésében és ellenőrzésében nagyobb megbízhatóság érhető el, és ezért ebből a szempontból felülmúlja a teljes körű vizsgálatokat.

A két forrásból származó adatoknak a mikroadatok szintjén való egyesítésével kettős információsorozatot nyerünk a munkaerő-felvétel összes megkérdezettjére vonatkozóan azok munkával való kapcsolatáról. Fontos feladat az ilyen információk konzisztenciájának ellenőrzése, és ugyanakkor fontos az is, hogy az egymással nem konzisztens adatokból kinyerjük azokat, a nem szabályos foglalkoztatás összetevőinek értékelésére vonatkozó hasznos információkat, amelyekhez egyszerű kimutatással nem lehetséges hozzáférni.

Összegezve a következő esetekkel állunk szemben.

2. séma. A kétféle forrás összevetése

	Népszámlálás	Munkaerő-felvétel	
a)	1	1	erős foglalkoztatottság
b)	0	1	gyenge foglalkoztatottság
c)	1	0	gyenge foglalkoztatottság
d)	0	0	nem foglalkoztatottak

ahol:

- 1 – dolgozik
- 0 – nem dolgozik

Magyarázó feltevéseink az eltérő bevallásokra (*b* és *c*),⁸ amelyek legalább részben befolyásolták a módszertan kialakítását a két forrás helyesbítése és integrálása során, lényegében a következők:

– mérési hibák az adatelőállítási folyamat valamelyik fázisában, az interjútól az adatok ellenőrzésének és táblázatba rendezésének fázisáig (nem mintavételi hiba), amely a teljes körű felvételek esetén az ilyen típusú vizsgálatok jellemzőinél fogva nagyobb;

– a munkapiacon valamilyen módon marginális helyzetű személyek valóban eltérő válaszokat adhatnak különböző okokból, például azért, mert saját, munkával kapcsolatos helyzetüket eltérően érzékelik a két vizsgálat megvalósításának a pillanatában (a megkérdezettek szubjektivitása).

⁸ Valójában az *a*) és *d*) esetet is befolyásolhatja a statisztikai hiba. Mindazonáltal annak valószínűsége, hogy egyik vagy még inkább mindkét információ hibás legyen, elhanyagolható, részben mivel egyezés van a válaszban, részben mert az utóbbit a munkaerő és a népszámlálás vizsgálataitól függetlenül megvalósított ellenőrzésnek vetik alá.

Annak alapján, amit a munkaerő-felvételek információinak jobb minőségéről mondtunk, és az előző revízió megközelítését követve, el kell fogadnunk a munkaerő-vizsgálatok által szolgáltatott nyilatkozatokat a foglalkoztatásról. Megállapíthatjuk tehát, hogy mivel a foglalkoztatottság jelensége a munkaerő-felvétel specifikus vizsgálati tárgya, nincs torzulásnak kitéve az olyan megkérdezettek jelenléte miatt, akik foglalkoztatottnak vallják magukat, bár nem azok, míg ennek a fordítottját (foglalkoztatott, aki munkanélkülinek vallja magát) feltételezhető, és mennyiségileg is mérhető viselkedésnek tartjuk különböző okokból.⁹ A nem állandó (vagyis a megkérdezett nem érzi úgy, hogy foglalkoztatottnak vallhatja magát, hiszen munkája időben nem állandó, korlátozott ideig folytatott tevékenység, díjazása a nyújtott teljesítménnyel nem arányos), a törvényen kívüli (feketemunka), a szakmai szintjével és/vagy típusával nem összefüggő tevékenység folytatása, mind olyan indítóokok, amelyek ahhoz vezethetnek, hogy a megkérdezettek ne vallják magukat foglalkoztatottnak. Azt a következtetlenséget, hogy aki munkanélkülinek vallja magát a munkaerő-felvétel, és foglalkoztatottnak a népszámlálás alapján tehát, mint a munkaerő-felvétel által ki nem mutatott, de a két forrás együttes használatának köszönhetően azonosítható, a nem szabályos foglalkoztatás egy részének megnyilvánulásaként tekinthetjük.

Noha elismerjük a munkaerő-felvétel adatainak nagyobb megbízhatóságát, mégis úgy véljük, hogy a munkaerő-vizsgálat nem képes teljesen megragadni a gyenge foglalkoztatottság formáit, és ezért szükséges a c) esettel jelzett eltérések korrigálása.

A népszámlálási adatok minősége és a válaszolók viselkedésével kapcsolatos indítóokok nem engedik meg, hogy a foglalkoztatottsági helyzetet egyértelműen az ilyen egységnek tulajdonítsuk. A valódi állapot (foglalkoztatott vagy nem) meghatározására ezért olyan módszert alkalmaztunk, amelyik az elemzés tárgyával kapcsolatos valamennyi rendelkezésre álló információt figyelembe veszi. Más szavakkal, az elemzés tárgyának gazdasági-társadalmi jellemzőire támaszkodva próbáltuk meg feloldani az inkonzisztenciát.

A leírt eltéréseket mutató adatokat a gazdasági tevékenység és a foglalkozás alapján elemezték, és összehasonlították azokat az összes olyan rekorddal, amelyek konzisztens adatokat tartalmaztak. A gazdasági tevékenységet illetően, a javításra szoruló adatok aránya a legnagyobb a mezőgazdaságban (23,0%), a kereskedelemben és közüzemeknél (10,4%) és a szolgáltatásban (9,8%); a foglalkozás szerint vizsgálva a javításra szoruló adatok legmagasabb arányát a segédmunkásoknál találjuk (15,7%), azután az egyéb önálló munkavállalók (10,2%) és végül a nem önálló munkavállalók (9,1%) következnek. Ezek az információk is megerősítik az eddig elfogadott feltételezéseket. Nyilvánvaló, hogy a gyenge vagy marginális foglalkoztatottságnak jelentősebb a szerepe az olyan szektorokban, mint a mezőgazdaság és a kereskedelem (szemben azzal, ami mondjuk az iparban van) és a segédmunkásoknál, akik gyakran nem formális kapcsolatban állnak a vállalattal, és ezért azt nem mindig tekintik valódi állásként a megkérdezettek.

Végül feltevéseinket a munkaerő-felvétel során bevallott foglalkozási állapot szerint végzett elemzés eredményein keresztül vizsgáltuk. A javítandó rekordoknak csak mintegy 17 százaléka származik az aktív lakosság köréből, ebből 5,4 munkanélküli és 11,7 százalékos első munkahelyet keres; a maradék 83 százalékból 46 százalékot háztartásbeliként osztályoztak, 13 százalék nyugdíjas és 12 százalék tanuló.

⁹ Érdemes hangsúlyoznunk, hogy a népszámlálási adatok ellenőrzése során alkalmazott korrekciós folyamat hajlamos hiányos és/vagy nem konzisztens információk esetén, a megkérdezetteket inkább a nem foglalkoztatottak közé, mint a foglalkoztatottak közé sorolni.

Az inkonzisztens információk javítására használt módszer azon alapul, hogy a hibátlan adatok között (amelyek tehát konzisztens információval rendelkeznek a népszámlálási munkaerőadatokra) keresünk egy donort. A donor rekordját egy távolságfüggvény alapján választjuk ki, mely a javítandó rekord és a donor távolságát fejezi ki. A távolságfüggvény, az ISTAT által kifejlesztett szoftver használatával készül [1]. A kiválasztott donor az, amelyik a javítandó adattal rendelkező egyéntől a vizsgált gazdasági-társadalmi változók szerint a legkisebb távolságra van (azaz ahhoz a leginkább hasonlít). Az inkonzisztencia megoldására feltételezett állapot az, amit a donor mutat. A módszer alkalmazásának részletesebb leírását egy előkészületben lévő tanulmány tartalmazza.

Az újraosztályozott adatokkal kapcsolatos elemzés nyilvánvalóvá teszi, hogy a munkaerő-vizsgálatok kimutatása alapján, körülbelül 21 százalék a lakosság aktív részét képezi (8,8 százalék munkanélküli és 12,5 százalék első munkahelyet keres), míg a maradék, körülbelül 79 százalék a lakosság nem aktív része (a túlnyomó többségben lévő hányad továbbra is a háztartásbelieket jelenti – több mint 39 százalék), újabb megerősítést adva az így „visszaszerzett” foglalkozások marginális jellegének. A foglalkoztatottak viszonylatában az ismertetett művelet az 1991 októberében végzett munkaerő-felvételben kimutatott foglalkoztatottak számának körülbelül 3 százalékos növekedéséhez vezet.

d) Az információk összehasonlítása: háztartási oldal – vállalati oldal

Míg az előző fázisok a foglalkoztatottak teljes számát határozzák meg a háztartási források alapján, és a munkahelyek összes számát a vállalati források alapján, ez a fázis lehetővé teszi a rendelkezésre álló két becslés belső metszeteinek azonosítását. Alapfeltevésünk a megfigyelés tárgyának változatlansága, a térbeli és időbeli hivatkozások egybeesése volt (a korábban leírt harmonizációs fázisnak köszönhetően ezek lehetséges feltételezések), és ez azt is jelentette, hogy a szabálytalan foglalkoztatás, valamint a többszörös munkahelyek hiánya esetén, a vállalati oldalon kimutatott munkahelyek száma megegyezik a háztartási oldalon bevallott foglalkoztatottak számával. Az esetleges eltérésekkor ezek tényleges tárgyi értelmet nyernek, azonosítva a szabályos, a szabálytalan és a többszörös munkahelyeket. A kétféle információt összehasonlítva a területi elemzések és a gazdasági tevékenység megfelelő részletességi szintjén (régión, 5 számjegyre bontott ATECO¹⁰ 1991.) a foglalkoztatás különböző metszeteit kapjuk aszerint, hogy a magukat foglalkoztatottnak valló személyek száma nagyobb vagy kisebb-e a vállalatoknál bevallott munkahelyek számánál, a következők szerint:

- szabályosan foglalkoztatottak: a foglalkoztatottak száma megegyezik a munkahelyek számával;
- szabálytalanul foglalkoztatottak: a foglalkoztatottak száma meghaladja a munkahelyek számát;
- többszörös szabályos munkahelyek: a munkahelyek száma meghaladja a foglalkoztatottak számát.

e) A foglalkoztatottság további összetevői

A foglalkoztatottság becslésekor további problémák adódhatnak egyes gazdasági szektorok (mezőgazdaság és háztartási alkalmazottak) és kategóriák (szabálytalanul alkalmazott külföldiek, munkanélküliek ledolgozott órával, szabálytalan, informális másodállás stb.) esetén. A továbbiakban ezeket vesszük sorra.

¹⁰ A NACE Rev.1-nek megfelelő ágazati osztályozási rendszer. (A szerk. megj.)

A *mezőgazdaság* igen szerteágazó tevékenységet folytató területként jelenik meg, nemcsak a termelés jellege miatt, hanem a mezőgazdasági üzemek szerkezetét tekintve is: a piacon együtt élnek a teljesen kereskedelmi jellegű termeléssel rendelkező valódi vállalatok és az önellátó családi kisüzemek, amelyeknél túlsúlyban van a munka informális, családi összetevője. Ez a statisztikai információk gyűjtésének szintjén a mezőgazdasági üzem és a földművelő család közötti, vagy a munkakereslet és -kínálat közötti zavarként jelenik meg, és szükségessé teszi a vizsgálatok specifikus elemzését ezen a területen azért, hogy azonosíthassuk a gazdasági elemzések által kimutatott változókat és csoportosulásokat, és visszavezethessük azokat a nemzeti számlarendszer által elfogadott fogalmakra és osztályozásokra. A foglalkoztatottság becslésének rekonstruálásában az 1990-es mezőgazdasági felmérés nyújtja a fő információs bázist. A becslés úgy készült, hogy ezt az információs forrást kiegészítették az 1991. évi ipari és szolgáltatóipari felmérés, az 1991. évi népszámlálás és a munkaerő-felvétel adataival.

A *háztartási alkalmazottak* esetében a foglalkoztatottság becslésére olyan speciális módszert készítettek, amely többféle (közigazgatási vagy statisztikai természetű) információforrás összevetésével indul. A munkaráfordítás becslésére használt említett információs források a következők voltak: az Állami Társadalombiztosítási Intézetnél (TB) regisztrált munkavállalók és az ISTAT által évente kidolgozott többcélú vizsgálat.

Felesleges felhívni a figyelmet arra, hogy a háztartási alkalmazottak munkáját csak kis részben vagy gyakran egyáltalán nem jelentik be, mivel az érvényes törvényi szabályozás nem teszi előnyössé a munkavállaló számára az egynél több családnál ledolgozott összes óra bevallását a Társadalombiztosítási Intézetnél. A forrás, amely kielégítheti a családoknál végzett összes háztartási munka mérésének követelményét – legyen az szabályos vagy nem szabályos munka (nemkülönbön a fő- és másodállásokét) – az a többcélú vizsgálat, amely lehetővé teszi, hogy megtudjuk azon családok számát, amelyek fizetett baby-sitter-i és idősgondozói házimunkást alkalmaznak, a heti óraszám alapján bontva [11]. A TB információit használva a szabályosan foglalkoztatott háztartási alkalmazottak (fő- és másod-) állásainak mérésére, és összehasonlítva ezeket az információkat az említett többcélú vizsgálat adataival, javasoljuk erre a területre is azt az általános megközelítést, amit a foglalkoztatás különböző összetevőinek azonosítására használtunk.

A *külföldiekre* vonatkozóan emlékeztetnünk kell arra, hogy mivel a munkaerő-felvétel a rezidens lakosságra vonatkozik, a definíció alapján nem foglalja magába a nem rezidens külföldieket. A becsléseket erre az összetevőre külön kell elvégezni, ügyelve arra, hogy a szabályosan foglalkoztatott külföldieket külön is számba vegyék, mind a szabálytalan foglalkoztatottságra vonatkozó becslésének érvényessége és értékelése miatt, mind pedig azért, mert ezek hasznos és fontos információt szolgáltatnak egyéb társadalmi-gazdasági elemzésekhez.

Az ún. *munkanélküliek ledolgozott órával* kategória, ami a gyenge, feltételezhetően szabálytalan foglalkoztatás egyik összetevője, azokból áll, akik munkanélkülinek mondják magukat, mindamelllett bevallják, hogy néhány munkaórát ledolgoztak. Becslésükre a népszámlálás és a munkaerő-felvétel által kimutatott információkat használják (mindkét kimutatásban vannak olyan kérdések, amelyek lehetővé teszik a jelenség értékelését).

A *szabálytalan másodállás* esetében a speciális gazdasági tevékenységekkel kapcsolatos források és módszerek sokféleségéhez kell folyamodni. Általánosságban elmondhatjuk, hogy a túlnyomó többségben alkalmazott megközelítés szerint az igények oldalá

ról szereznek információt, azaz a munkaráfördítést az összköltség függvényében becslik. Abban az esetben, ha ez az adat nagyobbban bizonyul, mint a már becsült összetevők összegeként kapott munka mennyisége, a többletet a szabálytalan másodállás komponensének tulajdonítjuk.

Az *informális összetevő* esetében a mezőgazdasági felmérésben és a lakóhely fenntartására fordított háztartási költségek vizsgálata által kimutatott információkat használjuk, amely közvetlenül tájékoztat az effajta termelési tevékenységről.

f) A munkahelyek átalakítása teljes munkaidővel ekvivalens egységre, vagyis munkaegységre

A leírt fázisokban a becsült foglalkoztatottságot lényegileg munkahelyként határozzuk meg. A munka utolsó fázisa a teljes munkaidővel ekvivalens munkaegységre való áttérést jelenti. Ezt végre kell hajtani:

- azokra, akik nem teljes munkaidőben dolgoznak, szabályos, rejtett vagy az informális foglalkoztatás esetén, valamint
- azokra, akik teljes munkaidőben dolgoznak, figyelembe véve a ténylegesen végzett munka mennyiségét.

2.3. A nem megfigyelhető gazdaság beillesztése a nemzeti számlarendszer becsléseibe

Tekintettel arra, hogy a nemzeti számlarendszer teljességét biztosítandó statisztikai szempontból szükség van az összes gazdasági tevékenység számbavételére, fontosnak tartjuk a javasolt módszertan következő összefoglaló áttekintését.

A nem regisztrált tevékenységhez kötődő problémák

Az *Informális szektor* a mezőgazdasági és építési ágazatba koncentrálódik. A mezőgazdaságot illetően, az informális szektorba sorolják azokat a személyeket, akik bár a nem aktív népesség részének vallották magukat (vagyis nyugdíjasok, tanulók és háztartásbeliek), és így nem regisztrálják őket foglalkoztatottként, ugyanakkor (a mezőgazdasági összeírás alapján) úgy nyilatkoztak, hogy munkatevékenységet folytatnak kizárólag a saját tulajdonú gazdaságban. Az építési szektort illetően, a munkaráfördítést a lakóépületek rendkívüli karbantartására, amely saját termelésből való fogyasztásként jelenik meg, a lakóépületek fenntartására fordított háztartási kiadásokon keresztül, az ilyen munkákkal kapcsolatban felmerülő költségként számszerűsítik.

A *Rejtett gazdaság* többféle módon megragadható. Elsősorban a háztartási oldali forrás teljességén keresztül, amely fogalmilag meghatározza az összes, akár szabályosan, akár szabálytalanul, alkalmazásban álló személy becsléseinkbe való besorolását. Azt, hogy ez a forrás ilyen jó információs képességgel rendelkezik, három tény is alátámasztja: az a tapasztalat, ami magasabb szintű foglalkoztatottságot mutat, ha háztartási vizsgálati egységen keresztül mérünk; annak felismerése, hogy Olaszországban, tekintve hogy lényegileg nincs munkanélküli segély, a szabálytalan munkahelyek eltitkolása nem igazán érdek; valamint az említett kombinált módszer, amely lehetővé teszi a szabálytalanul foglalkoztatottak további hányadának azonosítását. A többi szabálytalan, vagyis a vállalati forrás adataiban nem regisztrált komponens megfelel az előző bekezdés e) pontjában leírt összetevőknek.

A *Statisztika elől rejtett gazdaságot* a foglalkoztatottságról információt nyújtó fő adminisztratív forrásoknak (a kereskedelmi kamarák nyilvántartásai, adózási adatok, társadalombiztosítási források adatai stb.) a statisztikai forrásokkal való egybevetésével ragadhatjuk meg. Ez biztosítja azt, hogy a tisztán statisztikai eszközökkel nem fellelhető termelőegységek is bekerüljenek a becslésekbe, szavatolva a szabályos munkahelyek jobb lefedettségét.

Az alulbevalláshoz kapcsolódó problémák

Az alulbevallás becsléseinkben a termelőegységek által bevallott gazdasági aggregátumok (termelés és hozzáadott érték) egy főre jutó értékében végrehajtott korrekciókon keresztül javítható. Bár nem ennek a cikknek a témája, röviden bemutatjuk e korrekció módszertanát, betekintést engedve abba, hogy a meg nem figyelhető gazdaság hogyan építhető bele becsléseinkbe.

A gazdasági aggregátumok egy főre jutó értékét a vállalatoknál évente végzett ISTAT-vizsgálatok segítségével becslik. Az értékeket részletes ellenőrzések alapján javítják, amelyek kimutathatják a forgalom esetleges alulbevallását, ami különösen a kisméretű (20 alkalmazottnál kevesebbet foglalkoztató) vállalatoknál jellemző.

A feltevés, amiből ennek során kiindulunk az, hogy a vállalkozó bevételének legalább az alkalmazottak átlagos fizetésével kell megegyeznie. A vállalkozó jövedelmét a következő sémából kapjuk:

$$\begin{aligned} \text{A VÁLLALKOZÓ JÖVEDELME} &= \text{A VÁLLALAT HOZZÁADOTT ÉRTÉKE} \\ &- \text{AZ ALKALMAZOTTAK JUTTATÁSAI} \\ &- \text{A TŐKE AMORTIZÁCIÓJA} \\ &- \text{KAMATVESZTESÉG ÉS BANKI KÖLTSÉGEK} \\ &- \text{TÉNYLEGES ÉS IMPUTÁLT BÉRÖSSZEG} \\ &- \text{A BIZTOSÍTÁSI KÖLTSÉGEK EGYHARMADA} \end{aligned}$$

Tehát, ha a vállalkozó jövedelme kisebbnek bizonyul az alkalmazottak átlagos juttatásánál, az előbbit felemeljük az utóbbi végösszegére. Ebből következően a termelést és a hozzáadott értéket is ugyanakkora összeggel átértékeljük.

Az alapinformációk (adattárak) aktualizálásának hiányából fakadó problémák

A több – statisztikai és közigazgatási – információforrás integrálása lehetővé teszi az ilyen jellegű javításokat is. A használt források (statisztikaiak és közigazgatásiak) általában nem mind azonos időpontra, illetve időtartamra vonatkoznak és elérhetőségük idejében is különböznek. A több forrás kombinált alkalmazása csökkentheti a valóban létező vállalatok azonosításának és a termelőegységek szerkezetében bekövetkezett esetleges változások nyomán követésének a nehézségeit, és ebből következően lehetővé teszi, hogy a statisztika számára rejtett gazdaság ezen összetevőjéből származó eltéréseit minimálisra csökkentse.

Amikor arról beszélünk, hogy a meg nem figyelhető gazdaság hogyan kerül a becslésekbe, emlékeztetnünk kell arra is, hogy ezek megjelennek az ágazati kapcsolatok mérlegén alapuló sémában is. E táblázatok alapján a munkaerőforrásban adódó eltéréseket a Stone, Champernowne, Meade [7] által javasolt módszertanon alapuló eljárással is ki

küszöbölhetjük. Ezt nyilvánvalóan a meg nem figyelhető gazdaság mutatói újabb helyesbítésének is tekinthetjük, egy további korrekciónak a statisztikai adatok minőségének javítása (a statisztika számára láthatatlan gazdaság feltárása) és/vagy az előállított becslések teljessé tétele (informális vagy rejtett gazdaság tevékenységének felmérése) érdekében.

3. A FOGLALKOZTATOTTSÁG ÚJFAJTA BECSLÉSÉNEK JELLEMZŐI ÉS INFORMÁCIÓS LEHETŐSÉGEI A NEMZETI SZÁMLARENDSZERBEN

Túl azon, hogy biztosítsuk az SNA-becslések teljességét, amely az egész leírt munka fő célja, hasznosnak tartjuk, hogy útmutatást nyújtsunk az újabb becslések és a mostanáig az ISTAT által készített becslések közötti fő különbségek értékeléséhez, és szóljunk azokról az információs lehetőségről, amelyek az új módszertannak köszönhetően rendelkezésre állnak.

3.1. *A nem megfigyelhető gazdaság összetevőinek leírása*

Az eddigiekben leírtak alapján, az alkalmazott módszertan a meg nem figyelhető gazdaság jelenségének áttekinthetőbb, és a nemzetközi meghatározásokkal jobban összhangban lévő értelmezését és kezelését teszi lehetővé. Az újfajta becslések megengedik, hogy helyesen azonosítsák a meg nem figyelhető gazdaság különböző összetevőit, kizárva a statisztika elől rejtett gazdaság és a rejtett gazdaság összekeveredését, amely értelmezési és mérési problémákhoz vezetett mind a foglalkoztatottságra nézve, mind akkor, amikor a rejtett gazdaságra kellett áttérni a gazdasági aggregátumok becslése érdekében. Természetesen nem állíthatjuk, hogy a statisztika elől rejtett gazdaság valamennyi összetevőjét hiánytalanul számba vettük, de minden bizonnyal jelentős lépéseket tettünk előre annak azonosításában és osztályozásában. További javításokat végezhetünk, ha majd teljesen rendelkezésre áll a Működő Vállalatok új Statisztikai Adattára (Archivio Statistico delle Imprese Attive – ASIA).

Egy másik hangsúlyozandó szempont az, hogy a több információforrásból származó adatok jelenléte, ami az Iszf91-gyel kezdődött és ami az ASIA archívumának megvalósításával befejezéséhez közeledik [2], világosabbá teszi a kimutatott statisztikai egység fogalmának átmenetét az előző felmérés során használt, a szorosan a fizikai valósághoz kötődő egységektől (telephely), a jogi értelemben létező egységek felé, amelyek az új SNA/ESA fogalmainak megfelelően fizikailag nem szükségképpen azonosíthatók. Ez magával hozza, hogy a *szabálytalan* fogalma nem kötődhet többé a termelőegység fizikai azonosításához (mint ahogy az az SNA fogalmaiban eddig volt). Ebből pedig közvetlenül következik a becslések tartalmi eltérése, ami elsősorban a független foglalkozások vonatkozásában, világosan megjelenik a szabályos összetevő növekedésében és a szabálytalan összetevő csökkenésében.

3.2. *A foglalkoztatottság összetevőinek leírása*

A több forrás együttes alkalmazása azon túl, hogy javítja a becslések teljességét, lehetővé teszi magának a foglalkoztatásnak a részletesebb elemzését is, mivel a források gyakran speciális munkaviszonyokat, és ezen keresztül a termelési rendszer speciális vo

násait is azonosítják. A munkaviszonyok típusai a 90-es évek folyamán nagyon megváltoztak, és ennek következtében megnőtt az igény az ezeket leíró információk iránt. A Koordinált és Állandó Munkatársak (Collaboratori Coordinati e Continuativi)¹¹ példája nyilvánvalóvá teszi, hogy egy információs forrás azon túl, hogy javítja a becslések teljességét, információkat nyújt a kérdéses jelenség elemzésével kapcsolatban, leírva a termelés és szereplői újfajta viselkedési formáit.

3.3. A SAM-megközelítés és az SNA új becslései

Az a megközelítés, amelyben a forrásokat mikroadat szinten integráljuk, s amelyet minden lehetséges esetben alkalmazunk, lehetővé teszi egy olyan információs rendszer kiépítését, amelyben a foglalkoztatással kapcsolatos információk hidat alkotnak a nemzeti számlarendszer aggregátumaiban megtestesülő, és természetüknél fogva a számlarendszer foglalkoztatottsági adataival konzisztens gazdasági természetű és társadalmi jellegű információk között, mely utóbbiak a munkaerő-felvételek és a népszámlálások foglalkoztatási adataival konformak. Az így nyerhető információs többlet lehetővé teszi új statisztikai produktumok előállítására irányuló munkák beindítását és azoknak a felhasználók számára történő bemutatását. Ezek közül hangsúlyozni kívánjuk a Társadalmi Elszámolási Mátrix (Social Accounting Matrix – SAM) megközelítés [9] részletesebb, a kínálat társadalmi jellegzetességeivel kapcsolatos alkalmazásának lehetőségét a foglalkoztatottság elemzésében. Az ilyen megközelítésnek, és a források integrációjával hozzáférhetővé vált információknak köszönhetően olyan új és lényeges elemzések válnak lehetségessé, mint például a termelési tényezők elemzése a SAM alapján, vagy a munkavállaló jellemzői alapján végzett elemzésekről való átmenet a háztartás jellemzőinek alapján végzettekre a nem önálló munkából származó jövedelmek esetén [3].

*

Összességében ez az elemzés, ami a nemzeti számlarendszerekbe illesztett foglalkozási struktúrákat vizsgálja, további lehetőségeket tár fel, ugyanakkor az első lépés abban az irányban, hogy közelítse egymáshoz a monetáris és a reálszféra nemzeti számlákon belüli számbavételét, ami az SNA és az ESA új változatainak egyik legfontosabb újítása s egyben ajánlása.

IRODALOM

- [1] *Abbate, C. C.*: La completezza delle informazioni e l'imputazione da donatore con distanza mista minima: il prodotto RIDA -Ricostruzione delle Informazioni con Donazione Automatica. Az ISTAT belső munkanyaga. Róma, 1996.
- [2] *Abbate, C.C. – Garofalo, G.*: Use of integrated administrative sources in order to improve the quality of business register statistics. EUROSTAT. Proceedings of international workshop „Use of administrative sources for statistical purposes”. Luxembourg, 1997.
- [3] *Battellini, F. – Copli, A.*: Studio di fattibilità per la costruzione di una Matrice di Contabilità Sociale finalizzata all'analisi della povertà. Az Olasz Miniszterelnöki Hivatal által A szegények és társadalom premére kerülők helyzetének vizsgálatára létrehozott Bizottság jelentése, Róma, 1996.
- [4] *Cochran, W.*: Sampling techniques. Wiley. New York, 1977.
- [5] ESA: European System of Accounts 1995. EUROSTAT. 1995.

¹¹ Olyan speciális határidős szerződéssel foglalkoztatottak, akiknek alkalmazása a munkaadók számára kedvezőbb, mint a standard szerződéssel foglalkoztatottaké. (A szerk. megj.)

[6] *Garofalo, G. – Lorenzini, F.*: SICIS – Relazione sulla creazione del sistema e prime analisi di qualità. Az ISTAT belső munkaanyaga. Róma. 1993.

[7] ISTAT, Nuova Contabilità Nazionale. Annali di Statistica. Serie IX. Vol. 9.

[8] ISTAT: Vecchie e nuove fonti: l'integrazione fra dati statistici e dati amministrativi per la Contabilità Nazionale: i servizi alle famiglie, Metodi e norme, N. 2., Roma. 1998.

[9] *Malizia, R.*: Nuovi strumenti per l'analisi del settore non market dell'economia in applicazione al SEC95 – esperienze recenti e sviluppi futuri. IV. Nemzeti Statisztikai Konferencia. Róma. November 11–13. 1998.

[10] SNA: System of National Account 1993. Commission of European Communities. IMF. OECD. UN. WB. 1993.

[11] *Vallone, L.*: „L'economia non osservata”. Az ISTAT belső munkaanyaga. Róma. 1996.

TÁRGYSZÓ: Nemzeti számlák. Teljes körű becslés. Olaszország.

SUMMARY

The general approach for estimating the Non Observed Economy (NOE) is based on integration of all the sources of information on the input of labour, both from the supply side – that measures the same phenomena in the households – and those ones from the demand side – that measures employment in the context of enterprises. The integrated sources of information are then compared in order to obtain data on the regular, non regular and multiple jobs.

Integration and comparison concerned the benchmark year 1991 when several statistical surveys and administrative data are available. The applied methodology produces a lot of useful information giving the opportunity of classifying employment in terms of persons employed, jobs and full time equivalent units. Using the per capita value for economic aggregates and the total input of labour it is possible to have an exhaustive estimate of the SNA aggregates.

The new estimates on the input of labour take into account:

- the estimation of employment for the benchmark year 1991;
- the adoption of the Nace Rev.1 classification of economic activities;
- the implementation of ESA'95 in terms of persons employed, jobs and full-time equivalent units.

It is important to focus that Italian national accounts have been adopting the approach of measuring the observed and the non observed production activities since the last revision of 1987.

According to the Italian approach the phenomena of the NOE is well measured integrating different sources of information and the result of the integration is a measure of employment and production that is conceptually and quantitatively different from what is surveyed by each statistical and administrative sources of data.

A PÉNZKERESLETI FÜGGVÉNYRŐL

HULYÁK KATALIN

A pénzkereslet fogalma, illetve a stabil pénzkeresleti függvény létezése kulcskérdését alkotja minden olyan ország gazdaságpolitikájának, ahol a monetáris politika elért bizonyos fejlettségi szintet, és mérhető hatást gyakorol a reálgazdaság alakulására. A stabil pénzkeresleti függvény létezését annak feltételének tekintik, hogy a központi bank a pénzkínálat alakításával, legalábbis bizonyos fokig, befolyásolni tudja a gazdasági folyamatokat. Annak megállapítása, hogy létezik-e stabil pénzkereslet, az a statisztikai verifikálásnak is a függvénye, hiszen ahhoz, hogy egyáltalán nekifoghassunk a pénzkereslet számszerűsítéséhez, megbízható adatbázisra van szükségünk.

A kilencvenes évtized végére feltételezhetően Magyarországon is lehetővé vált egy olyan idősoros adatbázis összeállítása, amellyel tesztelhetjük a pénzkeresleti függvényt. Erre tettünk kísérletet a Pénzügyminisztérium Pénzügypolitikai főosztályán. Jelen tanulmányban bemutatjuk a kísérleti számítások eredményeit, egyrészt az 1992. és 1998. közötti időszakon alapuló negyedéves függvényeket, másrészt az 1985-től 1997-ig terjedő éves idősorok alapján becsült éves pénzkeresleti függvényt.

A tanulmány első részében röviden vázoljuk a pénzkeresleti függvény elméleti hátterét és stabilitásának kritériumait. Ezt követően röviden kiemelünk néhány olyan tapasztalatot, amelyeket az elmúlt két évtized során külföldön szereztek e függvény konkrét alkalmazásával kapcsolatban. Hangsúlyozni kell, hogy ezek a szempontok és tapasztalatok csak töredékei azoknak, melyek a téma rendkívül kiterjedt irodalmában találhatóak.

A második részben bemutatjuk a magyar adatok felhasználásával becsült negyedéves és éves pénzkeresleti függvények eredményeit.

A PÉNZKERESLETI FÜGGVÉNY ELMÉLETI HÁTTERE ÉS ALKALMAZÁSÁNAK TAPASZTALATAI

A *pénzkereslet* elméletét tárgyaló igen kiterjedt irodalom egységes abban, hogy adott gazdaságban a pénztartás iránti igényt legalább kétféle szempont motiválja: a tranzakciós pénzkereslet és a portfólió-elmélet. A tranzakciós keresleten azt a tartani kívánt pénzmennyiséget értjük, amelyre a gazdasági alanyoknak azért van szükségük, hogy a bevételeik és kiadásaik közötti összhangot megteremtsék. A portfólió-elmélet szerint a készpénztartás felfogható úgy is, mint a gazdasági alanyok vagyonszerkezetének (portfóliójának) egyik alkotója. Belátható, hogy míg az első szempont szerint leginkább a

reáljövedelem és az árszínvonal a befolyásoló tényező, a portfólió vonatkozásában a pénztartást leginkább a különböző befektetési lehetőségek haszna, a kamatok és hozamok, illetve a pénztartás költsége (a haszonról való lemondás) határozza meg.

Mindkét elmélet szerint a kívánt nominális pénzmennyiség (M^d) a reáljövedelmet kifejező ún. „skálaváltozótól” (Y), az árszínvonaltól (P), illetve inflációtól ($\dot{P}$) és különböző kamatváltozóktól (r_i) függ:

$$M^d = f(Y, P, \dot{P}, \mathbf{R})$$

A felírt összefüggést nevezzük pénzkeresleti függvénynek. A függvényről általában feltételezik, hogy az árszínvonalra nézve homogén, valamint hogy a kívánt pénzmennyiség és a reáljövedelem között pozitív, míg az inflációval negatív összefüggés áll fenn. Az $\mathbf{R}$ (vektorral) jelölt kamatok hatásáról értelemszerűen azt lehet feltételezni, hogy előjelük annak a függvénye, hogy az a választott M pénzmennyiségi kategória összetevőire vonatkozik, avagy az M -en kívüli portfólió elemek hozama. Míg az előbbi esetben az összefüggés pozitív, az utóbbiban ez negatív, kifejezve a pénztartás költségét.

Általában a pénzkeresleti függvény specifikációját loglineáris formában a következőképpen írják fel:

$$m^d - p = \mu_0 + \mu_1 y + \mu_2 \dot{p} + \mu_3 r_1 + \mu_4 r_2$$

ahol:

r_1 – az M -en belüli kamat,

r_2 – pedig az M -en kívüli kamat, és a kisbetűk a megfelelő változó logaritmusát jelölik.

A paraméterek várt előjele:

$$\mu_1 > 0, \quad \mu_2 < 0, \quad \mu_3 > 0, \quad \mu_4 < 0.$$

A pénzkeresleti függvény változói

Mint minden modellezési eljárásnak, a pénzkereslet számszerűsítésének is kulcskérdése a függvényben szereplő változók statisztikai megközelítése. Még ha feltételezzük is, hogy a pénzkereslet becsléséhez megfelelő méretű mintával rendelkezünk, akkor sem mindegy, hogy milyen típusú kategóriákkal közelítjük változóinkat. Ha e problémához még az a nehézség is járul (mint a hazai vizsgálatok esetében), hogy nem rendelkezünk megfelelően hosszú és konzisztens idősorokkal, akkor különösen nehéz a helyzet.

Az első probléma a függvény függő változójának, a megfelelő M pénzmennyiség kategóriának a kiválasztása. Kezdetben leginkább az $M2$ -vel jelölt, hagyományosan szélesebb értelemben vett pénzmennyiségre illesztettek keresleti függvényt. Jelenleg, s ez már a hazai viszonyokra is jellemző, $M0$ -tól $M1$, $M2$, $M3$, $M4$ -ig terjedő pénzkategóriák mellett is találhatók érvek. Nem célunk e kategóriák tartalmi és statisztikai tulajdonságainak elemzése, de meg kell jegyezni, hogy a függvény stabilitása és előrejelezhetősége szempontjából sem mindegy, hogy e kategóriák közül melyiket választjuk. A reáljövedelmet kifejező úgynevezett skálaváltozó kiválasztása egyszerűnek tűnik, mivel általában a reál

GDP-t, vagy GNP-t használják erre a célra. Problémát az okoz (különösen nálunk), hogy nem rendelkezünk negyedéves gyakoriságú GDP-adatsorokkal, pedig a szóba jöhető becslési időszak rövideje miatt, negyedéves függvény illesztése lenne indokolt. (E problémáról részletesebben szólunk a hazai alkalmazások bemutatásánál.)

A fogyasztói árszínvonal, illetve az infláció változója általában rendelkezésre áll, nem úgy, mint a különböző kamatok és hozamok megfelelő hosszúságú konzisztens idősorai. Mindez nem jellemzi az állandóan változó feltételű portfoliós lehetőségeket. Szólnunk kell még az említett alapváltozókon kívül olyan magyarázó változókról, amelyek elméleti megfontolások révén kerülnek pótlólagosan a pénzkeresleti függvénybe. Ezek közül a leglényegesebb a függvény dinamikus jellegét kiemelő részleges alkalmazkodási mechanizmus vagy az adaptív várakozások szerepeltetése a megfelelő, időben késleltetett változókkal. Ezek szerepe egyre nagyobb jelentőséget kap.

A pénzkereslet stabilitása

A pénzkeresleti függvény stabilitásának kérdése monetáris szektorral rendelkező gazdaság esetében nem kerülhető meg, mivel arról mond ítéletet, hogy a monetáris politika képes-e betölteni szerepét a makroökonómiai eszköztáron belül. A pénzkeresleti függvény háttérben néhány olyan feltételezés áll, amely éppen azt fejezi ki, hogy a központi bank a pénzkereslet és pénzkínálat összhangjával olyan egyensúlyi monetáris politikát folytat, amely az egész gazdaság működésére kihat.

A függvény stabilitásának kérdését három kritérium szerint vizsgálják (lásd például [9]). Az első a függvény illeszkedésének jósága, ami egyben azt is jelenti, hogy megfelelő megbízhatósággal tudjuk előre jelezni a pénzkeresletet. Másodsorban feltételezik, hogy stabil függvény esetében néhány, de lényeges és előrejelezhető fontos változó szerepel a magyarázó változók között, amelyek azután lehetővé teszik az előrejelzést. Végül, de nem függetlenül az előzőktől, a függvény fejezze ki a reálgazdasággal való összefüggést. Azaz egy stabil pénzkeresleti függvény segítségével néhány fontos gazdasági mutató felhasználásával előre tudjuk jelezni a pénzkeresletet, de úgy, hogy a pénzmennyiséget a reálgazdasághoz kapcsoljuk. Ennek a fontossága úgy is megragadható, hogy a pénzmennyiség, a kamatok és az infláció közötti stabil összefüggés olyan pénzkínálatot indukál, amelynek hatása a reálgazdasági folyamatokban is mérhető.

Külföldi tapasztalatok

Miközben elméletileg nem kérdőjelezhető meg a pénzkereslet fogalmának jelentősége, a gyakorlatban kételyek merültek fel a pénzkeresletnek a monetáris politikában betöltött szerepével kapcsolatban. Ennek oka az, hogy míg 1973 előtt valóban sikeresen alkalmazták a nyugati országokban a pénzkeresleti modelleket, körülbelül 1974-től kezdődően a pénzkeresleti függvények jelentősen felülbecsülték a pénzmennyiséget a megfigyelési mintán túli időszakokra. Ez a mintegy 9-13 százalékos hiba a stabilitás első kritériuma szerint instabilitásra utal. Ebből arra következtettek, hogy valami „elromlott” a pénzkeresleti függvényben, s valóban, miközben a késleltetett és a kamatváltozók paraméterei egyre magasabb értéket vettek fel, a skálaváltozó (GDP vagy GNP) paramétere alig mérhetően kicsi, vagy teljesen inszignifikáns lett.

Az 1973 utáni időszakot jellemző instabilitás elsősorban az amerikai gazdaságot jellemezte, a „hiányzó pénz” elméletét például *S. M. Goldfeld* [6] és *D. E. Spencer* [10] tárgyalta. A nemzetközi tapasztalatok nem bizonyították egyértelműen a pénzkereslet stabilitásának megingását. *R. C. Fair* [5] 27 országra végzett összehasonlító modelljei szerint például 17 OECD-ország esetéből 13-ra volt jellemző az instabilitás (kivételt képezett minden esetben Németország és Olaszország).

Miközben az amerikai kutatók egy köre temetni kezdte a pénzkeresleti függvényt, s belőle adódóan a központi bankra háruló feladatok fontosságát, a modellezők egy másik köre, elsősorban *D. F. Hendry* és *N. R. Ericson* [8] eltérő közelítésben, a pénzkeresleti függvény specifikációjának és számszerűsítésének tökéletesítésével jutottak arra a következtetésre, hogy továbbra is használható a pénzkeresleti függvény. Elsősorban az Egyesült Királyságra, de például Görögországra is olyan pénzkeresleti modellt illesztettek, amelyek megfeleltek a stabilitás kritériumainak. Megközelítésük lényege szerint az amerikai kutatók által is feltárt jelenségek statisztikailag is megfogalmazhatók, s a modellezés korszerű (lényegében általuk kifejlesztett) hibakorrekciós, illetve kointegrációs technikája lehetővé teszi a pénzkeresleti függvény becslését a hetvenes éveket követő, változó monetáris környezetben is. Különösen érdekes az Egyesült Királyságra kidolgozott modell [4], amely 1878 és 1993 között, azaz 115 év alapján is stabilan közelítette a pénzkeresletet úgy, hogy közben figyelembe vette a változó pénzügyi innovációkat és deregulációkat, amelyek befolyásolták a gazdasági alanyok viselkedését.

Anélkül, hogy a felmerülő problémák részletes elemzésébe és az azok megoldását célzó módszertani megoldások ismertetésébe belemennénk, megállapíthatjuk, hogy azok vizsgálata időszzerű már hazai körülmények között is. Ha pénzügyi innovációnak tekintjük a nálunk is teret nyert modern elektronikus és mágneses fizetési módozatokat és kamatot (sőt magas kamatot) hozó látra szóló betéteket és folyószámlákat, belátható, hogy itt is módosultak a tranzakciós és portfólió-elmélet szerinti specifikációs feltételek. Ha ehhez még hozzátesszük, hogy a magyar gazdaság az elmúlt évtizedet magas infláció és talán még ahhoz képest is magas kamatszínvonal mellett érte meg, a priori feltételezhető, hogy a pénzkereslet számszerűsítése nehéz feladat. Ennek ellenére kísérletet kell tenni rá, mert hosszabb távon, legalábbis véleményünk szerint, a monetáris és a reálszektor összefüggése az adott inflációs és kamatszínvonalnak megfelelően, feltétele a gazdaság egészséges és egyensúlyi növekedésének.

PÉNZKERESLETI FÜGGVÉNYEK SZÁMSZERŰSÍTÉSE MAGYAR ADATOK ALAPJÁN

Míg a fejlett nyugati gazdaságokban, ahogy a példák is mutatják, akár 100 éves idősrű minta alapján is vizsgálható a pénzkeresleti függvény stabilitása, hazai adataink 10-12 évre visszamenőleg teszik lehetővé a monetáris adatbázis összeállítását, s lényegében csak a kilencvenes években beszélhetünk monetáris politikáról is. Az időszak rövidege miatt, statisztikailag elsősorban negyedéves adatok alapján érdemes a pénzkeresleti függvény becslését megkísérelni. Ezt tettük mi is, amikor az 1992-től 1998 végéig terjedő időszak negyedéves adatbázisát felhasználva illesztettünk különböző függvényváltozatokat. Ezeknek az eredményét mutatjuk be a következő alfejezetben. A negyedéves függvények mellett, egy éves megfigyelésen alapuló makroökonometriai modell részeként, az 1985

és 1997 közötti időszak éves adataira is illesztettünk pénzkeresleti függvényt, amelyet a a tanulmány végén ismertetünk.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a különböző gyakoriságú megfigyelések alapján, a különböző monetáris kategóriákra felírt, eltérő specifikációjú függvények általában jól illeszkedtek az adatokhoz, azaz a függvények ebből a szempontból stabilnak tekinthetők.

Ez a stabilitás viszont kétes értékű, mert általában nem mondható el, hogy a monetáris és reálgazdaság közötti kapcsolatot is sikerült stabilan kimutatnunk. Míg a monetáris aggregátumokat erőteljesen befolyásolták korábbi (késleltetett) értékeik, nem vagy alig sikerült megragadnunk összefüggést a skálaváltozó, azaz a termelési volumen és a pénzmenyiség között. Ennek oka további vizsgálatot igényelne.

A figyelembe vett kamatváltozók hatásának előjele a várakozásoknak megfelelően alakult, de a loglineáris függvényekből nyert rugalmassági együtthatók értéke meglehetősen kicsinek mutatkozott.

Negyedéves pénzkeresleti függvények

Az 1992-1998. évi megfigyelési időszak negyedéves gyakoriságú adataira loglineáris formában illesztettünk keresleti függvényeket, kétféle monetáris aggregátumra, egyrészt a legszűkebb, bankrendszeren kívüli készpénz (*KP*), másrészt az *M3*-mal jelzett széles értelemben vett pénzmenyiség kategóriáira. (Ez utóbbi változó, a korábban használt *M2*-vel szemben a devizabetéteket és a pénzintézeti értékpapírokat is tartalmazza.)

A függvények magyarázó változói között minden esetben szerepeltettük a vizsgált monetáris kategória egy és/vagy négy negyedévvvel késleltetett adatait, egyrészt a részleges alkalmazkodás elvét tesztelve, másrészt a szezonális hatások figyelembevételét szolgálva. A skálaváltozó minden esetben a negyedéves ipari termelési volumenindex (*YQ*) volt, mivel a GDP-re vagy GNP-re egyelőre nem rendelkezünk negyedéves gyakoriságú idősorokkal. Ez a megoldás már eleve bizonytalanná teheti e lényeges összefüggés mérésének eredményeit. Kamatváltozókként a 90 napos lejáratú diszkont kincstárjegyek átlaghozamát (*IB*), illetve annak előző negyedévi értékét használtuk fel, mert erre tudtuk legkonzisztensebben az idősort összeállítani, s egyébként is ezek a hozamok irányadónak tekinthetők a kilencvenes években, tükrözve az általános kamatszintet.

A loglineáris függvények becslési módszereként vagy a legkisebb négyzetek módszerét (OLSQ), vagy ahol szükségesnek mutatkozott, ott az autokorrelációt figyelembe vevő maximum-likelihood módszert (ML) használtuk [1]. Joggal merül fel az a kritika, hogy miközben a nemzetközi gyakorlatban már szinte általánosan elterjedt a becslési módszerek kointegrációs, illetve hibakorrekción technikája, hazai pénzkeresleti függvényeinket miért becsültük a ma már meghaladottnak tartott egyszerű egyenletes (legfeljebb elsőrendű autoregresszív hatást is tartalmazó) formulákkal. Ez az eljárás mindenestre szükségessé teszi a változók stacionaritásának vizsgálatát, mert nem stacionárius változók felhasználásánál a hagyományos becslések nem, vagy csak nagy hibahatárokkal használhatók.

A vizsgálatba bevont negyedéves idősorainkon alkalmazott Dickey–Fuller-tesztek [3] alapján, még éppen elfogadható, 10 százalékos szignifikanciaszinten feltételezhattük, hogy a pénzmenyiségi kategóriák, a kamatok és az infláció változója a rövid megfigyelési időszak alatt stacionáriusnak mutatkozott, míg az ipari termelés volumene nem stacionárius volt.

Az említett változók Dickey–Fuller τ tesztjei a $\Delta y_t = \alpha + \gamma y_{t-1}$ összefüggések számszerűsítése szerint a következők voltak:

	γ	τ
<i>KPQ</i>	-0,7648	-2,67
<i>M3Q</i>	-0,2530	-2,36
<i>IB</i>	-0,1150	-2,48
<i>INF</i>	-0,8283	-4,27
<i>YQ</i>	-0,8764	0,141

A τ statisztikák a rövid minta ellenére nem teszik teljesen illuzórikussá a stacionaritás feltételezését. Valószínű, hogy éppen a megfigyelési időszak rövidegsége miatt nem jelentkeznek markánsan a dinamikus tulajdonságok.

A készpénzkereslet függvényei

A függvények bemutatásánál *L* a logaritmusra, a változók szimbólumaiban szereplő *Q* az összehasonlítható áras volumenadatokra utal, míg az 1-es, illetve a 4-es szám a szimbólum végén az egy-, illetve négynegyedéves késleltetést fejezi ki. R^2 a determinációs együttható, DW pedig a szokásos autokorrelációs mutató.¹

1. OLSQ-becslés

$$LKPQ = 8,199 + 0,700LKPQ1 + 0,399LKPQ4 - 0,093LIB - 1,81LINF + \mu_t$$

(8,1) (10,0) (5,3) (-4,2) (-7,9)

$$R^2 = 0,983 \quad DW = 2,17$$

A multikollinearitás jellemzésére kiszámítottuk az egyes paraméterekhez tartozó *VIF* (Variance Inflation Factor) mutatókat, melyek értékei:

<i>LKPQ1</i>	<i>LKPQ4</i>	<i>LIB</i>	<i>LINF</i>
7,19	7,26	1,76	1,55

A statisztikák értelmében a függvény illeszkedése szoros, és jöllehet a készpénzállomány két késleltetett változója között elég számottevő kollinearitás van, az ennek ellenére magas *t*-értékek értékelhetővé teszik az egyenletet. Jól látható, hogy a készpénzállomány volumenét igen erősen befolyásolja az előző negyedévi, illetve az előző év megfelelő negyedévi állománya. Az általános kamatszint növekedése és az infláció növekedése is csökkentőleg hatott a forgalomban levő készpénz volumenére. Bár ez a specifikáció nem tartalmaz termelési skálaváltozót, segítségével a készpénzállomány előrejelezhető.

2. ML-becslés

$$LKPQ = 1,339 + 0,124LKPQ1 + 0,767LKPQ4 - 0,136LIB - 0,092LYQ + \varepsilon_t$$

(1,2) (1,1) (6,6) (-2,7) (-1,7)

$$R^2 = 0,993 \quad DW = 1,74$$

¹ A *DW* (Durbin–Watson) -mutató a függő változó késleltetett értékeit is tartalmazó függvények esetében nem megfelelő, de a 2 körüli értékei mindenesetre megnyugtatónak tűnnek.

Ebben a függvényben az ipari termelés volumene is szerepel a magyarázó változók között, de igen gyenge paraméterértékkel, ami lényegében azt jelenti, hogy nem sikerült a készpénz és az ipari termelési volumen között számottevő összefüggést kimutatnunk. Ennek részben az is oka lehet, hogy az ipari termelés bekapcsolása rontotta a multikollinearitási viszonyokat. (Míg a többi változó VIF-mutatója a korábbiaknak megfelelően alakult, az ipari termelésé elég nagy, 4,63-as értéket vett fel.) A kamatrugalmasság² -0,14-es értéke azt jelenti, hogy a kamatszint emelkedése (csökkenése) a forgalomban levő készpénzt csökkentette (növelte).

Az M3 kategória negyedéves keresleti függvényei

3. OLSQ-becslés

$$LM3Q = 7,182 + 0,880LM3Q1 + 0,206LM3Q4 + 0,037LIB1 - 1,694LINF + \mu_t$$

(6,2)   (9,2)   (2,4)   (1,6)   (-6,1)

$R^2 = 0,894$ $DW = 1,94$

A VIF-mutatók ebben az esetben a következők voltak:

<i>LM3Q1</i>	<i>LM3Q4</i>	<i>LIB1</i>	<i>LINF</i>
2,19	1,63	1,38	1,701

azaz ebben a függvényben a multikollinearitás nem jelentős.

A szélesebb értelemben vett pénzállomány (*M3*) függvénye hasonlít a készpénzvolumen függvényére, azzal a különbséggel, hogy itt a kamatrugalmasság értéke pozitívvá váltott. Ez érthető, mert bár a diszkont kincstárjegyek nem szerepelnek az *M3*-ban, hozamuk párhuzamosan haladt a banki értékpapírok hozamszintjével, amely értékpapírok már részét képezik az *M3*-nak, s valóban az átlagos értékpapírkamatok növekedése az *M3* kategória (s feltehetőleg az *M4* kategória) fokozott növekedésével járt együtt.

4. ML-becslés

$$LM3Q = 9,030 + 0,887LM3Q1 + 0,024LIB1 - 0,097LYQ - 1,701LINF + \varepsilon_t$$

(7,9)   (10,3)   (1,4)   (-2,2)   (-7,5)

$R^2 = 0,999$ $DW = 2,04$

A maximum-likelihood becsléssel előállított függvény illeszkedése igen jó, és a kollinearitás mutatói sem jeleznek zavaró hatást. A kamat- és inflációs változó rugalmassági együtthatójának előjele és mérete a 3. függvényhez hasonló. Az ipari termelési volumenindex és az *M3* közötti összefüggés itt is gyenge.

Egy éves megfigyelésen alapuló pénzkeresleti függvény

Egy kísérleti éves makromodell keretében pénzkeresleti függvényt illesztettünk a korábban használatos *M2* monetáris aggregátum idősorára. Minden statisztikai nehézség el

² A kamatrugalmasság százalékra és nem százalékpontra vonatkozik.

lenére ez a függvény kielégítő, s a negyedéves eredményektől eltérően értelmezhető eredményekre vezetett:

5. OLSQ-becslés

$$M2Q = 1867,308 + 0,749M2Q1 + 26,090PV + 16,751YR - 7503,958(M3-M2)/M2 + \mu_t$$

(3,49)   (2,81)   (2,05)   (-2,96)

$R^2 = 0,904$ $DW = 2,09$

Ebben a függvényben az $M2Q$ változó és a GDP növekedési rátája (YR) között az elvárható pozitív összefüggés jelentkezett. Az YR -rel jelölt növekedési ráta – szemben az eredeti GDP-vel – már stacionárius jellegű. Ugyancsak pozitívan hatott a PV -vel jelölt inflációs várakozások hatása, ahol az inflációs várakozásokat az előző év utolsó negyedévi inflációjával reprezentáltuk. E klasszikusnak tekinthető változókon kívül, lényegében a kamatváltozó helyett, szerepeltettünk egy olyan magyarázó tényezőt, amely az $M3$ és $M2$ arányeltolódását hivatott megragadni. Az $M3$ és $M2$ különbségét képező banki értékpapír-állomány fokozott növekedése (amit lényegében a hozamszint növekedése gerjesztett) csökkentőleg hatott a korábbi $M2$ -vel jelzett szélesebb pénzállományra.

E függvény ismertetését azért tartottuk célszerűnek, mert egyrészt a korábban (s sok helyen külföldön jelenleg is) használt $M2$ kategóriát vizsgálta (amire viszonylag hosszabb idősor állt rendelkezésre), másrészt itt sikerült értékelhető hatást kimutatni a reál GDP növekedése és a pénzmennyiség között.

*

Amennyiben a negyedéves GDP-statisztikák munkálatai előrehaladnak, meg kellene ismételni a negyedéves becsléseket GDP-skálaváltozók alkalmazásával is, és a változók kointegrációs tulajdonságait is figyelembe vevő modellezési módszerekkel. E módszerek minden bizonnyal elvezethetnének a változók endogén, illetve exogén jellegét is figyelembe vevő többegyenletes monetáris modellhez, ez azonban túlmegy a jelen cikk keretein.

IRODALOM

- [1] Beach, C. – McKinnon, J.: A maximum likelihood procedure for regression with autocorrelated errors. *Econometrica*. 1978. évi 1. sz. 51–58. old.
- [2] Chow, G. C.: On the long-run and short-run demand for money. *Journal of Political Economy*. 1966. évi 2. sz. 111–131. old.
- [3] Dickey, D. A. – Fuller, W. A.: Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica*. 1981. évi 4. sz. 1060–1062. old.
- [4] Ericson, N. R. – Hendry, D. F. – Prestwich, K. M.: The demand for broad money in the United Kingdom 1878–1993. *Scandinavian Journal of Economics*. 1998. évi 1. sz. 289–324. old.
- [5] Fair, R. C.: International evidence on the demand for money. *Review of Economics and Statistics*. 1987. évi 3. sz. 473–480. old.
- [6] Goldfeld, S. M.: The case of the missing money. *Brookings papers of economic act*. 1976. évi 3. sz. 683–730. old.
- [7] Goldfeld, S. M.: The demand for money. Megjelent: *Handbook of Monetary Economics*. 1. köt. 1990. 300–355. old.
- [8] Hendry, D. F. – Ericson, N. R.: Modelling the demand for narrow money in the United Kingdom and the United States. *European Economics Review*. 1991. évi 4. sz. 833–881. old.
- [9] Judd, J. P. – Scadding, J. L.: The search for a stable money demand function: A survey of the post – 1973 literature. *Journal of Economic Literature*. 1982. évi 3. sz. 993–1023. old.
- [10] Laumas, G. S. – Spencer, D. E.: The stability of the demand for money. *Review of Economic Statistics*. 1980. évi 3. sz. 455–459. old.

TÁRGYSZÓ: Pénzkereslet. Monetáris politika. Ökonometriai modell.

SUMMARY

The recent changes in the Hungarian financial and monetary system in the 1990s imply the theoretical and empirical research of money demand as key element of monetary policy.

First of all, the paper focuses on the theoretical problems of money demand and on the foreign experiences with the application of empirical money demand functions.

This short presentation of the theoretical background is followed by some experimental econometric results of Hungarian money demand functions. Using quarterly series between 1992-1998 the modelling of narrow and broad money categories has been shown.

To summarize we can state that these monetary aggregates should be highly predictable in the statistical sense, while price and interest responses seem to be reliable. At the same time the link between the monetary sector and the real sector has not yet been successful. With appropriate measures of quarterly GDP we should update the models.

INFORMÁCIÓSZABADSÁG – ADATVÉDELEM – STATISZTIKA (VII.)

DR. BÁNSZEGI KATALIN – DR. LAKATOS MIKLÓS

Jelen tanulmány részét képezi annak a sorozatnak,¹ amelynek célja, hogy bemutassuk és elemezzük a statisztikai információs rendszerre ható joganyagot, különös tekintettel az adatvédelemre, és rámutassunk azokra az összefüggésekre, amelyek alapvetően befolyásolják a statisztikai munkát.

TÖRVÉNY A 2001. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁSRÓL ÉS AZ 1993. ÉVI XLVI. TÖRVÉNY MÓDOSÍTÁSÁRÓL²

Magyarországon 1870 óta rendszeresen, általában tízéves időközökben kerül sor teljes körű népszámlálásra. A legutóbbi 1990-ben volt, a legközelebbi 2001-ben lesz. A magyarországi fejlett jogi kultúrának köszönhetően a népszámlálást mindig a legmagasabb szintű jogszabállyal rendelték el. Nincs ez másképpen a 2001. évi népszámlálás esetében sem. Az Országgyűlés törvényt alkotott a 2001. évi népszámlálásról, melynek legfontosabb szabályait a jelen tanulmányban ismertetjük.

A statisztikai információ-rendszerre ható legfontosabb jogszabályok egyike a statisztikai törvény. A nagy hagyományú magyar statisztikai szolgálatot 1874-től – mindig az adott korszak kívánalmaihoz igazítva – általában húsz-huszonöt évenként elfogadott statisztikai törvény szabályozta. A legutóbbit az Országgyűlés 1993 tavaszán fogadta el.³ 1993 óta azonban a gyors társadalmi–gazdasági változások hatására, valamint a várható európai uniós csatlakozás által támasztott követelmények miatt e törvényt az Országgyűlés jelentős mértékben módosította. Úgy gondoljuk, hogy e módosítások ismertetésével tájékoztatást adhatunk a statisztikai törvényt érintő legfontosabb változásokról.

Tekintettel arra, hogy a 2001. évi népszámlálásról és a statisztikai törvény módosításáról szóló jogszabály kiadása egyidőben vált esedékessé, ezért az előterjesztők úgy döntöttek, hogy az e témákat szabályozó rendelkezéseket egy törvénybe foglalva nyújtják be az Országgyűlésnek, melyet végül a képviselők többsége elfogadott.

¹ Lásd: *Statisztikai Szemle*. 1994. évi 7. sz. 547–559. old.; 8–9. sz. 625–636. old.; 10. sz. 761–777. old.; 1996. évi 4. sz. 294–303. old.; 1997. évi 6. sz. 493–502. old.; 1999. évi 8. sz. 674–680. old.

² A törvényt az Országgyűlés 1999. december 7-i ülésnapján fogadta el, és hatályba lépett 1999. december 23-án (*Magyar Közlöny*. 1999. évi (XII. 16. 114. sz.)

³ E törvény legfontosabb rendelkezéseinek ismertetését lásd sorozatunk III. részében (*Statisztikai Szemle*. 1994. évi 6. sz. 761–777. old.).

A 2001. évi népszámlálás

A 2001. évi népszámlálás jogi előkészítésénél figyelembe lehetett venni a korábbi népszámlálások jogi szabályozásával kapcsolatos felgyűlt tapasztalatokat, a rendszerváltás után kialakult jogi környezetet és az 1996. évi mikrocenzust elrendelő törvény tartalmi, formai megoldásait.

A magyar népszámlálások jogi alapját 1870 és 1941 közötti törvény, 1948-ban törvényi felhatalmazáson alapuló minisztertanácsi rendelet, 1960 és 1990 között a jogforrási hierarchia szempontjából a törvénnyel azonos „rangú” törvényerejű rendelet (továbbiakban: tvr.) jelentette. Az elmúlt évszázad népszámlálási törvényeinek az „alaphangját” az 1869. július 13-án kiadott „1869. évi III. tv. cikk a népszámlálásról” című törvény adta meg. Ez a törvény már minden olyan fontos elemet tartalmazott, melyet a későbbi népszámlálási törvények is megismételtek. Így e törvény rendelkezett a végrehajtandó népszámlálás időpontjáról, az összeírás köréről, az adatszolgáltatási kötelezettségről, a népszámlálás költségeinek biztosításáról és a végrehajtásért felelős szervekről, személyekről. Bár a statisztikai hivatal tevékenységének erősítésére az Országgyűlés 1874-ben megalkotta hazánk első statisztikai törvényét (1874. évi XXV. tv.), de mivel ez a törvény a magánszemélyek adatszolgáltatási kötelezettségéről nem rendelkezett, ezért a következő népszámlálásokat is külön törvény szabályozta.

A népszámlálások jogi szabályozása szempontjából fontos esemény volt, hogy az Országgyűlés 1897-ben új statisztikai törvényt fogadott el, mely a magánszemélyek adatszolgáltatási kötelezettségéről is rendelkezett. A kormányzat némi bizonytalanság után úgy döntött, hogy tekintettel a népszámlálásnak az egész lakosságot érintő eseményére, továbbá az önkormányzatok részvételi kötelezettségének pontosabb szabályozására, továbbra is külön jogszabályban rendeli el a népszámlálást. Ez a koncepció ezt követően napjainkig fennmaradt. Az 1900 és 1949 közötti népszámlálásokat elrendelő törvények (1948-ban minisztertanácsi rendelet) mindig visszautaltak valamilyen formában a statisztikai törvényekre, ezáltal megteremtve a kapcsolatot a statisztikai adatszolgáltatást érintő két fontos jogszabály között. Az 1960 és 1990 közötti népszámlálásokat elrendelő törvényerejű rendeletek ugyan nem utaltak a hatályban lévő statisztikai törvényekre, de rendelkezéseik mindig összhangban voltak e jogszabályokkal.

A 2001. évi népszámlálás jogi előkészítése során figyelembe kellett venni, hogy a rendszerváltás hatására alapvető változások következtek be a jogrendszerben, a lényegében új alkotmány talaján sorra születtek olyan fontos törvények, amelyek átalakították az állami és a magánszféra intézményrendszerét, kialakították a piacgazdaságot és a jogállamot szabályozó jogi struktúrát. Ez az átalakulás igen nagy hatással volt a statisztikai szolgálatra, a statisztikai adatgyűjtés teljes folyamatára. A statisztikai szolgálat működése szempontjából mérőföldkönek tekinthető, hogy 1993-ban az új helyzetnek megfelelő, a piacgazdaság intézményrendszerébe, jogi környezetébe illeszkedő új statisztikai törvényt fogadtak el (1993. évi XLVI. tv.). E törvény a népszámlálások szempontjából is alapvető jelentőségű, mivel a törvény 6. §-ának c) pontja a KSH feladatává teszi a népszámlálás végrehajtását. E szerint a KSH feladata:

„e) a népesség adatainak összeírása céljából időszakonként népszámlálás végrehajtása külön törvény alapján.”

Az eddig elfogadott hat statisztikai törvény közül ez az első, amely egyértelműen így rendelkezik a népszámlálás megtartásának feladatáról. A rendelkezés ugyanakkor nem mondja ki egyértelműen, hogy az „időszakonként” fogalmon mit ért, de ezt a magyar és a nemzetközi gyakorlat szerint általában tízéves időintervallumot jelent.

A 2001. évi népszámlálás jogi előkészítésére hatással volt, hogy az Országgyűlés 1992 őszén elfogadta az alkotmányos alapjogokat szabályozó, a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvényt.⁴ A törvény 2. §-ának értelmező rendelkezései – többek között – megadják a személyes és a különleges adat fogalmát, ez utóbbi főleg a népszámlálások nemzetiséggel, vallással és egészségi állapottal kapcsolatos témaköreit érintik. A 3. § (1) b. és (2) c. pontja tartalmazza azt a rendelkezést, hogy személyes adatkezelést kötelezően csak törvény rendelhet el (meg kell jegyezni, hogy a statisztikusoknak ez nem újdonság, hiszen már a múlt század törvényhozói is ezt az álláspontot képviselték). A törvény 5. §-a a személyes adatok célhoz kötöttségéről rendelkezik. A népszámlálások adatainak kezelésénél az utóbbi évtizedek jogszabályainál ez általában úgy teljesült, hogy a jogalkotók szerint az „adatok kizárólag statisztikai célra használhatók”. A népszámlálások szempontjából a törvény 5. §-ának (3) szakaszában leírt rendelkezés – nevezetesen, hogy a kötelező adatszolgáltatáson alapuló adatkezelést közérdekből lehet elrendelni – szintén teljesül. A korábbi népszámlálásokat elrendelő törvények is alkalmazták az adatvédelmi törvény 6. § (1) szakaszában leírt szabályt: kötelező adatszolgáltatás esetén meg kell jelölni az adatkezelést elrendelő jogszabályt is. Az, hogy a népszámlálások során az adatok minősége (7. §) megfelelő legyen – azaz, megfelelően a pontosságnak, a tisztességes és törvényes adatkezelés szabályainak – a népszámlálásokat feldolgozó statisztikai apparátus mindig igyekezett biztosítani.

A népszámlálás jogi előkészítése során már figyelembe lehetett venni, hogy a statisztikai törvény 1993. évi elfogadása óta 1996-ban kis népszámlálást, úgynevezett mikrocenzust hajtottak végre. Ez az összeírás ugyan csak a lakosság kis részét (mintegy két százalékát) érintette, de a kérdésekre kötelező volt a válaszadás. Emiatt ezt az összeírást – ahogy azt az 1993. évi XLVI. tv. előírja – csak törvénnyel lehetett elrendelni. (A korábbi évek mikrocenzusainál általában elég volt, ha az összeírást a KSH elnöke rendelte el, a rendszerváltozás utáni jogi környezet azonban ezt már nem teszi lehetővé.)

Az 1996. évi mikrocenzus végrehajtásáról az 1995. évi LXXXVI. tv. rendelkezett. Ebben a törvényben már hivatkozás van arra, hogy az 1993. évi XLVI. tv. (statisztikai törvény) a KSH feladatává teszi az ilyen jellegű összeírások végrehajtását. A mikrocenzust elrendelő törvény 1. §-a – hasonlóan a korábbi népszámlálási törvényekhez – szól az eszmei időpontról és a végrehajtás időszakáról. E paragrafus második fordulata átveszi – ugyancsak általános hivatkozásként – a régebbi népszámlálásokat elrendelő törvényeknek azt a megoldását, hogy hivatkozik a hatályban lévő statisztikai, illetve az új helyzetnek megfelelően az adatvédelmi törvényre. A törvény átveszi az 1990. évi népszámlálást elrendelő jogszabály több előremutató kezdeményezését, többek között meghatározza az összeírás körét (2. §) és meghatározza a mikrocenzus során felvételre kerülő témaköröket (3. §). A törvény megismétli az 1960. évi népszámlálást elrendelő, az 1959. évi 30. tvr.-nél először alkalmazott megoldást, hogy szól az adatszolgáltatási kötelezettségről és a statisztikai adatok bizalmas kezeléséről (Ez utóbbiról a korábbi népszámlálá-

⁴ Ismertetését lásd a sorozat I. részében (*Statisztikai Szemle*. 1994. évi 7. sz. 547–559. old.).

sokat elrendelő törvények nem szóltak, csak utaltak a mindenkori statisztikai törvények ezzel kapcsolatos rendelkezéseire.)

A 2001. évi népszámlálás jogi előkészítésének részét képezték azok a szakmai döntések, amelyek befolyásolták a népszámlálást elrendelő törvény tartalmát, formai kialakítását. Döntés született arról, hogy a népszámlálást 2001. február 1-jei eszmei időponttal február 1. és 21. közötti időszakban kell végrehajtani. A népszámlálások történetében nem szokványos módon, 2000. július 1. és augusztus 31. között üdülő-összeírást kell tartani. A népszámlálás tematikájába fel kell venni a nemzetiséggel, a vallással és az egészségi állapottal kapcsolatos kérdéseket. Ez utóbbi döntés egyben azzal járt, hogy figyelembe kellett venni a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény rendelkezéseit is. E törvény ugyanis rendelkezik arról, hogy:

„7. § (1) Valamely nemzeti, etnikai csoporthoz, kisebbséghez (a továbbiakban: kisebbséghez) való tartozás vállalása és kinyilvánítása az egyén kizárólagos és elidegeníthetetlen joga. A kisebbségi csoporthoz való tartozás kérdésében nyilatkozatra senki sem kötelezhető.

8. § A nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartozó állampolgár joga, hogy kisebbséghez tartozását az országos népszámlálás alkalmával titkosan és névtelenül megvallhassa.”

Ez azt jelenti, hogy e kérdésekre a jelenlegi jogi szabályozás szerint válaszadás csak névtelenül történhet. Így a szakmai döntések közé tartozott az is, hogy a magyar népszámlálások történetében először az adatszolgáltatás név nélkül történjék, azaz a népszámlálási kérdőíven az állampolgárok neve ne szerepeljen. E megoldás adatvédelmi szempontból is rendkívül kedvező – és a döntésnél ez a szempont is szerepet játszott –, mert így még inkább lehetőség van a lakosság bizalmának elnyerésére. Az Adatvédelmi Biztos is kedvezően fogadta ezt a megoldást, és támogatásáról biztosította a népszámlálás adatfelvételi programját. (A név elhagyását főleg a történeti demográfusok, történészek, levéltárosok kifogásolták, mivel így a családkutatás nehézségeibe ütközik.)

A következőkben röviden – a megfelelő törvényszakasz idézésével – összefoglaljuk a törvénynek a 2001. évi népszámlálásra vonatkozó főbb rendelkezéseit. Amint korábban említettük, a törvény bevezetője utal a statisztikai törvénynek azon szakaszára, amely a KSH feladatává teszi a népszámlálás végrehajtását. A törvény 1. § (1) szakasza szól a 2001. évi népszámlálás eszmei időpontjáról és arról, hogy a népszámlálást mely alapvető törvények figyelembevételével kell végrehajtani:

„1. § (1) A Magyar Köztársaság területén 2001. január 31. és február 1. napja közötti éjféλι állapot alapulvételével az Stt., a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény és a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény rendelkezéseinek figyelembevételével a természetes személyekről és a lakásokról általános összeírást (a továbbiakban népszámlálást) kell tartani.”

Az eszmei időpontra hivatkozás a mindenkori népszámlálásokat elrendelő jogszabályok alapvető részét képezi, e rendelkezés nélkül nem lehetne népszámlálást tartani. A törvény 1. § (2) szakasza – az 1988. évi 22. tvr.-ben először alkalmazott megoldást átvéve – részletesen szabályozza az összeíráásra kerülő személyek körét:

„1. § (2) A népszámlálás az ország területén élő vagy bejelentett lakóhellyel, tartózkodási hellyel rendelkező magyar állampolgárokra, az ország területén három hónapnál hosszabb ideig tartózkodó külföldi állampolgárokra és hontalan személyekre, valamint a menekültekre, továbbá az ország területén lévő lakó- és üdülőegységekre terjed ki, beleértve a közösségi elhelyezést szolgáló intézeteket is.”

Az 1990. évi népszámlálást elrendelő jogszabályt megelőző törvények (törvényerejű rendeletek) korábban csak azt mondták ki, hogy össze kell írni a személyeket, a lakásokat, az intézeteket, de nem tértek ki arra, hogy milyen státusú személyek összeírásáról lehet szó. A tárgyalt törvénynek ez a részletesebb szabályokat tartalmazó része mindenképpen helyeselhető, mert így több garanciát tartalmaz arra vonatkozóan, hogy kiket kell, illetve nem kell összeírni, valamint az adatszolgáltatási kötelezettség kimondása miatt szükséges a személyi kör pontos meghatározása is.

A törvény 1. § (3), (4) és (5) szakasza – néhány korábbi népszámlálási törvényhez hasonlóan – rendelkezik az összeírás, a póttösszeírás és az előzetes üdülő-összeírás időszakáról (az 1870. évi, valamint az 1960 és 1990 közötti népszámlálásokat elrendelő jogszabályok nem szabályozták ezt a kérdést):

„1. § (3) A helyszíni adatfelvételt a 2001. február 1. és február 21. közötti időszakban kell végrehajtani.

(4) Az összeírásból kimaradtak póttösszeírását 2001. február 28-ig be kell fejezni.

(5) Az üdülőegységekre kiterjedő előzetes helyszíni adatfelvételt 2000. július 1. és augusztus 31. között kell végrehajtani.”

Tekintettel arra, hogy a népszámlálás során a tematikában szereplő kérdésekre – kivéve az ún. érzékeny adatokra vonatkozó kérdéseket – a válaszadás kötelező, ezért van jelentősége annak, hogy az összeírás időtartamát meghatározzák. Ugyanis az adatszolgáltató csak az összeírásnak a törvényben meghatározott időtartama alatt köteles válaszolni a népszámlálás során feltett kérdésekre.

Nagy jelentősége van annak, hogy a törvény 2. §-a tételesen felsorolja a népszámlálás témaköreit. A korábbi népszámlálási törvények (törvényerejű rendeletek) az 1988. évi 22. tvr.-t kivéve nem tartalmaztak rendelkezést arra vonatkozóan, hogy a személyek, lakások és intézetek mely típusú adatait kell összeírni. Meg kell jegyezni, hogy a századforduló körüli népszámlálási törvények tárgyalásakor – az érvényben levő statisztikai törvény rendelkezései szerint – a népszámlálási törvény tervezetének Országgyűléshez történő benyújtásakor a népszámlálási kérdőívet is mellékelni kellett. Ez a gyakorlat azonban nem volt következetes, a második világháború után pedig sem a kérdőívet nem kellett az Országgyűlésnek benyújtani, sem a tematikát nem kellett a népszámlálást elrendelő jogszabályban szerepeltetni. Az a megoldás, hogy a tematika szerepel a törvényben, még jobban megfelel az alkotmányosság követelményének, ugyanakkor ez a módszer lehetővé teszi, hogy – a próbanépszámlálások tapasztalatait felhasználva – a kérdőíven a törvény elfogadását követően is lehessen technikai változásokat végrehajtani:

„2. § A népszámlálás során az adatszolgáltatás a természetes személyek, a lakó- és üdülőegységek, valamint a közösségi elhelyezést szolgáló intézetek (pl. diákotthon, kórház) következő adatainak összeírására terjed ki:

a) a természetes személyekre vonatkozóan: nem, születési időpont, lakóhely, családi állapot, családi állás, termékenység, iskolába járás, iskolai végzettség, személyek és háztartások megélhetési forrása, foglalkozás, munkáltató és munkahely, közlekedés, utazás, egészségi állapot, állampolgárság, vallás, nemzetiség, anyanyelv, nyelvismeret, a lakáshasználat jogcíme, üdülőtulajdon;

b) a lakó- és üdülőegységekre vonatkozóan: rendeltetés (típus), tulajdoni jelleg, helyiségek száma, alapterület, kommunális ellátottság, felszereltség, karbantartás, a fűtés módja, építési év, falazat, a környezet lakóövezeti jellege;

c) a közösségi elhelyezést szolgáló intézetekre (pl. diákotthon, kórház) vonatkozóan: az intézet rendeltetése, a fenntartó gazdálkodási formája; tulajdoni jellege, dolgozói létszáma, az intézet férőhelyeinek, egészségügyi helyiségeinek száma, lakóövezeti jellege, kommunális ellátottsága, az étkeztetés formája; az intézeti épület

típusa, nagysága, építési éve, falazata, felszereltsége, fűtésének módja, utolsó felújításának ideje, helyiségeinek típusa és száma, az üzemeltetés időszaka.”

E rendelkezésből kiderül, hogy a népszámlálás során a polgárok nevét nem kell felvenni. A tematikát úgy építették be a törvénybe, hogy a személyekre, lakásokra és intézetekre vonatkozó rendelkezések elkülönüljenek egymástól.

A törvény 3. §-a tartalmazza azokat a rendelkezéseket, amelyek a népszámlálást megkülönböztetik minden más kikérdezésen alapuló lakossági felvételtől. A 3. § (1) szakasza ugyanis kimondja, hogy az adatszolgáltatás kötelező. Ez a rendelkezés már a legelső népszámlálást elrendelő törvényben is szerepelt. A szakmai döntés következtében a népszámlálás adatfelvételi programja az ún. érzékeny (különleges) adatokra is kiterjed. Ezért felmerült annak igénye – és ez az adatvédelmi törvénnyel is összhangot biztosít –, hogy ezen adatokkal kapcsolatos válaszadás legyen önkéntes. A 3. § (2) szakaszának törvénybe iktatása egyedülálló megoldás az eddigi népszámlálások történetében, mert így először fordul elő, hogy az általánosan kötelező válaszadás mellett néhány adat megválaszolása – a törvény előírása szerint – önkéntes. (Meg kell jegyezni, hogy képviselői indítványra az „anyanyelv” is belekerült ebbe a körbe, annak ellenére, hogy az adatvédelmi törvény ezt a kérdést nem tekinti különleges adatnak. A jogalkotó ezt az indítványt azért fogadta el, mert a nemzetiség és az anyanyelv témaköre szorosan összefügg egymással, és így indokoltnak tekinthető, hogy az önkéntes válaszadás lehetőségét e kérdés vonatkozásában is lehetővé tegye.)

„3. § (1) Az adatszolgáltatás – a (2) bekezdésben felsorolt kérdések kivételével – kötelező. Az adatszolgáltatók kötelesek a népszámlálás körébe tartozó adatokat a valóságnak megfelelően, 1. §-ban meghatározott időszakban megadni.

(2) Az adatszolgáltatás az egészségi állapotra, a vallásra, az anyanyelvre és a nemzetiségre vonatkozóan önkéntes.

(3) A népszámlálás során gyűjtött adatok kizárólag statisztikai célra használhatók.”

A 3. § (3) szakasza jelzi, hogy a begyűjtött adatokat nem akármilyen, hanem kizárólag statisztikai célra lehet felhasználni. Ez a rendelkezés hivatott megfelelni az ún. célhoz kötöttség elvének és annak, hogy biztosítsa a lakosságot arról, hogy adataikat csak statisztikai és nem más – például adózási vagy más hatósági – célra használják fel. Ez a rendelkezés viszonylag újonnan került be a népszámlálást elrendelő jogszabályokba, az 1969. évi 18. sz. tvr.-ben találkozhatunk vele először. A korábbi törvényekben csak az éppen aktuális statisztikai törvényre utalás biztosította azt, hogy az adatokat csak statisztikai célra használják fel.

A törvény 4. §-a – a szokásos módon – rendelkezik a népszámlálás végrehajtásáért felelős intézményekről, személyekről. A törvény ésszerű munkamegosztásról rendelkezik, mert a szakmai feladatokat a KSH-ra, az adatfelvétel technikai végrehajtását pedig az önkormányzatokra bízta. A 4. § (2) szakasza azért fontos, mert az önkormányzati törvény szerint az önkormányzatoknak csak törvény állapíthat meg feladatokat. Ez a rendelkezés teremti meg a jogi alapját annak, hogy az önkormányzatok jegyzőit kötelezni lehessen a népszámlálással kapcsolatos feladatok végrehajtására:

„4. § (1) A népszámlálás előkészítésének és adatfelvételének szakmai irányítását, továbbá az adatok feldolgozását és közzétételét a Központi Statisztikai Hivatal végzi.

(2) A népszámlálás előkészítéséről és az adatfelvétel végrehajtásáról a települési (fővárosi kerületi) önkormányzat jegyzője, körjegyzője gondoskodik.”

A törvény 16. § (1) szakasza visszatér ahhoz az 1960 előtti megoldáshoz, hogy a végrehajtással kapcsolatos jogszabályok kiadására a kormányt hatalmazza fel (1960 és 1990 között a jogszabályok a KSH elnökét hatalmazták fel államtitkári rendelkezési jogának birtokában). A 16. § (2) szakasza pedig jelzi, hogy a népszámlálás költségeit az éves költségvetési törvényben kell biztosítani. (Lehet, hogy elődeink e vonatkozásban kicsit pontosabbak voltak: a századforduló körüli népszámlálási törvényekben a költségeket fillérre pontosan megállapították, így utólag ezeken a költségeken már nem lehetett változtatni.) A jelenlegi megoldás nem tökéletes, ugyanis „csak” egy kormányhatározat szól arról, hogy a 2001., 2002. és 2003. években népszámlálás céljára mekkora összeget kell biztosítani. Ez a határozat tehát a kormány belső ügyévé teszi, hogy a népszámlálásra mennyi pénzt biztosít, és a jelenlegi helyzetben nem az Országgyűlés kötelezettsége ezen összeg megszavazása:

„16. § (1) Felhatalmazást kap a kormány, hogy rendeletben szabályozza a népszámlálás megszervezésével kapcsolatos feladatokat, valamint a jegyzőknek és a fővárosi, megyei közigazgatási hivatalok vezetőinek népszámlálással kapcsolatos feladatait.

(2) A népszámlálás költségeinek fedezésére biztosítandó összeget az éves költségvetési törvényben kell megállapítani.”

Az 1999 decemberében elfogadott törvénynek a népszámlálást szabályozó rendelkezései – a hivatkozott törvényekkel együtt – kellő jogi keretet biztosítanak a 2001. évi népszámlálás végrehajtására, és a hivatkozott rendelkezések megfelelnek a jogállamiság kritériumának, mely lehetővé teszi a 2001. évi népszámlálás sikeres végrehajtását.

A statisztikáról szóló törvény módosítása

A magyar statisztikai szolgálat működése, jogi környezetének kialakítása ugyan európai színvonalúnak mondható, de európai uniós csatlakozásunk érdekében szükséges, hogy a statisztikai adatok nemzetközi célú szolgáltatása még zökkenőmentesebb legyen, és főleg a gazdálkodó szervezetek statisztikai adatai legyenek felhasználhatók a csatlakozással együtt járó adatszolgáltatási kötelezettség teljesítésére. Az Európai Unió statisztikai hivatalának, az EUROSTAT-nak lehetővé kell tenni, hogy néhány kiemelten fontos statisztikai összeállítás céljából a gazdálkodó szervek egyedi adatát is átvehesse a statisztikai titkot képező adatok védelmének biztosításával.

Az 1993. évi statisztikai törvény gyakorlati alkalmazásakor néhány esetben kiderült, hogy a törvény eredeti szövege nem segíti kellőképpen a szakmai feladatok elvégzését, egyes szakaszok pedig az adatgyűjtések során éppen az elérni szándékozott cél ellen hatottak. Ezért volt szükség arra, hogy a statisztikai törvény időtálló módon tudja biztosítani a statisztikai szolgálat korunk társadalmi–gazdasági követelményeinek megfelelő működését.

A statisztikai adatszolgáltatás fontos részét képezi a megalapozott társadalmi–gazdasági intézkedéseknek. Statisztikai adatok felhasználása nélkül nem lehet hatékony pénzügyi, szociális, oktatás- és egészségügyi politikát kialakítani. Ezért kiemelkedő fontosságú, hogy ezek az adatok a valóságot tükrözzék, gyűjtésük, felhasználásuk és elemzésük politikai, gazdasági, csoport- és egyéni érdekektől mentesek legyenek. Ezt tartalmazza a csatlakozási tárgyalások során felvetett azon EU-igény, miszerint nemzetközi elvárás a statisztikai adatok minden más igazgatási célú információtól való külön kezelése. Ezért

kifogásként merült fel, hogy a magyar statisztikai rendszer felépítését és működését megfogalmazó jogszabályokban – különös tekintettel a statisztikai törvényre – nincsenek kellőképpen kidolgozva azok a garanciák, amelyek biztosítják a statisztika számára azt a függetlenséget, ami szükséges az uniós elvárásokhoz. Mivel a statisztikai törvény a szakmai önállóságot csak a Központi Statisztikai Hivatalnál mondta ki, így a módosításnál ezt ki kellett terjeszteni minden hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szervezetre, ki-mondva e szervek kötelezettségét, hogy az igazgatási célú információ-rendszertől függetlenül működtessék statisztikai rendszerüket:

„5. § Az Stt. a következő 3/A. §-sal egészül ki:

3/A. § A hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szerv vezetőjének biztosítani kell a statisztikai tevékenység működésének önállóságát és a statisztikai tájékoztatás függetlenségét.”

A statisztikai függetlenséget, politikamentességet biztosítja az is, hogy a KSH elnökének és elnökhelyetteseinek vezetői megbízása – a határozott idő megfogalmazásával – függetlenül van a mindenkori kormány politikai akaratától. Az uniós tagországokban a statisztika önállóságát, függetlenségét mindenhol garantálják mind pénzügyi, mind szervezeti és személyi oldalról. Többek között a finn statisztikai vezetőt a köztársasági elnök, a dán főstatisztikust a király, az osztrák KSH elnökét a kancellár, a brit hivatal igazgatóját az uralkodó nevezi ki és menti föl. Több helyen határozatlan idejű a vezetői megbízás, mivel a főstatisztikus státusát a választási ciklustól függetlenül kezelik, és a köztisztviselői jogszabályok értelmében csak fegyelmi úton lehet elmozdítani. Ausztriában és Angliában viszont határozott idejű a statisztikai szolgálat vezetőjének a megbízása, Ausztriában 5 évre, Angliában esetenként változó időtartamra szól. Ennek figyelembevételével módosult a magyar statisztikai törvény oly módon, hogy a KSH elnökének és elnökhelyetteseinek kinevezése hat évre szól, ami további hat-hat évvel meghosszabbítható. (Ez azt jelenti, hogy jelenleg a KSH elnökének és elnökhelyetteseinek megbízása 2005. december 24-én jár le, és a határozott idejű jogviszony megszüntetése csak nagyon súlyos indokok – például bűncselekmény elkövetése – alapján lehetséges.) A maximum 12 évig tartó meghosszabbítás pedig biztosítja annak lehetőségét, hogy a statisztika természetéből adódó nagyobb időtávra szóló programokat azonos személyi összetételű vezetés vihesse végbe:

„6. § (1) Az Stt. 4. §-ának (2) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

(2) A KSH elnökét és elnökhelyetteseit a miniszterelnök nevezi ki és menti fel. A kinevezés időtartama 6 év, amely két ízben további 6-6 évvel meghosszabbítható.”

A gazdasági-társadalmi helyzet stabilizálódása megteremti annak a lehetőségét, hogy a statisztikai adatok felhasználói, valamint az üzleti élet szereplői is hosszabb távra tervezhessenek, az adatgyűjtések több éven át ugyanazon formában és tartalommal készüljenek, ezért az országos statisztikai adatgyűjtési program (OSAP) egészét szükségtelen évenként kormányrendelet formájában megismételni. A törvénymódosítást követően csak az új vagy megváltozott tartalmú adatgyűjtéseket kell megfelelő időben elrendelni és az adatszolgáltatók tudomására hozni. Ennek megfelelően a statisztikai törvény 6. § (1) bekezdésének e) pontjában és 11. §-ának (1) bekezdésében az OSAP „évenként” kormányrendelettel történő kiadására utalás a szövegből kimaradt.

Tekintettel arra, hogy a statisztikai felmérésekben egyre fontosabbá válnak a cégek telepi szintű adatai, ezért szükség volt arra, hogy a regiszter tartalmának meghatározása is módosuljon:

„7. § (2) Az Stt. 6. §-ának (2) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

(2) A statisztikai regiszter az adatszolgáltatók nyilvántartása érdekében a jogi személyiségű gazdasági szervezet, a gazdasági tevékenységet (vállalkozást) folytató természetes személy és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet nevét, statisztikai azonosítóját, statisztikai csoportképző ismérveinek kódját, valamint az azok meghatározásához szükséges alapadatokat, székhelyét és levelezési címét, telefon- és telefax-számát, valamint telepének címét, tevékenységi körét, nyitvatartási jellegét (állandó jelleggel, ideányjelleggel működő telep) tartalmazza.”

Szükség volt továbbá arra is, hogy a hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szervek az OSAP-ban megfogalmazott adatgyűjtéseik megszervezéséhez a KSH-tól igényeljék a 6. § (2) bekezdése szerinti nyilvános regiszter csoportképző ismérveinek kiegészítését. Például, ha a csoportképző ismérvek között nem szerepel a befektetőkénti tőkenagyság megfigyelése, de a Magyar Nemzeti Banknak (MNB) meg kell szerveznie egy olyan felmérést, amelyhez erre az információra szükség van, akkor a regiszter tartalma kiegészül ezzel az adattal, a KSH az MNB szakembereivel történő konzultáció után kialakítja azokat a nagyságcsoportokat, amelyek az adatgyűjtésre kötelezettek névsorának összeállításához szükségesek, elvégzi az ennek megfelelő csoportosítást, és a kiegészített regiszteradatokat ily módon szolgáltatja az MNB-nek. Természetesen az az előírás, hogy a csoportképzés alapjául szolgáló alapadatok nem hozhatók nyilvánosságra, erre a kiterjesztett tartalmú regiszterre is vonatkozik:

„7. § (3) Az Stt. 6. §-ának (3) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

(3) A statisztikai regiszter (2) bekezdés szerinti tartalma – a csoportképzés alapjául szolgáló alapadatok kivételével – nyilvános. A hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szervek részére – az országos statisztikai adatgyűjtési programban szereplő adatgyűjtéseik megszervezése érdekében – a regiszter tartalma az ehhez szükséges mértékben kiegészíthető.”

Változtak a különleges adatok gyűjtésének szabályai is. A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény (Atv.) előírásai szerint ezeket az adatokat az érintett írásbeli hozzájárulásával lehet csak kezelni, ami a statisztikáról szóló alaptörvényben úgy tükröződött, hogy különleges adat statisztikai célra csak önkéntes adatszolgáltatás során, az adatszolgáltató írásbeli hozzájárulásával gyűjthető. A törvény elfogadása idején még nem volt értékelhető gyakorlata sem az adatvédelmi törvényben foglaltak végrehajtásának, sem a törvényhozók adatvédelemmel összefüggő tapasztalatainak. Azóta világossá vált, hogy az érintett, aki a statisztika szempontjából az adatszolgáltató, pontosan azokhoz az információkhoz adja legkevésbé szívesen a nevét, ami fajára, nemzeti, nemzetiségi hovatartozására, politikai véleményére, pártállására, vallásos meggyőződésére, egészségi állapotára, kóros szenvedélyére, szexuális életére, valamint büntetett előéletére vonatkoznak. Ezért a statisztikai törvény 8. §-ának (4) bekezdése úgy módosult, hogy a különleges adatok szolgáltatása csak névtelenül (személyazonosításra alkalmatlan módon) és önkéntes alapon történhet. Ebben az esetben a törvény az írásbeli hozzájárulástól eltekint.

A statisztikai adatszolgáltatás során egyformán szükség van minden gazdasági tevékenységet folytató szervezet adatára függetlenül attól, hogy milyen formában működik,

vagy milyen módon fejt ki tevékenységét. Az egyéni vállalkozó, a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet gazdasági tevékenysége ugyanúgy részét képezi a nemzetgazdaság egészének, mint egy részvénytársaság működése. Ezért célszerűtlen az adatszolgáltatók adatszolgáltatási kötelezettségének jogi formák szerinti megkülönböztetése a törvényben, viszont ki kell mondani minden gazdasági tevékenységet végzőre az egységes, azonos szabályok szerinti adatszolgáltatási kötelezettséget. Ez az egységes adatszolgáltatás azonban a természetes személynél és a jogi személyiséggel nem rendelkező adatszolgáltatónál kizárólag és kiemelten csak a gazdasági tevékenységére vonatkozhat, teljes egészében figyelembe véve a személyes adatok védelmére vonatkozó szabályokat. Erről rendelkezik a statisztikai törvény 8. § (6) bekezdésének módosított szövege.

A statisztikai törvényben a népmozgalmi statisztikát szabályozó 10. § csak annyiban módosult, hogy a lakcím-nyilvántartási adatszolgáltatást függetlenítette a változó elnevezésű hivataloktól. Nagyobb jelentőségű változás, hogy egyedi adat statisztikai célból jogszabályban meghatározott nemzetközi kötelezettség teljesítése érdekében átadhatóvá vált statisztikával foglalkozó nemzetközi szervezetnek (például EUROSTAT-nak). Az EU-csatlakozási tárgyalások során ugyanis nyilvánvaló lett, hogy az egyedi adatok korábban meghatározott, szigorú védelmével nem tudunk adatot szolgáltatni az európai statisztikához, nem tudunk partnerek lenni a csatlakozással felmerülő adatszolgáltatási kötelezettségeknél. Mivel az EUROSTAT adatvédelmi szabályzata oly mértékben védi a statisztikai titkot, hogy ezzel teljes biztonságot ad a hozzá érkező egyedi adatok felfedése ellen, a magyar statisztika biztonságát nem veszélyezteti az adatátadási lehetőség megteremtése:

„12. § Az Stt. 18. §-a kiegészül a következő (3) bekezdéssel:

(3) Egyedi adat – az (1) bekezdésben foglaltakon túlmenően – csak statisztikai célból, statisztikai tevékenységgel foglalkozó nemzetközi szervezetnek, jogszabályban meghatározott nemzetközi kötelezettség teljesítése érdekében adható át az adatszolgáltató írásbeli hozzájárulása nélkül.”

További változás, hogy a lakosság egészére kiterjedő adatszolgáltatások (például népszámlálás) esetén a törvény lényegesen megkönnyíti az adatfelvételt megszervező munkáját, mivel lehetőséget ad arra, hogy az előkészítés során az adatgyűjtő szerv felhasználhassa a más adatfelvételekből rendelkezésre álló adatokat. Ezért a módosítás lehetővé teszi, hogy a természetes személyek személyére vonatkozó adatgyűjtésből rendelkezésre álló adatok az összeírás megszervezésének céljára ideiglenesen összekapcsolhatók legyenek a személyi azonosítókkal. Mivel itt személyes adatokról van szó, természetesen az összekapcsolás módját, időtartamát, az adatállományokat, a hozzáférési lehetőségeket és minden más garanciális előírást az egész lakosságot érintő összeírást szabályozó törvénybe kell belefoglalni:

„13. § Az Stt. 19. §-ának (3) és (4) bekezdése helyébe a következő rendelkezések lépnek:

(3) Új adatoknak az adatállományhoz csatolása, valamint az azonos célú statisztikai adatgyűjtés céljából történt mintavételes eljárás végrehajtásának idejére, a személyazonosító adatok az adatállománnyal ideiglenesen összekapcsolhatók. Az összekapcsolás szabályait az adatvédelmi biztos állásfoglalásának figyelembevételével kell meghatározni, és véleményezésre az OST elé kell terjeszteni.

(4) A (2) és (3) bekezdésben foglaltak külön törvény szerint alkalmazhatók a lakosság egészére kiterjedő adatszolgáltatásnál.”

Az utolsó módosítás a KSH más adatkezelőknél rendelkezésre álló adatállományokhoz való hozzáféréseinek lehetőségét szabályozza. Ennek értelmében a KSH az eddig is fennálló

jogosultságának megfelelően juthat hozzá az OSAP-ban szereplő adatgyűjtések adataihoz, valamint az ezen kívül keletkezett nyilvántartási, hatósági, gazdasági és egyéb adatokhoz az OSAP-on kívüli adatforrásokból, egyedileg azonosítható formában.

Amennyiben a törvény eltérően nem rendelkezik, a KSH ugyanúgy átvehet személyes adatokat is azonosítható formában. Mivel az EU kizárólag a nemzeti statisztikai hivatalok adatait tekinti elfogadható információforrásnak, ezért a magyar KSH-t fel kell készíteni arra, hogy minden adatszolgáltatási kötelezettségnek eleget tudjon tenni, az adatvédelmi intézkedések betartása mellett. Ezért a közeljövő törvényalkotási munkájának része lesz mintegy harminc hatályban lévő olyan törvény megfelelő módosítása, amelyek jelenleg a személyes adatok átadását statisztikai célra azonosításra alkalmatlan formában teszik lehetővé. Ezekben a törvényekben is tükröztetni kell a KSH törvénymódosításba foglalt azon jogát, hogy az abban feltüntetett adatkezelőktől a személyes adatokat azonosítható formában átvegye. Mindezek után természetesen változatlanul fennáll a KSH-nak az a kötelezettsége, hogy az adatszolgáltatókat a *Statisztikai Közlönyben* tájékoztassa az adatátvételről, és a statisztikai törvény végrehajtási rendelete (Vhr.) 18. §-ának megfelelően az adathasznosítást csak a tájékoztatást követően (a *Statisztikai Közlöny* megjelenési dátumától számított) tizenöt nap elteltével kezdheti meg, lehetőséget adva ezzel az érintetteknek arra, hogy az adatvédelmi törvényben foglalt jogaikkal élni tudjanak:

„14. § Az Stt. 21. §-ának (4) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

(4) A KSH jogosult:

a) az (1) és (3) bekezdésben meghatározott adatgyűjtést végző szervtől az országos statisztikai adatgyűjtési programból rendelkezésre álló adatokat egyedi azonosításra alkalmas módon,

b) az országos statisztikai adatgyűjtési programban, valamint nemzetközi kötelezettségvállalásban szereplő adatgyűjtéseiben meghatározott adatkörben, az adatgyűjtés céljának és időtartamának megjelölésével, a hatósági, ellenőrzési és gazdasági tevékenységgel járó, továbbá a nyilvános és közhitelű nyilvántartások vezetésével összefüggő adatgyűjtést végző szervtől a rendelkezésre álló személyes és nem személyes adatokat – ha a törvény eltérően nem rendelkezik – egyedi azonosításra alkalmas módon, statisztikai felhasználás céljából, az adatvédelemre vonatkozó szabályok megtartása mellett átvenni.

A KSH az adatszolgáltatókat a személyes adatok statisztikai célra történő átvételéről és felhasználásáról hivatalos lapjában előzetesen tájékoztatja. Az adatátvétellel összefüggő térítésre a (2) bekezdés irányadó.”

Ez a módosítás formai szempontból nem nagy mértékű, de tartalmát tekintve jelentős előrelépés azon az úton, hogy a személyes adatokat tartalmazó igazgatási célú adminisztratív nyilvántartásokat statisztikai célból fel lehessen használni, és ezzel tovább gazdagodjon a magyar statisztika, valamint közelebb kerüljünk az egységes európai statisztikai normákhoz és gyakorlathoz.

*

1999 decemberében tehát a magyar statisztika szempontjából nagy jelentőségű törvény született, melyben megtalálhatók a népszámlálások jogállamiságnak megfelelő európai szintű szabályai, és a statisztikai törvénynek oly mértékű módosításai, melyek remélhetőleg hosszú ideig biztos alapot szolgáltatnak a nagy hagyományokkal rendelkező magyar statisztikai szolgálat következő évezredbeli, európai szintű, hatékony működéséhez.

SUMMARY

The study is the seventh part of the series of articles aiming to present the most important statutory provisions concerning data protection which exerts influence on the statistical information system.

The article is based on various materials of literature as well as on the preambles of bills.

FELLENDÜLÉS LEMARADÓ KERESETEK MELLETT*

DR. FORGÁCS KATALIN

A nyolcvanas és kilencvenes években Magyarországon a reálbérek alakulásával ellentétes irányú jövedelmi és fogyasztási folyamatok bontakoztak ki. Miközben az egy keresőre jutó reálkereset az egész időszakot tekintve tartósan csökkent – 1997-ben már csak 74 százalékát tette ki az 1980. évinek –, addig az egy főre jutó reáljövedelem és a fogyasztás reálértéke egy ideig továbbra is emelkedett, vagy legalább az 1980. évi szinten maradt. Igaz, hogy a fogyasztásban 1988-ban, majd 1990-től kezdődően visszaesés vagy stagnálás volt tapasztalható, ennek ellenére a háztartások fogyasztása összességében meghaladta, illetve elérte a nyolcvanas évek szintjét. Ugyanakkor ezen a bővülő lakossági piacon differenciálódtak a résztvevők. A lakosság körében már a nyolcvanas évek utolsó két évében, de alapvetően a kilencvenes évektől kezdve jól megfigyelhető volt az a jelenség, hogy a vásárlási lehetőségek gyökeresen megváltoztak. Szélesedett a csökkenő fogyasztásúak köre, ezzel szemben keskenyedett az a sáv, ahol a család tagjai szinten tudták tartani, vagy növelhették a vásárolt áruk értékét.

Az elmúlt két évtizedben a legtöbb ember számára a fogyasztás bővítésének, illetve az elért szint megőrzésének vágya volt az az ökonomiai értelemben vett cél, amely reményt és hajtóerőt jelentett életükben a reálbéreknek a második évtizedben bekövetkező esése, a munkanélküliség emelkedése és az infláció okozta megpróbáltatások közepette. Az 1990-es évek végétől, a gazdaságban végbement átalakulás és a kedvező pénzügyi folyamatok eredményeként elkezdődhetett az elhalasztott beszerzések fokozatos pótlása.

A kilencvenes évek végétől újból emelkedő reálbér és reálfogyasztás kedvező feltétele lehet a további fellendülésnek, ha a szerkezetében bekövetkezett torzulások nem akadályozzák a munkaerő minőségi újratermelését. Megválaszolandó kérdés az is, hogy a növekvő keresetek, vagyis a reálbérnek a termelékenységhez viszonyított alakulása olyan faktor-e, amely a foglalkoztatást jelentősen befolyásolja. Valóság és célravezető-e azok a neoklasszikus irányzatot képviselő ajánlások, amelyek a munkanélküliség elleni küzdelem fő eszközének a bérfegyelmet tartják? A teória lényege leegyszerűsítve az, hogy a reálbér lassú emelkedése fékezi a gépesítést és ezáltal gátolja a munkanélküliség gyors emelkedését. A félévek következtében javul a foglalkoztatási helyzet és ezzel együtt jár a munkanélküliség csökkenése. Ezen összefüggés fordítottját a *J. M. Keynes* tanaihoz vis

* A tanulmány a „Közösen a jövő munkahelyeiért” Alapítvány támogatásával készült.

szatéró elméleti és gyakorlati szakemberek hangsúlyozzák. Szerintük a gyors reálbér-emelkedést nem kíséri a foglalkoztatási helyzet kedvezőtlen változása. Az önmérséklet következtében nem lesz több munkahely, legfeljebb kevesebb fogyasztó jelenik meg a piacon, ami aláássa a gazdasági növekedést.

Kiindulópontom az, hogy önmagában egyetlen tényező, a reálbér alakulása (a gazdasági összefüggések rendszeréből kiragadva) nem idéz elő kedvező vagy kedvezőtlen változást a munkaerőpiacon. A tartós növekedés, az expanzív monetáris politika, a termelékenység emelkedését követő béremelés, valamint a munkaerő rugalmassága, szakképzettsége, kreativitása – összefoglalva a minősége – együttesen eredményezik a foglalkoztatás kedvező változását.

Lemaradó bérszínvonal

A magyar gazdaságban a reálkereset nem csak egyes években, hanem – az 1980 és 1997 közötti időszakot vizsgálva – tartósan és jelentősen csökkent. 1980 és 1990 között a reálkereset a bázisévhez képest 10 százalékkal lett alacsonyabb. A visszaesés a kilencvenes években is folytatódott. Ennek mértékét jelzi, hogy a munkavállalók 1997-ben kézhez kapott járandósága 26 százalékkal ért kevesebbet az 1980. évinél. Az infláció a nominális keresetek vásárlóértékét mintegy negyedével csökkentette, vagyis a foglalkoztatottak 1997-ben csak háromnegyednyi reálbérért dolgoztak. A napjainkra kibontakozott fellendülés jelentősen lemaradt bérszínvonal-emelkedés mellett következett be.

A bérekkel szembeállítva a gazdaság teljesítményét látható, hogy a bruttó hazai termék (GDP) – egyes évektől eltekintve – növekedett, jóllehet a vizsgált tizenhét év alatti 11 százalékos növekedés igen szerény eredménynek mondható. Az adatokból az látszik, hogy a recesszióból már kilábalunk, de a társadalmi méretű elmozdulás a kereseti mélypontról még várat magára.

A vizsgált időszakban a fogyasztási cikkek és szolgáltatások hazai piaca mindezek ellenére bővült. Az 1988., 1990., 1991. és az 1995. évekre jellemző csökkenés ellenére, tíz év elmúltával többet fogyasztott a lakosság, mint a nyolcvanas évtized elején. A pénzköltés anyagi háttere az volt, hogy az egy főre jutó reáljövedelem ebben az időszakban magasabb lett. (Lásd az 1. táblát.) Látható, hogy a háztartások jövedelmén belül a bérek jelentősége visszaszorulóban van. Ezért a reálbér csökkenése és a fogyasztás alakulása között nincs szoros kapcsolat.

Az 1998. évi eredmények kedvezők, és az 1999. évi részadatok ismeretében csúcsteljesítménynek számítanak. A bruttó hazai termék 5,1 százalékos növekedése mellett a lakossági fogyasztás is jelentősen, 3,8 százalékkal lett magasabb. Az állóeszközfelhalmozás szintén meghaladta az előző évit, de a külkereskedelmi mérleg alakulásában kedvezőtlen tendencia kezdett érvényesülni, mivel az import dinamikusabban nőtt, mint az export.

1998-ban a teljes munkaidőben foglalkoztatottak havi bruttó átlagkeresete 67 760 forint, nettó átlagkeresete pedig 45 160 forint volt. Ezek 18,3, illetve 18,4 százalékkal haladták meg az előző évi szintet. A két ütem között azért nincs említésre méltó eltérés, mivel a személyi jövedelemadó szabályok 1998. évi változása lényegében kiegyenlítette az adótáblából következő degresszivitást. Érdekes véletlen (vagy az érdekegyeztetés eredménye), hogy a keresetnövekedés megegyezett az előző évi inflációs rátával.

1. tábla

*A gazdasági növekedés, a kereset, a jövedelem
és a fogyasztás alakulása a kilencvenes években*

Év	Egy főre jutó bruttó hazai termék	Egy keresőre jutó reálkereset	Egy főre jutó reál-jövedelem	Egy főre jutó reál-fogyasztás
Index: 1980. év=100,0				
1990	115,8	90,0	113,3	110,6
1991	102,4	83,7	111,4	104,6
1992	99,4	82,5	107,5	104,6
1993	99,1	79,3	102,4	106,0
1994	102,4	85,0	105,2	106,0
1995	104,1	74,6	99,6	99,4
1996	105,9	70,9	99,6	98,7
1997*	111,2	74,4	101,0	101,1
Index: előző év=100,0				
1990	96,8	96,3	98,2	96,7
1991	88,4	93,0	98,3	94,6
1992	97,1	98,6	96,5	100,0
1993	99,7	96,1	95,3	101,3
1994	103,3	107,2	102,7	100,0
1995	101,8	87,8	94,7	93,8
1996	101,7	95,0	100,0	99,3
1997*	105,0	104,9	101,4	102,4

* Előzetes adat.

Forrás: Magyar statisztikai évkönyv 1997. KSH. Budapest. 1998. 101–102. és 285. old.

A fogyasztói árak 1998-ban 14,3 százalékkal emelkedtek, ami az évtized eddigi legalacsonyabb üteme. A reálkeresetek ugyancsak rekordnak számító 3,6 százalékos növekedése mind az inflációs rátának a vártnál kisebb, mind a nominál-kereseteknek az előrejelzeteknél nagyobb emelkedéséből származott.¹ A reálkeresetek emelkedésével ugyan nem szűnt meg a bérszínvonal lemaradása az 1980. éves színvonalhoz képest, de a nehéz éveket átélők helyzete javulni kezdett. Ők alkotják a munkaerő-állomány mobil magját. A munkaerőpiacról kiszorulók és a perifériára kerülők szociális ellátásból, feketemunkából élnek, így őket kevésbé érintik a kedvezőbb folyamatok, viszont maguk sem tényezői a tartós fellendülésnek. Ennek tulajdonítható, hogy a lemaradó bérszínvonal a szakirodalomban nem foglalkoznak. Mint megtörtént rosszat tudomásul veszik, és kedvezőtlen következménynek a differenciálódást tartják.

Széthúzódó bérarányok

A gazdaságban az átlagkeresetek nagymértékben szóródtak. 1998-ban a nemzetgazdasági ágak közül a feldolgozóiparban foglalkoztatottak egy főre jutó havi illetménye csaknem megegyezett az alkalmazásban állók teljes körének átlagkeresetével. Az ágazati sorrendben a legutolsó helyeken a textiliparban és a vendéglátásban foglalkoztatottak találhatók. Az átlagtól való lemaradásuk 26-28 százalék, bár az utóbbi esetben a

¹ Forrás: Statisztikai havi közlemények. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1999. évi 1–2. sz. 226 old.

borravalók és az egyéb jövedelemszerzési módok javítják az ott dolgozók helyzetét. Az inflációt figyelembe véve válik nyilvánvalóvá, hogy az itt foglalkoztatottak életminősége és életkörülményei mennyire romlottak az elmúlt években. Valamivel kedvezőbb, de az átlagtól 14-26 százalékkal elmaradt a mező- és erdőgazdálkodásban, az egészségügyben, az építőiparban, valamint az oktatásban elérhető átlagkereset. A legmagasabb keresettel – ami több mint kétszerese az átlagnak – a pénzügyi dolgozók rendelkeztek.

2. tábla

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak bruttó átlagkeresetének alakulása 1998-ban

Ág, ágazat	Fizikai		Szellemi		Alkalmazásban állók	
	foglalkozásúak átlagkeresete				átlagkeresete	
	forint	százalék*	forint	százalék*	forint	százalék*
Mezőgazdaság, halászat	41 115	115,3	77 811	117,8	48 762	115,5
Bányászat	72 065	111,3	138 398	106,2	84 977	110,4
Feldolgozóipar	53 908	116,5	118 989	119,1	67 169	116,6
Ezen belül:						
Élelmiszer-, ital-, do- hánytermék-gyártás	51 060	115,2	115 247	119,9	65 068	117,5
Textília, ruházati, bőrter- mék-gyártása	37 160	115,1	82 666	117,9	42 209	115,1
Fa-, papír-, nyomdaipari termék gyártása	52 745	114,2	105 741	113,9	65 682	111,6
Vegyipar	72 013	116,9	147 799	115,9	96 847	116,3
Nemfém ásványi termék gyártása	59 477	117,4	120 542	116,2	70 902	117,6
Kohászat, fémfeldolgozás	58 476	114,8	113 405	121,5	69 108	116,4
Gépipar	60 043	119,0	122 943	122,3	72 687	118,6
Egyéb feldolgozóipar	40 121	116,1	81 720	119,8	47 224	116,1
Villamosenergia-, gáz-, hő-, vízellátás	72 890	118,4	128 646	119,7	90 305	119,2
Ipar	55 899	116,3	120 690	118,9	69 839	116,6
Építőipar	42 937	115,5	92 179	113,9	54 123	115,4
Kereskedelem, járműjavítás	39 344	114,1	97 009	119,4	62 688	116,7
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	34 683	113,5	76 985	116,1	46 437	113,2
Szállítás, raktározás, posta és távközlés	59 222	118,7	101 707	120,6	76 108	120,3
Pénzügyi tevékenység	75 118	113,9	143 947	124,9	142 432	124,8
Ingtalanügyletek, gazdasági szolgáltatás	43 468	120,5	118 360	133,0	81 125	132,7
Közigazgatás, védelem	47 429	117,3	98 028	120,1	75 671	118,2
Oktatás	33 886	115,4	64 813	118,1	59 822	118,1
Egészségügyi és szociális ellátás	37 308	115,6	60 113	116,3	52 781	116,3
Egyéb szolgáltatás	44 675	115,5	83 599	117,0	63 896	117,2
<i>Nemzetgazdaság összesen</i>	<i>49 423</i>	<i>116,5</i>	<i>92 711</i>	<i>120,1</i>	<i>67 764</i>	<i>118,3</i>

* Az előző évi százalékában.

Forrás: Főbb munkaügyi folyamatok 1998 I-IV. negyedév. Központi Statisztikai Hivatal. 1999. 14. old.

A kereseti rangsor az utóbbi néhány évben alig változott. A fizikai foglalkoztatottak esetében a legmagasabb keresetek az ágazat jövedelmezőségétől és a munka kvalifikációs igényétől függenek. A sorrendben az utolsó helyeken a döntően költségvetésből finanszírozott közszolgáltatások, így például az oktatás és az egészségügy sorakoznak. (Lásd a 3. táblát.) Lemaradásuk tartós, annak ellenére, hogy a szakképzettség, illetve a végzettség iránti követelmények magasak.

A szociológusok felmérése szerint a munkanélküliek 50 000 forintért szeretnének elhelyezkedni.² Az Országos Munkaügyi és Módszertani Központ (OMMK) reprezentatív adatai azt mutatják, hogy ezt az „álomhatárt” alig érte el a foglalkoztatottak 44 százaléka. Csaknem ugyanennyi azoknak az aránya, akik 50-100 000 forint bruttó összegben gondolkozhattak. Összességében a vizsgálatba bevont 1 982 390 fő átlagkeresete 69 314 forint volt. Eltekintve a legmagasabb és a legalacsonyabb kategóriákba tartozóktól (a munkavállalók 14,6 százalékának havi bruttó keresete 100 ezer forint felett, 2,5 százaléka pedig 20 ezer forint alatt volt 1998-ban) azt lehet mondani, hogy a munkavállalók többsége számára is a nettó 50 000 forint elérése, illetve túlszárnyalása látszott a reálisan elérendő célnak 1998-ban.

3. tábla

A legmagasabb és a legalacsonyabb bruttó átlagkeresetű ágazatok 1998-ban

Rangsor	Fizikaiak			Szellemiek		
	Ágazat	Létszám (ezer fő)	Bruttó kereset (forint/fő)	Ágazat	Létszám (ezer fő)	Bruttó kereset (forint/fő)
	Legmagasabb bruttó keresetek					
1	Villamosenergia-, gáz-, hő-, vízellátás	56,9	72 890	Pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai	26,7	147 800
2	Vegyipar	55,1	72 010	Vegyipar	96,9	143 950
3	Gépipar	156,0	60 040	Villamosenergia-, gáz-, hő-, vízellátás	25,7	128 650
	A legalacsonyabb bruttó keresetek					
1	Szociális ellátás	25,1	33 330	Szociális ellátás	33,1	47 940
2	Oktatás	39,2	33 890	Humán-egészségügyi el- látás	116,1	62 490
3	Szálláshely-szolgáltatás	45,5	34 680	Oktatás	190,8	64 810

Forrás: Főbb munkaügyi folyamatok. 1998. I-IV. negyedév. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1999. 13-14. old.

Érdeemes vizsgálni a bérezési különbségeket nemek szerinti hovatarozás, ágazati foglalkoztatás és iskolai végzettség szerint.³ 1998-ban a férfiak egy főre jutó havi bruttó átlagkeresete 125,3 százaléka volt a nőknek, a pénzügyi tevékenységet végzőké 264,2 százaléka volt a mezőgazdasági, a vad- és erdőgazdálkodási dolgozóké. Az adatok egyértelműen jelzik, hogy döntően az iskolai végzettség idézi elő a legjelentősebb, vagyis több mint háromszoros különbséget az átlagkeresetek között: az egyetemi végzettségűek

² Szilágyi Gyula: Kegyelemkenyéren. Struktúra Munkaügy Kiadó. Budapest. 1999. 21. old.

³ 1998. évi létszám, bér- és kereseti adatok (nemzetgazdaság összesen). OMMK Munkaügyi Adattár. 1999. 1., 10., 16., 70. és 74. old.

keresete 3,68-szorosa volt a 8 osztálynál kevesebbet végzettekének. A szellemi munka felértékelődése mindegyik vizsgált állománycsoportban megfigyelhető, ami világviszonylatban is elengedhetetlen velejárója a fellendülésnek.

Torzuló fogyasztási szerkezet

Az 1980-as évek szintjén maradó összfogyasztáson belül az egyes cikkcsoportokban eltérő tendenciák érvényesültek. A legfeltűnőbb, hogy a ruházati cikkek vásárlása 1995-ben alig több, mint a felét tette ki a bázisévnek, ugyanebben az időszakban a tartós javak fogyasztása – változatlan áron számítva – 65 százalékkal emelkedett. Vagyis a vásárlók az előbbi esetben az átlagosnál valamivel kisebb mértékű áremelkedésre is keresletük számottevő visszafogásával válaszoltak, illetve vásárlásaikat a szürke- vagy fekete piacon bonyolították le, addig az utóbbi esetben kedvezően reagáltak a mérsékeltebb drágulásra. Felfedezhető a fordított irányú kapcsolat a cikkcsoportok fogyasztása és árindexük alakulása között. Emellett az a tendencia is közrejátszott ebben, hogy a magyar háztartások fogyasztási szerkezetében a ruházati cikkek aránya a vizsgált időszakban a felére csökkent, a tartós javak hányada pedig 1993-ig nőtt, majd némileg visszaesett.

A szolgáltatásoknál az átlagon felüli drágulás ellenére jelentősen, 20 százalékkal nőtt az igénybevétel. Az ár keresletalakító hatása mellett ezen a területen egy másik tényező ugyancsak formálta a cikkcsoportok fogyasztását, mégpedig a régi igények viszonylagos kielégítettsége és új szükségletek jelentkezése.

A nyolcvanas évekre az élelmiszerek és a ruházati cikkek keresleti görbéje kijutott a felfelé ívelő szakaszból. Az utóbbi cikkcsoportnál a visszaesést az átlagosnál alig kisebb áremelkedések és más beszerzési források (például kedvezményes akciók, a használt importruhák vására stb.) is gyorsították. Ésszerűbb lett volna, ha a ruházati iparban és a kereskedelemben tevékenykedők az áremelkedések korlátozásával, árengedményekkel mérsékeltek volna a kereslet esedékes csökkenését.

4. tábla

A lakosság egy főre jutó fogyasztásának és a fogyasztói árindex alakulása

Megnevezés	A fogyasztás volumenindexe az			Fogyasztói árindex az		
	1990.	1995.	1997.	1990.	1995.	1997.
	évben (Index: 1980. év=100,0)					
Fogyasztás összesen	110,6	99,4	101,1	277,1	858,4	1255,2
Ebből:						
élelmiszerek	101,1	88,5	87,5	278,5	847,4	1168,0
élvezeti cikkek	94,1	75,5	73,9	262,1	649,9	978,3
ruházati cikkek	68,7	56,3	53,5	307,0	812,4	1211,2
fűtés, háztartási energia	139,1	114,9	112,9	258,0	1347,9	2320,0
tartós fogyasztási cikkek	160,4	164,9	167,0	206,7	478,6	619,0
egyéb iparcikkek	116,5	98,7	97,4	294,7	990,1	1445,0
szolgáltatások	125,9	120,0	127,6	302,9	1018,6	1534,7

Forrás: Magyar statisztikai évkönyv, 1997. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1998. 102. és 363. old.

A növekvő fogyasztás és a viszonylag előnyös áralakulás ellenére a tartós fogyasztási cikkek arányának emelkedése megtorpant a kilencvenes években. Ez a cikkesoport 1995-ben már csak 6,3 százalékos hányaddal szerepelt az összfogyasztáson belül, szemben az 1980. évi 7,5 százalékkal. A szolgáltatások viszont egyértelműen a felfelé ívelő szakaszba érkeztek, hiszen arányuk a vizsgált időszakban 24 százalékról 41 százalékra nőtt. Már 1990-ben többet költött a lakosság a szolgáltatások igénybevételére, mint az élelmiszerek vásárlására. A fejlődéssel együtt járó tendenciáról van szó, amit célszerű lenne mérsékelten emelkedő díjszabással kihasználni.

A csökkenő élelmiszer-fogyasztáson belül – a burgonya és a cukor kivételével – 1995-re minden termékfajtánál visszaesés mutatható ki. (Lásd az 5. táblát.) A szűkülő vásárlóerőt jelzi a hús és hal, a tej- és tejtermék-fogyasztás jelentős visszaszorulása. A pénzihiányra utal, hogy még az élvezeti cikkekről, borról, sörről, égetett szeszes italokról is lemondott a lakosság egy része. Az egészségesebb életmód szempontjából ez öröndetes jelenségnek számítana, félő azonban, hogy inkább a csökkent fizetőképes kereslet korlátozza az élvezeti cikkek vásárlását, ezért az összfogyasztás növekedésének beindulásával várhatóan visszaáll az eredeti trend. Emellett a növekvő alkoholárak miatt terjednek a zugfőzdek, bögrecsárdák, amelyek forgalma kimarad a statisztikából.

5. tábla

Az élelmiszerek és élvezeti cikkek egy főre jutó fogyasztása

Megnevezés	1980.	1990.	1995.	1997.
	évben (kilogramm)			
Hús és hal	74	76	66	63
Tej és tejtermék (vaj nélkül)	166	170	133	136
Tojás	18	22	17	15
Liszt és rizs	115	110	89	88
Burgonya	61	61	61	66
Zöldség és gyümölcs	155	156	150	148
Cukor	38	38	38	38
Bor (liter)	35	28	27	29
Sör (liter)	86	105	75	70
Égetett szeszes italok (liter, 50 százalékos szeszre átszámítva)	9	9	7	6,5
Dohány	2	2	1,5	1,5

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv, 1997. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1998. 104. old.

Figyelemre méltó megállapítást tesz *Ékes Ildikó* a mintegy 1000 háztartás kiadási szerkezetében bekövetkezett közelmúltbeli változásokról.⁴ A megkérdezett családok jelenleg már jövedelmüknek átlagosan 70 százalékát költik élelmezésre és lakásfenntartásra. A fennmaradó 30 százalékából fedezik a közlekedésre, telefonra, a bölcsődére, óvodára és iskoláztatásra, a család ruházkodására és a kultúrára fordított kiadásokat. Így a megélhetési gondok nemcsak a reálbérek csökkenéséből, hanem az árszerkezet megváltozásából

⁴ *Ékes Ildikó*: Fogyasztásunk, költési lehetőségünk a '90-es évek végén. Szakszervezetek Gazdaság- és Társadalomkutató Intézete. Budapest. 1998. (Kézirat.)

ból is származnak. Jelentősen nőttek egyes alapvetőnek számító termékek és szolgáltatások árai az ártámogatások csökkenése következtében, miközben egyes ingyenes juttatások is fizetett szolgáltatásokká váltak. Így érthető, hogy a háztartások egyre nagyobb hányadában mondanak le a könyvek, a napilapok vásárlásáról, a ruházkodásról, sőt a tisztítószerekről. Nő azoknak a száma is, akik a közüzemi számlákat és/vagy a lakástörlesztést sem tudják fizetni.

Kedvező fordulat érezhető viszont a családok megtakarítási hajlandóságában. Nagyobb hányaduk – több mint a felük – vélekedik úgy, hogy inkább a jelenlegi fogyasztását korlátozza a biztonságosabb jövő érdekében. Ezért az elmúlt évek reálbéremelkedéséből származó többletet szívesebben halmozza fel, semmint hogy elköltse. Ezzel mérsékli a nem várt élethelyzetekből adódó lecsúszási veszélyt, sőt egy-egy sikeresebb befektetéssel elindulhat a vagyonosodás útján. Jelentős rétegek számára azonban az is elérhetetlen, hogy a legszükségesebb kiadások vagy azok egy részének kifizetése után egyáltalában szabad rendelkezésű jövedelmük maradjon.

A jövedelmek szerinti polarizálódás szinte minden felmérésben megjelenik. Ékes Ildikó véleménye szerint ebben a folyamatban nem lebecsülendő szerepet játszanak az alkalmi, az adózásból kimaradó bevételek, amelyekről a megkérdezettek nem nyilatkoznak. Mindkét póluson jellemző az aktuális fogyasztás valamelyik formájáról való lemondás: vagy a kölcsönrészletet nem törleszti mintegy 130 ezer család, vagy magasabb rendű kulturális szükségleteit (színház, mozi, koncert, könyv stb.) nem elégíti ki a magasabb jövedelmi kategóriába tartozók 30-50 százaléka. Úgy tűnik, hogy a hosszabb ideje tartó reálbéresés, illetve az életszínvonal-romlás a fogyasztási struktúra oly mértékű torzulásaihoz vezetett, amelyek már a hazai munkaerő versenyképességét veszélyeztetik a bővülő piacon.

A jövedelmek differenciálódása két szélsőség felé tereli a fogyasztási szerkezetet. Az egyik oldalon státuszfogyasztásról, a másik oldalon az éhezéshöz közeli állapotról beszélhetünk, ám ezek a végletek a lakosság fogyasztásán belül összemosódnak.

Javuló foglalkoztatási helyzet

A magyar lakosság száma 1990-től 1998-ig 240 ezer fővel (10 135 ezer főre), azaz 2,3 százalékkal csökkent. A rendelkezésre álló munkaerőforrás 207 ezer fővel, 6238 ezer főre visszaesett, amiben jelentős szerepet játszott a munkavállalói koron kívüliek alkalmazásának mérséklődése. Vagyis a megváltozott körülmények között kevesebb nyugdíjas talált magának munkát, és a korhatáron túli dolgoztatás szintén veszített a jelentőségéből. Ugyanakkor a munkavállalási korú népesség száma növekedett a belépő népesebb korosztályok és a nyugdíjkorhatár emelkedése miatt. Ezt tükrözik a statisztikai adatok is, amelyek szerint a teljes lakosságon belül a munkaképesek aránya 57-ről 60 százalékra emelkedett. A gazdaság foglalkoztatási képessége példátlan mértékben, mintegy 28 százalékkal, 5227 ezerről 3747 ezerre csökkent. (Lásd a 6. táblát.) A munkaerőpiacról kikerülő mintegy másfélmillió főnek kevesebb mint egyharmada (464 ezer fő) regisztrált munkanélküli. A fennmaradó egymillió főt a munkavállalási korú, de gazdaságilag inaktív népesség fogalmával jelölik a statisztikában. Ide tartoznak a továbbtanulók, a korábban nyugdíjba vonulók és a gyermekgondozási támogatásból élők. Közülük számosan a kedvező alkalomra várnak, hogy jövedelmüket kiegészítsék.

6. tábla

A gazdaságilag aktív népesség alakulása a kilencvenes években

Év	A foglalkoztatottak	A regisztrált munkanélküliek	A gazdaságilag aktívak	Regisztrált munkanélküliségi ráta
	száma (ezer fő)			
1989	5264	14	5278	0,3
1990	5227	24	5251	0,5
1991	5052	101	5153	2,0
1992	4534	406	4940	8,2
1993	4090	663	4753	13,9
1994	3882	632	4514	14,0
1995	3793	520	4313	12,0
1996	3744	496	4240	11,7
1997	3728	478	4206	11,4
1998	3747	464	4211	11,0

Megjegyzés. A gazdaságilag aktív népesség: a foglalkoztatottak (az aktív keresők és a nyugdíj mellett munkát vállalók), valamint a regisztrált munkanélküliek együtt.

Forrás: A nemzetgazdaság munkaerőmérlege, 1998. január 1. Időszaki tájékoztató. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1998. 20. old.

1997-ben és 1998-ban a munkaerő iránti kereslet nőtt, a gazdaság munkaerő-leadóból munkaerő-feltevővé vált. Ez megnyilvánult abban is, hogy a gazdálkodó szervezetek többségénél megjelent a létszám bővítés szándéka. Természetesen emellett a létszámleépítések is folytatódnak, különösen a külföldi érdekeltségű vállalatoknál, bankoknál, amelyeknél a válságövezetekben elszenvedett veszteséget akarják ilyen módon kompenzálni. Ettől vezérelve azokat is elbocsátják, akik egyébként eredményesen végzik a munkájukat. Vagyis a gazdasági konjunktúra alakulása mellett a nemzetközi tőkepiaci folyamatok is érezhetően formálják a munkaerőpiacot.

A gazdasági növekedésnek döntő jelentősége van a foglalkoztatási helyzet alakulásában. Ezt támasztja alá az ide vonatkozó adatok konjunkturális hullámzása: fellendüléskor rendszerint nő, recesszióban pedig többnyire csökken a statisztikailag kimutatott gazdasági aktivitás. A ciklussal párhuzamos mozgás azért lehetséges, mert jelentős a rejtett munkanélküliek, vagy ahogyan *Gábor R. István* nevezi „a reményvesztett dolgozók” száma.⁵ Az OECD-országok statisztikai nem sorolják őket a munkanélküliek közé, de számukat köztes csoportként mégis kimutatják, hiszen a konjunkturális időszakokban keletkezett munkaalkalmak egy részét ők foglalják el. Ennek következtében az új munkahelyek számának növekedésénél lényegesen lassabban apad a munkanélküliek tábora.

Emelkedő bérek – bővülő munkaalkalmak?

A foglalkoztatás bővítésének legfőbb tényezője a tartóssá váló gazdasági növekedés. Ilyen kedvező helyzetben a munkaerő iránti kereslet többnyire nem a termelőhelyeken, hanem inkább a kapcsolódó infrastruktúrális szférában nő. Mindezt felerősíti a munkaerő rugalmas alkalmazkodása a helyileg, időbelileg és strukturálisan változó kereslethez. A

⁵ *Gábor R. István:* „Reményvesztett dolgozók” a fejlett piacgazdaságokban. *Közgazdasági Szemle.* 1998. évi 4. sz. 370–396. old.

vállalkozók pedig a monetáris politika nyújtotta lehetőségek kihasználásával teremthetnek újabb munkahelyeket. Mindezeket a lehetőségeket kisebb vagy nagyobb mértékben valamennyi országban kihasználják. A gyakorlat mégis azt mutatja, hogy az egyes régiókban más-más hatásfokkal érvényesülnek az alkalmazott technikák. Kérdés, hogy csak a mértékben rejlik-e a siker vagy sikertelenség titka. Nyilvánvaló, hogy a foglalkoztatás csökkenése, illetve növekedése egy többtényezős eszközrendszer kiváló működtetésének következménye. Amennyiben egy-két eszköz kimarad vagy gyenge hatásfokkal érvényesül, akkor eredménytelen a munkanélküliség mérséklésére tett próbálkozás. A szükséges gazdaságpolitikai módszerek bemutatása meghaladja e tanulmány kereteit. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy vajon a munkabér emelkedése, vagyis a reálbérnek a termelékenységhez viszonyított alakulása lehet-e olyan faktor, amely a foglalkoztatást jelentősen befolyásolja.

G. A. Horn német kutató véleménye szerint nincs egyértelmű kapcsolat a reálbér és a foglalkoztatás alakulása között.⁶ Egyfelől nem működik az a teória a gyakorlatban, hogy a reálbér lassú emelkedése fékezi a gépesítést, és ezáltal gátolja a munkatermelékenység gyors növekedését is. Ez esetben tehát javulna a foglalkoztatási helyzet, és ezzel együtt járna a munkanélküliség csökkenése. Másfelől az összefüggés fordítottja sem igazolható, vagyis a gyorsabb reálbér-emelkedést sem kíséri a foglalkoztatási helyzet kedvezőtlen változása. Vagyis önmagában egyetlen tényező, a reálbér változása – az összefüggések rendszeréből kiragadva – nem idéz elő kedvező vagy kedvezőtlen változást a munkaerőpiacon. Mindezt Horn széles adatbázison igazolja s kimutatja, hogy az Egyesült Államokban elsősorban a tartós gazdasági növekedés, továbbá az expanzív monetáris politika, a munkapiac rugalmassága és a termelékenység növekedését követő béremelkedés együttesen idézték elő a foglalkoztatási „csodát”. Így például 1991 és 1997 között 14 millióval nőtt a foglalkoztatottak száma és a munkanélküliek száma csupán 4,7 százalékát teszi ki az aktív népességnek. A munkanélküliség látványos csökkenése tovább tart az Egyesült Államokban, 1998-ban csak 4,5 százalékos volt, ami harminc év óta a legalacsonyabb hányad. Érthető, hogy a legszokatlanabb összefüggésekkel magyarázzák ezt az eredményt, ami nem igazolja a közgazdasági iskolák gondosan kidolgozott elméleti tételeit.

Újabbban az értékpapírpiacon bizonyul csodatévő szernek a munkanélküliség ellen: az amerikai népesség jelentős része rendelkezik valamilyen értékpapír-tulajdonnal, keresetét fokozza a papírok felértékelődése, ezáltal vagyona gyarapszik. A vállalkozók kihasználják a kedvező tőzsdei helyzetet, és új befektetésekkel növelik mind az értékpapír-kínálatot, mind a munkahelyek számát. Úgy látszik, hogy a részvényekből nem alakul ki „túltermelés”, legalábbis rövid távon nem indít el kedvezőtlen folyamatokat a gazdaságban.⁷

Egyes időszakokban biztosan kiemelkedik néhány domináns tényező, amelyek együttesen különösen jótékonyan hatnak a gazdaság fejlődésére. Ilyenkor beindulnak az egymást erősítő folyamatok, és szinte lehetetlen megtalálni, hogy melyik az ok és melyik az okozat. Egyoldalúak tehát Horn szerint azok a neoklasszikus ajánlások is, amelyek a munkanélküliség elleni küzdelem fő eszközének a bérfegyelmet tartják. Az önmérséklet következtében nem lesz több munkahely, legfeljebb kevesebb fogyasztó jelenik meg a piacon, ami aláássa a gazdasági növekedést. Bizonyára a másik tábornak sincs maradék

⁶ G. A. Horn: Foglalkoztatás-növekedés az USA-ban – egy megmagyarázható csoda. (Könyvismertetés.) *Munkaügyi Szemle*. 1998. évi 12. sz. 24. old.

⁷ M(unkácsy) F(erenc): Értékpapírpiacon és munkanélküliség. *Munkaügyi Szemle*. 1999. évi 3. sz. 3. old.

talánul igaza abban, hogy a bérek emelkedéséből vezeti le az Egyesült Államok irigylésre méltó munkanélküliségi rátáját. Több kedvező tényező összhatásából születik meg ugyanis a végeredmény.

Ezek után érdemes megvizsgálni, hogy a magyar gazdaságban, a kilencvenes években milyen összefüggés van a keresetek és a foglalkoztatottak évenkénti alakulása között. A 7. táblában gyenge korreláció mutatható ki a két tényező rövid távú változásában. 1990-től megindult a foglalkoztatottak számának lassú csökkenése, sőt 1998-ban kisebb növekedés is bekövetkezett. Eközben a reálkeresetek rendkívüli mértékben ingadoztak, és csak 1996-tól észlelhető az emelkedési tendencia. Vagyis az 1990-es évek végén mind a keresetek, mind a foglalkoztatottság alakulásában egyaránt kedvező folyamatok kezdenek kibontakozni.

7. tábla

A kereset, a foglalkoztatottak és a termelékenység alakulása a kilencvenes években
(Index: előző év = 100,0)

Év	Egy keresőre jutó reálkereset	A foglalkoztatottak száma	Egy főre jutó bruttó hazai termék
1990	96,3	99,3	96,8
1991	93,0	96,7	88,4
1992	98,6	89,7	97,1
1993	96,1	90,2	99,7
1994	107,2	94,9	103,3
1995	87,8	97,7	101,8
1996	95,0	98,7	101,7
1997	104,9	99,6	105,0
1998	103,6	100,5	105,1

Forrás: Magyar statisztikai évkönyv 1997. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1998. 101., 102. és 286. old.

Az egy főre jutó bruttó hazai terméknek, vagyis a munkatermelékenységnek a bekapcsolásával a következtetés alig módosul. Ennél a faktornál az 1991. évi mélypont után már 1992-től kedvező irányú változás figyelhető meg, ami 1995-ben és 1996-ban kissé megtorpant. Egyébként a munkatermelékenység és a reálkereset évenkénti alakulásában figyelhető meg a legtöbb hasonló irányú mozgás, kivéve az 1993. és csekély mértékben az 1996. évet. A munkatermelékenység és a foglalkoztatottság változásában, az 1996. év mellett további két évben: 1992-ben és 1995-ben tapasztalható ellentétes irányú mozgás. Az adatok legfontosabb tanulsága az, hogy a munkatermelékenység évenkénti alakulásában 1992-től, a foglalkoztatási helyzetben 1993-tól kedvezőbb irányba fordulnak a folyamatok. A kedvező tendenciák a reálbér alakulásában csak 1996-tól kezdenek stabilabban jelentkezni. Ekkor már az egyes tényezők egymást erősítik függetlenül attól, hogy a kiragadott közgazdasági megfontolások szerint ellentétesen kellene hatniuk. Például a munkatermelékenységnél gyorsabban emelkedő reálbér rövid távon nem válik a foglalkoztatás növekedésének fékjévé. Más tényezők – a beruházások és az export – annyira fellendítik a fejlődést, hogy ilyen közegben a nyilvánvaló gazdasági összefüggések sem a természetüknek megfelelően működnek, a gazdasági folyamatok adott környezetben és kölcsönhatásukban fordulnak kedvező vagy kedvezőtlen irányba.

Egyetértve idézem *Falusné Szikra Katalin* gondolatait erről a témáról,⁸ akinek az a véleménye, hogy végtelen sok azoknak a tényezőknek a száma, amelyek a teljes foglalkoztatás felé haladásban vagy az attól való eltávolodásban szerepet játszanak. Ilyenek: a munkaképes korú népesség száma, a gazdasági növekedés üteme, a külföldi beruházások mérete, a szolgáltató szektor szerepe, a munkaerőpiac rugalmassága stb. Nehéz eldönteni, hogy az emelkedő vagy a visszafogott bérek hatnak-e kedvezően a munkanélküliség alakulására. Maga *Keynes* sem foglalt egyértelműen állást ebben a kérdésben. Végsősoron nem célravezető egy-egy tényező kiemelése, a gazdaságpolitika egész eszköztárának bevetésével érhetők el a kedvező eredmények. „Nem kizárt, hogy a korunknak jobban megfelelő új makrogazdaságtan a keynesi keresletközpontú és a monetáris kínálatközpontú gazdaságelmélet valamilyen elegeyből nő majd ki. A keresletorientált és a kínálatorientált gazdaságpolitika nem feltétlenül egymást kizáró ellentétek.”

Pragmatikus korunk – véleményem szerint – nem kedvez a zárt elméleti rendszereknek. Annyira felgyorsult az élettempó, hogy az alapkutatástól túlságosan hosszú út vezet az alkalmazásig. Ráadásul menet közben derül ki, hogy az elmélet egyoldalú, és önmagában vagy az adott helyen nem működik. A többirányú hatóerők vizsgálata célravezetőbbnek látszik egy-egy elméleti tételnek vagy éppen az ellenkezőjének a mindenáron való bizonyításánál.

Következtetések

A fellendülés tartós, akár egy-két évtizedig elhúzódó fennmaradására találunk példákat a külföldi gyakorlatban. Vágyott cél, hogy a hazai konjunktúra mutatói is rekordokat döntsenek. Eltekintve a nemzetközi tényezők nem lebecsülendő hatásától, e tanulmányban a belső körülményeket, pontosabban a hetvenes évek színvonalán megrekedő, bár most már felfelé mozgó bér és a kibontakozó konjunktúra kapcsolatát elemeztem. A kérdés az, hogy az alacsony bérszínvonal mennyire érinti a fellendülés személyi tényezőinek minőségi reprodukcióját és ezáltal a konjunktúrát.

A legfontosabb következtetés az, hogy a gazdasági folyamatok egymással való kölcsönhatásukban bontakoznak ki. A kilencvenes évek végén hazánkban a keresetek, a foglalkoztatottság, a munkatermelékenység, a gazdasági növekedés kedvező irányú tendenciái egymást erősítő tényezőkké váltak, amelyek szövevényében lehetetlen megtalálni, hogy melyik az ok és melyik az okozat. Természetesen a fejlődésnek domináns faktoraik és gyenge láncszemei mindenkor vannak. A gazdasági elemzések nem nélkülözhetők. Szükségszerűségüket erősíti, hogy egy-egy ország gyakorlatában a „kökeménynek” hitt közgazdasági összefüggéseknek éppen az ellenkezője érvényesül, vagy pedig az a helyzet alakul ki, hogy az egyik iskolának is igaza van, és a másik elmélet képviselőinek állítása is bizonyítható. Például ma is tananyag, hogy a keresetnek, illetve a munkaerőköltségnek hosszabb távon lassabban kell nőnie a munkatermelékenységnél. Ellenkező esetben lanyhul a beruházási tevékenység, csökken a foglalkoztatottság és a gazdasági növekedés. Az Egyesült Államok és az Európai Unió példái rációfognak erre a közkeletű tételre.

Így járunk a reálbér és a foglalkoztatás alakulása közötti kapcsolattal. Az egyik iskola képviselői azt állítják, hogy csökkenő reálbér, a másik iskola teoretikusai pedig azt bizonyítják, hogy növekvő reálbér mellett javul a foglalkoztatási helyzet. A gyakorlati ta-

⁸ *Falusné Szikra Katalin*: A teljes foglalkoztatás – mai szemmel. *Munkaügyi Szemle*. 1999. évi 3. sz. 14–18. old.

pasztalatok szerint önmagában egyetlen tényező – a reálbér – az összefüggések rendszeréből kiragadva nem idéz elő kedvező vagy kedvezőtlen változást a munkaerőpiacon. Feltételezem, hogy a különböző fejlettségi fokon másképpen érvényesülnek az egyes közgazdasági összefüggések. Eszerint az összehasonlító vizsgálatoknak annyiban van értelmük, hogy egy fejlettebb ország múltja az elmaradottabb jövője lehet. A jelenlegi tendenciák azonban mások a különböző régiókban, kritika nélküli átültetésük a magyar valóságba nagy hiba lenne.

Mi következik ebből az eredeti kérdésfelvetésre vonatkozóan? A kutatás kezdetén azt gondoltam, hogy érvek sokasága bizonyítja majd, hogy a hetvenes évek fejlettségét tükröző bérszínvonal nem felel meg egy modern gazdaság igényeinek. Valóban, a fogyasztási szerkezet riasztó torzulásai, a munkanélküliek, a szakképzetlenek, az alacsony jövedelemkategóriába tartozók kilátástalan helyzete okot adhatnak a nyugtalanságra, szociális esetleg politikai kihívást jelenthetnek, de a gazdasági növekedés lendületét érdemben nem veszélyeztethetik. A magasan kvalifikált és a rugalmasan alkalmazkodó munkaerő iránti igényeket a közepes és a felső jövedelemkategóriába tartozó rétegek lényegében kielégítik. Az alsó jövedelemkategóriába soroltak feladata elvégezni a még fennmaradó, szakképzettséget nem igénylő munkákat. A rendszeres jövedelemmel nem rendelkezők keresetkiegészítése – akiknek döntő többsége végérvényesen kiszorult a munkaerőpiacról – az alkalmi munka. Megélhetésük alapja azonban nem ez, hanem az éhenhaláshoz sok, a szerény emberi élethez azonban kevés szociális ellátás. Közülük néhány szerencsésnek rendkívüli akaraterővel és kitartással sikerül visszaverednie magát a munka világába, de a gépezet működését ez semmilyen módon nem befolyásolja.

Elmondhatjuk, hogy a modern gazdaságoknak ilyen a természete. A társadalom sikeres fejlődésével vékonyodhat az a réteg, amely ma még a létminimumon vagy az alatt él. A szociális szektorban vagy a humánpolitikai területen dolgozók már ma is sokat segítenek a perifériára kerültek. Amennyiben a gazdasági növekedés üteme tartósan 4 százalékos körül marad, ez nagymértékben hozzájárulhat a munkanélküliség további csökkenéséhez. Az ezredfordulót követően így hazánkban is elérhetjük a bűvös 5-6 százalékos álomhatárt. A fellendülés továbbra is lemaradt bérszínvonal mellett folytatódik. Ettől az egyetlen tényezőtől azonban nem áll meg, vagy nem fékeződik le a gazdaság erőteljesen beindult motorja, ha azt más erők mozgásban és egyensúlyban tartják.

TÁRGYSZÓ: Bérszínvonal. Munkaerőhelyzet. Gazdasági növekedés.

SUMMARY

In this report the interrelations between the present recovery of Hungarian economy and the wages reflecting the level of 70's are analyzed. The question is, whether the relatively low level of wages makes possible the reproduction of manpower at a higher level. The author a priori supposed, that the earnings having been behind, haven't met the requirements of the modern economy. Later, in her research work, she has made other conclusions. From the middle of 90's the positive processes fortifying each other have developed. It's impossible to distinguish the causes and the effects. In practice one factor – for instance the real wage – alone can start up neither favourable nor unfavourable processes. The wages being behind can create social, perhaps political tensions, but don't put the prosperity at risk. The wage expectations of highly qualified manpower are realised more or less, while the unskilled workers are definitively pushed out of the labour market. The prosperity keeps continuing by the wage level being behind.

TÁJÉKOZTATÓ AZ MTA STATISZTIKAI BIZOTTSÁGA ÜLÉSÉRŐL

Az MTA Statisztikai Bizottsága 2000. április 4-én tartott ülésén *dr. Mellár Tamás* elnökletével, az éves GDP-számítás és a nemzeti számlák rendszerének problémáit, valamint a negyedéves GDP-számítás módszertani, adatközlési és korrekciós kérdéseit vitatta meg. A téma előadója *dr. Pozsonyi Pál*, a KSH főosztályvezetője volt. Korreferensek voltak: *dr. Oblath Gábor*, a KOPINT-DATORG elnöke, továbbá *dr. Kerekes Agnes*, a Magyar Nemzeti Bank főosztályvezető helyettese. A témához kapcsolódóan „Adathibák numerikus kezelése” címen *Várpalotai Viktor* a Magyar Nemzeti Bank munkatársa nyújtott be írásbeli hozzászólást.

Az előadás két témát fogott át:

- a GDP-számítás felülvizsgálati politikájának kérdéseit, valamint
- az OECD negyedéves GDP-számítási politikáját.

A felülvizsgálat értelmezésénél az előadó hangsúlyozta, hogy a statisztikai hivatalok a GDP rendszeres felülvizsgálatával nem régóta foglalkoznak és ebben a tekintetben elsősorban Norvégiában, Ausztráliában valamint Kanadában gyűltek fel hasznosítható tapasztalatok. A munka lényege az adatok időről időre történő tartalmi felülvizsgálata, illetve helyesbítése. Az előadó hangsúlyozta, hogy az adatok módosítása kételyeket és bizonytalanságokat kelthet a felhasználóban, ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a statisztikai szervezet nem pontosan vagy nem szakszerűen dolgozik. Ugyanis a felülvizsgálat okai lehetnek például: új információk beérkezése, a módszertan időközben történő megváltoztatása, adathiba észlelése, valamint különböző technikai jellegű korrekciók. Míután az okok különbözők lehetnek, értelemszerűen a felülvizsgálat lefolytatása, illetve a szükséges változtatások eldöntése megfelelő szakmai mérlegelést igényel, figyelembe véve azokat a kételyeket és bizonytalansági tényezőket is, amelyek a külső felhasználónál jelentkezhetnek.

A felülvizsgálat körénél többek között figyelembe kell venni az adatelőállítás gyorsaságának és

pontosságának összefüggéseit. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a visszamenőleges korrekció mintegy két-három évre lehetséges és rendkívül fontos e tekintetben az éves számok alapján a konzisztencia megteremtése.

A GDP-számítás felülvizsgálatának jellemzésére az előadó megemlítette az 1995. évi magyar GDP-adatakra vonatkozó felülvizsgálati munkálatokat, amelyek okai voltak egyrészt a jelentős módszertani változások, másrészt a módszertan EU-hoz való közelítése. Végeredményben a felülvizsgálat 0,9 százalékos változást eredményezett, ugyanakkor a korrekció elvégzése rendkívül nagy mennyiségű munkaráfordítást igényelt. Ezek az összefüggések egyúttal (a felülvizsgálat szükségességének elismerése mellett is) az időnkénti vagy rendszeres korrekciók korlátaira hívják fel a figyelmet. Nem elhanyagolható szempont emellett a felülvizsgálat eredményének és a ráfordítások volumenének összevetése sem.

Oblath Gábor felhasználóként és a módszerek elemzőjeként tette meg észrevételeit, hangsúlyozva, hogy a GDP a KSH egyik legfontosabb outputja, és e tekintetben alapvető követelmény a gyorsaság, valamint az adatok jó minősége. Megítélése szerint a blokkonként történő felülvizsgálat a célszerű. Fontos szempont továbbá, hogy a változtatás lehetőség szerint csökkentse a készletváltozás és az egyéb tételek összegét és lényegesnek tűnik az is, hogy a nagyobb mértékű revíziókhöz érdemes lenne bevonni az adott területen tevékenykedő makroökonómákat is, hogy a változás konzisztens legyen (például az export-, illetve importadatok területén). Korreferátumában Oblath Gábor konkrét javaslatokat is tett a revízióra, mégpedig a bérmunka-elszámolásban, az idegenforgalomnál, továbbá a nem specifikált tételeknél. A GDP-korrekciók összefüggésénél röviden kitért a korreferens arra is, hogy megítélése szerint nem biztos, hogy az újból használatba került GNI-mutató a GDP-nél jobban tükrözi a gazdaság teljesítményét.

Kerekes Ágnes korreferátumában azt hangsúlyozta, hogy ő ezúttal a GDP egyik fontos felhasználói oldalát, a gazdaságpolitikai döntés-előkészítésben résztvevőket képviseli. Megítélése szerint is a GDP az egyik legfontosabb gazdaságstatisztikai információ. Rámutatott arra is, hogy a 90-es években a magyar GDP-számításban sok változás történt, és a változások fő jellemzője volt a közeledés a fejlett világban használatos módszerekhez. Véleménye szerint az 1991-es és 1995-ös változások a GDP-számítások módszertanában a nemzetközi összehasonlíthatóságot javították, ugyanakkor a problémák egy része megmaradt. A korreferens úgy látja, hogy a GDP-adatközlés tekintetében jelentős probléma a rövid távra vonatkozó adatok, információk gyors, konzisztens közzétételének hiánya. Ilyen célból a Magyar Nemzeti Bank (MNB) jövedelemoldali megközelítést használ a minél gyorsabb információszerezés érdekében, amely – megítélése szerint – nem bizonyult rossz módszernek, ugyanakkor az ilyen módon becsült GDP-adat a reálgazdaság adataival való összevetést követeli meg. A jövedelemoldalról történő megközelítésnek alapvető problémája a kellő statisztikai háttér hiánya és ezért szükség lenne a jövedelmi adatok gyorsabb közzetésére. Korreferátumában Kerekes Ágnes említést tett arról is, hogy az MNB is beiktat saját számításaiba revíziós időszakokat és ennek megfelelően a hitelesebb tájékoztatás érdekében, esetenként utólag módosítja a vonatkozó információkat. Megítélése szerint a konzisztens és hiteles GDP-adatok megfelelő időben való közzétételének a tájékoztatási politika alapelvei közé kell tartoznia. Végül megállapította, hogy hiányoznak a KSH visszamenőlegesen revidált adatai.

Várpalotai Viktor, az MNB munkatársa, az adathibák kezelése kapcsán az árbázisok keveredése, a szezonálitás jelentős megváltozása, a közgazdaságtan nem valószínűsíthető tulajdonságok, a kiugró értékek, továbbá az inkonzisztenciára utaló jelek kérdésköréből emelt ki néhány, általa fontosnak vélt problémát, illetve jelenséget.

Mellár Tamás a korreferátumokat követő vitában hangsúlyozta, hogy a KSH az adatok minőségének javítása érdekében nyitott minden kritikára. A tisztánlátás szempontjából – megítélése szerint – fontos, hogy:

- a nemzeti számlák rendszere megfelelő illesztéseket követel meg, ugyanakkor nem minden tételt lehet konzisztensen a rendszerhez illeszteni, és minden tételt végig kell vezetni a rendszeren;
- a negyedéves GDP-számítások eredményei egyre inkább összhangban legyenek az éves számításokkal;
- csak a lépésről lépésre való pontosítás lehetséges;
- bizonyos megoldásokhoz korlátozottak az erőforrások;
- a KSH a módszertan korrekt érvényesítését figyelembe véve tud külső szempontokat elfogadni;
- hasonlóan lényeges szempont például, hogy az MNB az általa számított adatoknál a jövedelmi oldalt nem függetlenítheti a GDP termelési oldalától.

Ezen kívül Mellár Tamás érintette a GDP-számítással kapcsolatos modellező munkák különböző akadályait is.

A vita során *Pozsonyi Pál* többek között rámutatott, hogy az adatminőség szempontjából döntő tényező az alapstatisztikai és alapinformációk megbízhatósága. Kiemelt figyelmet kapott a nem teljes körű adatszolgáltatásból eredő problémák kérdése, a folyó és változatlan áras készletadatokból származó inkonzisztenciák problémája, valamint az idegenforgalmon kívüli szolgáltatások számbavételének módszertani vetületei.

A vitában a GDP-számítás különböző oldalakról történő elvégzésének kérdéséről konszenzus alakult ki arról, hogy a legmegbízhatóbb eredményt a termelési oldalról történő számítás eredményezi, ugyanakkor a jövedelemoldalról történő becslés érdekes lehet, de kérdéses, hogy ehhez a mutatóhoz milyen árindeket rendelnek. A vita során felmerült az is, hogy célszerű lenne a GDP-számításra vonatkozó korrekciók tipológiáját írásban rögzíteni és az erre vonatkozó ajánlásokat kidolgozni.

Dr. Csahók István

A SPANYOL STATISZTIKAI HIVATAL ELNÖKÉNEK ELŐADÁSA

Pilar Martin-Guzmán asszony, a spanyol Statisztikai Hivatal elnöke 2000. február 23-án előadást tartott a Központi Statisztikai Hivatalban, amelyre a hivatal vezetői mellett a Statisztikai Társaság és a *Statisztikai Szemle* képviselőit is meghívták.

Dr. Mellár Tamás, a KSH elnök asszony mindenek előtt megköszönte azt a lehetőséget, hogy találkozhat magyar statisztikusokkal, és beszámolt kedvező ta-

pasztalatairól. Amit eddig Magyarországból látott, megerősítette benne, hogy sok hasonlóság van országaink és a népeink közt. Noha szakmai kapcsolatunk ez ideig kevés volt, többnyire csak a nemzetközi szervezeteken keresztül létrejött személyes kapcsolatokra terjedt ki, most megnyílt a reális lehetőség arra, hogy a két ország az Európai Unióban közel kerüljön egymáshoz, és a szakmai kapcsolatok fellendüljenek. Ők a maguk részéről ezt szeretnék és

erre készülnek. Előadásának mondanivalóját az elnök asszony két téma köré csoportosította:

- a statisztikai szolgálat szerkezete és működése,
- a szolgálat kapcsolatai.

A spanyol statisztikai szolgálat négy elemből áll. Ezek

- a Statisztikai Hivatal,
- a statisztikai tanács(ok),
- a minisztériumok statisztikai részlegei,
- a régiók önálló statisztikai apparátusa.

A Statisztikai Hivatalt (Instituto Nacional de Estadística – INE) 1873-ban Földrajztudományi és Statisztikai Intézet részeként alapították, de csak 1945-től nyert önálló státust. Korábban, a Franco korszakban a kormány része volt, 1989-től a spanyol közigazgatás önálló szervezete.

Ez az önállóság kettős értelmezésű: egyrészt a hivatal munkájában, szervezetében, belső ügyeinek intézésében önálló, másrészt a korábbi centralizált struktúra helyébe nagyfokú önállósággal rendelkező területi (regionális) szervek léptek.

AZ INE a Gazdasági- és Pénzügyminisztérium önálló intézménye. A gazdasági- és pénzügyminiszter alárendeltségében működik egyebek közt egy gazdasági államtitkárság, annak szerve az INE. Az elnök asszony ezt szerencsés helyzetnek tartja, egyrészt azért, mert így a statisztika olyan környezetben van, ahol eredményeit hathatósan felhasználják és nagyra értékelik, másrészt jobb anyagi feltételeket tudnak biztosítani a munkatársaknak. Az INE vezetője (elnöke) államtitkár-helyettesi beosztásban dolgozik, és a hivatal saját költségvetésből gazdálkodik. Ez nagyfokú függetlenséget biztosít neki, ámde ennek a függetlenségnek természetes korlátja az, hogy ezt az állami költségvetés biztosítja számára. A hivatal szemeélyzeti politikája önálló, szakembergárdájuk jó része saját nevelés, s ezekre büszke is a hivatal. A hivatal nincs semmiféle politikai ellenőrzésnek alávetve, ami szintén lényeges eleme a függetlenségnek.

Ami az INE belső szervezetét illeti, a legfelső vezetést gyakorló elnökséghez közvetlenül hat részleg tartozik: az általános gazdaságstatisztikai igazgatóság, a népességstatisztikai és informatikai igazgatóság, a választási- és census iroda, az elnöki technikai kabinet, a költségvetési igazgatóság, valamint statisztikai koordinációs és tervezési igazgatóság. Ezek működését illetően kiemelte a választási irodát, amely a címjegyzékek összeállításával a választások előkészítésében játszik szerepet, hiszen mind központi, mind helyi (regionális) szinten az ő regiszterei szolgálnak a választási jegyzékek alap-

jául. Az elnöki technikai kabinet (titkárság) a hivatal szervezési ügyeit bonyolítja, és ide tartoznak a nemzetközi ügyek is.

Az érdemi statisztikai munka két nagy ágon folyik: az egyik az Általános gazdaságstatisztikai igazgatósághoz, a másik a Népességstatisztikai és informatikai igazgatósághoz tartozik. A gazdaságstatisztikai ághoz tartoznak a nemzeti számlák (regionális szinten is), mely terület szerepe a statisztikai munkában egyre nő. Ide tartozik természetesen az ipar és a mezőgazdaság statisztikája, valamint az ár- és bérstatisztika, a szolgáltatások statisztikája (benne a turizmus) és az információs társadalom statisztikai leírása is. E területekkel kapcsolatban az előadó megemlítette, hogy a turizmus kiemelt fontosságú a spanyol gazdaság szempontjából, ezért statisztikáját is ennek megfelelően kezelik. Így Spanyolország a turizmus statisztikáját illetően nagyhatalommá vált. A másik megjegyzése az volt, hogy az információs társadalom jelentősége ugyancsak igen nagy, hiszen az információs szektor súlya GDP-n belül mára megközelíti a mezőgazdaságét (körülbelül 5 százalék). Ehhez a területhez tartozik még a mintavétel és az adatgyűjtések szervezése is.

A népességstatisztikai és informatikai ág szintén igen fontos. A spanyol népességstatisztika hagyományait hangsúlyozandó érdekességként elmondta, hogy Spanyolországban hajtották végre 1787-ben az első modern népszámlálást Európában, amely során már akkor gondoskodtak elemi adatvédelemi kérdésekről. Ezen az igazgatóságon készül a népességre-giszter és természetesen ide tartozik a demográfia, és a munka-erőfelvétel is. Az egyre növekvő jelentőségű informatikai területtel kapcsolatban az elnök elmondta, hogy ennek a területnek a szakemberekkel való ellátása általában gondot okoz, hiszen gyakori jelenség, hogy az itt dolgozók, miután kitanították őket, a jobban fizető szférákba (például a bankszektorba) mennek dolgozni. Végül ez az igazgatóság felel az adatközlésekért, a publikációkért és általában a hivatal marketing tevékenységéért.

A regionális szervek működését azzal vezette be az előadó, hogy bemutatta az ország néhány fő jellemzőjét. Spanyolország Európa egyik legnagyobb országa, népessége 39.6 millió fő, ami várhatóan nem éri el a 40 milliót, hiszen a népesség fogyó, ugyanis a születési arány nyugat-európai viszonylatban is igen alacsony. Az ország 17 régióra (NUTS II.), 52 tartományra (NUTS III.), és mintegy 8000 városra, illetve községre (NUTS V.) tagozódik. A régiók kialakítása nem mindig racionális, inkább történeti, etnikai alapokra épül. Ezért nagyságuk, fejlettségük, népsűrűségük tekintetében nagyon eltérők. (Például Andalúzia a legnagyobb több mint 8

millió fő népességgel, míg a legkisebb Riojaban, ahol mindössze 250 ezer ember él.) A régiók erősek, szervezetük – politikailag és a statisztikai rendszert illetően is – hasonlít az országosra. (Az 52 regionális hivatalból 3 a szigeteken, 2 az észak-afrikai autonóm városokban működik.) A régiók nagy függetlenséggel rendelkeznek, és a központtal folyó pénzügyi és szakmai alkuban szerepük jelentős. Ezt a szerepet némiképp erősíti az EU regionális politikája is, aminek eredményeképpen regionális csatornákon keresztül viszonylag jó hozzáférés adódik bizonyos fejlesztési alapokhoz. Ugyanakkor nem vitatható, hogy kell a központ ereje is, hiszen erős központ nélkül a nemzeti és nemzetközi összehasonlítások, az egységes módszertan stb. nem valósítható meg. Annyit minden esetre leszögezhetett az elnök, hogy regionális statisztikai kérdésekben Spanyolország világhatalom lett.

A minisztériumokban folyó statisztikai munkáról az elnök asszony csak említést tett, ám foglalkozott a statisztikai szolgálat negyedik pillérével, a Legfelsőbb Statisztikai Tanáccsal. Ennek szükségét az adja meg, hogy a szolgálat meglehetősen bonyolult, ezért magas szintű koordinációra van szüksége. Ezt a koordináló feladatot a Legfelső Statisztikai Tanács végzi, amely olyan tanácskozó testület, ahol összefutnak információk, ahol találkoznak az információ termelői és felhasználói. A Tanács legfontosabb feladatai: az egyes statisztikák összehangolása (harmonizáció), a források (optimális) elosztása, az országos statisztikai terv és a felhasználói igények közelítése, az adatszolgáltatók terheinek lehetőség szerinti csökkentése, a statisztikai szolgálat működésében adódó zavarok elhárítása.

A Tanács elnöki funkcióját a pénzügyminiszter látja el, míg alelnöke az INE elnöke. A Tanács tagjai az INE alelnökei, az egyes minisztériumok egy-egy képviselője, három szakszervezeti képviselő, három tag az üzleti szervezetek képviselőjében, egy fő az iparkamara, egy a Spanyol Nemzeti Bank, egy akadémikus a politikai tudományok, egy pedig a matematika, fizika, és természettudományok területéről, az egyetemi és a statisztikai szakmai szervezetek képviselői, és végül egy fő a sajtó részéről. A testület összetételéből látható, hogy működése nem lehet kellőképpen operatív, ezért létezik egyrészt egy szűkebb testület, amelyet az INE elnöke vezet, s amely mindössze tíz főből áll, és a Tanács munkáját hivatott segíteni, illetve előkészíteni. A Tanácsnak két további bizottsága van. Ez a két bizottság a minisztériumok közötti, valamint a területi munkát koordinálja.

Az előadás második része az INE kapcsolataival, illetve egyéb tevékenységeivel foglalkozott. Mindenekelőtt az *adatszolgáltatókkal* való kapcsol-

atra tért ki az előadó. Itt elsőként azt az általános problémát említette, miszerint a felvételek esetén a nem-válaszolás nagy, és növekvő tendenciájú. A törvény adta lehetőségekkel élve a nem-válaszoló vállalatokat büntetik, a lakosságot azonban inkább a meggyőzés eszközével akarják megnyerni. Felmerült az is, hogy a lakossági felvételek esetén fizessenek a kérdőíveket kitöltőknek illetve visszaküldőknek. Korábban egyes esetekben éltek is ezzel az eszközzel, de közismert torzító hatása okán ezt a gyakorlatot megszüntették. Mivel az INE egyre komolyabban veszi azt az elvet, miszerint a lehető legkevésbé szabad zaklatni az adatszolgáltatókat, a nem-válaszolások kezelésének egyre nagyobb jelentősége lesz.

A felhasználói kapcsolatokat az előadó a felhasználók négy nagy csoportja szerint tárgyalta.¹

Az INE termékeinek fő felhasználója a *kormányzat*, amelyik egyben fő finanszírozója is a hivatalnak. Az INE – szemben több más nemzeti statisztikai hivatallal – nem tartozik a piacorientált szervezetek közé; költségvetésének 97 százaléka állami forrásból származik. Ez egyrészt azt jelenti, hogy az INE szolgáltatásainak csak kis részét árulja, másrészt azt, hogy ezek árai is alacsonyak. Az elnök elmondta, hogy például rengeteg információt tesznek szabadon közzé az Interneten.

A *kutatókkal* kapcsolatban némi éllel jegyezte meg az előadó, hogy ők sohasem elégedettek a meglévő szolgáltatásokkal. Ugyanakkor fontos és értékes felhasználók, hiszen gyakran valóban rámutatnak a rendszer hiányosságaira, határozott és többnyire megalapozott véleményt fogalmaznak meg, és a sajtót is tudják befolyásolni.

Az üzleti élet szereplői a statisztikáknak felhasználói és egyben termelői is. Az INE felismerte, hogy e kettős szerepük fontossá teszi őket, ezért nyitottak feléjük, sok információt adnak ennek a felhasználói körnek. Képviselőik részt vesznek a Legfelsőbb Statisztikai Tanácsban, és időnként szélesebb körben is összehívják őket, megtudni, hogy milyen információkra van szükségük. Az INE politikájához tartozik az is, hogy ezeken a találkozásokon megpróbálják meggyőzni ezt a réteget arról, hogy sok olyan információt is ad az INE, amelyekről azt hiszik, hogy nem kell, valójában azonban hasznosak lehetnek számukra is.

Végül fontos felhasználó a *média*. Az INE központi sajtóirodát üzemeltet, amely fő feladata, hogy valóban hiteles információkat adjon közre a médiában,

¹ Az idő rövidsége miatt ezen kérdéseknek csak egy része hangzott el az előadáson, de az elnök asszony a szerkesztőség rendelkezésére bocsátotta az előadás teljes anyagát, amelyet ismertetésünkben felhasználunk.

elkerüljék a félrevezető tájékoztatást. Ennek érdekében fontosnak tartják, hogy statisztikai tárgyú tanfolyamokat szervezzenek a média képviselői számára.

Az INE *nemzetközi kapcsolatai kiterjedtek, tevékenysége sokoldalú*. A legfontosabb tevékenységek közt lehet említeni a latin-amerikai szakértők képzését, különböző formákban és szervezeteken keresztül a Kínának valamint Boszniának nyújtott technikai segítséget, valamint a nemzetközi programokban való részvételt (ilyen például a Földközi tengeri térség turisztikai együttműködésével foglalkozó MED-TOUR program).

A hivatal gondot fordít az *oktatásra* is. Ennek kapcsán ki lehet említeni a TES tanfolyamok és tréningek szervezését Latin-Amerikában. 1999-ben az INE több mint 20 belső tanfolyamot szervezett, egyebek közt a nemzeti számlák, a fogyasztói árindex, a turizmus, a munkaerőpiac, a társadalmi jelzőszámok, az információs technológia, a statisztikai munka minőségének mérése témakörből, valamint módszertani kérdésekről. Nagy súlyt helyeznek az újságírók továbbképzésére is. Ez részben számukra szervezett hivatallátogatásokon, részben tanfolyamokon valósul meg. Ilyen tanfolyamot indítottak 1999-ben a turizmus statisztikájáról, arról, hogy hogyan kell helyesen értelmezni a fogyasztói árindexet, valamint az ESA-95 rendszerről. 2000-ben legalább hat új kurzust terveznek hasonló céllal.

Az *adatterjesztés és publikáció* területén a tartalmi kérdések mellett fontosnak tartotta az elnök asszony bemutatni azt, hogy hogyan tolnak el az arányok az új technológiák felé. Az 1995-ös évben a „csak könyv” aránya 72 százalékot tett ki az összes

kiadványból, a többi elektronikus és vegyes kiadás volt. 1999-ben ezek az arányok úgy változtak, hogy csak könyv 33, könyv + elektronikus eszköz 33, lemez, CD 34 százalékot tett ki. Terveik szerint 2002-re a „csak könyv” kategória aránya mindössze 7 százalékot ér majd el, a többi kiadvány elektronikus vagy vegyes kiadású lesz.

Az elektronikus adatterjesztésnek két lehetséges útja van: az egyik a sajtóközleményeken és általános tájékoztatókon alapul. Ekkor a terjesztő hivatal elektronikus lapja valójában évkönyvként szolgál. A másik lehetséges út az, hogy a terjesztés tárgya maga az adatbázis. Az INE ez utóbbi utat választotta, amikor mintegy 400 ezer idősről álló TEMPUS adatbázisát Interneten hozzáférhetővé tette. Ennek a stratégiának a következő állomása az lesz, hogy 2000 márciusára elérhető lesz az INEBAS adatbázis is, amely 20 ezer táblát tartalmaz. Ezzel az INE Európa legnagyobb ingyenes internetes statisztikai adatbázisának szolgáltatójává válik.

Befejezésül érdemes bemutatni néhány, egy független szervezet adatfelvételéből származó tényadatot, amelyek az INE internetes megjelenését, kapcsolatait jellemzik. 1996-ban az INE az internetes felhasználók célállomásai között a 98. helyen volt. Ezt a pozícióját 1998-ra az 59. helyig tornászta fel, az 1999. novemberi felmérés szerint pedig az INE az 54. leggyakrabban látogatott internetes hely, amelyet, az államigazgatáson belül, csak az Adóhivatal előz meg. Ez 1999-ben összesen 5 millió látogatót jelentett.

H. L.

EMLÉKEZÉS THEISS EDE PROFESSZORRA

1899. február 25-én született *Theiss Ede* professzor. A Műegyetemen gépészmérnöki diplomát, majd *Heller Farkas* professzor hatására, az 1913-ban szervezett Közgazdasági Mérnöki Karon közgazdasági mérnöki diplomát is szerzett. 1931 és 1933 között Rockefeller-ösztöndíjasként az Egyesült Államokban (a Chicagói, a New York-i Columbia, a kaliforniai Stanford Egyetemen) bővítette közgazdasági ismereteit. Már amerikai tartózkodása alatt figyelemre méltó cikkeket írt a kapitalista termelési mód közgazdaságtudományi kérdéseiről „Time and capitalistic production”, majd „Dynamics of saving and investment” címen. Amerikai tanulmányai után még egy évet töltött az angliai egyetemeken (Cambridge, London, Oxford) oktató- és kutatómunkájának tanulmányozásával, majd a skandináv országokban (Koppenhága, Lund, Stockholm) fejlesztette tovább ismereteit.

Tanulmányai alapján elmondhatjuk, hogy a világ élvonalába tartozó egyetemeken szerzett tudásával 1935-től megalapozottan vállalhatta az Ipari Minisztérium energia-gazdálkodási szakosztályának a vezetését, egyben az energia-világkonferencia magyar nemzeti bizottságának titkári teendőit. 1936-ban „A közgazdaság dinamikai problémái, különös tekintettel a statisztikai módszerekre” című szakmunkája alapján magántanárrá habilitálták. Egymás után jelennek meg tudományos dolgozatai. E rövid méltatásban a „Franklin Roosevelttel gazdaságpolitikája” címen 1938-ban megjelent munkájából mintegy hitvallásaként idézhetem a következő megállapítását: „Nálunk is, akárcsak Amerikában a legfontosabb gazdasági feladat a széles néprétegek nyomorának a megszüntetése, számukra tisztességes megélhetés, illetve a nemzeti jövedelemből való kellő részesedés biztosítása”.

A második világháború előtti években elkötelezett angolbarát beállítottsága miatt hátrányt szenvedett előmenetelében, de 1945 után, egészen 1948-ig képességeinek megfelelő pályát járt be. 1945-ben a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává választják. 1946-ban a József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen rendkívüli egyetemi tanár lett. Előadását „A közgazdaságtan dinamikai problémái, különös tekintettel a kvantitatív kutatási módszerekre” címen hirdette meg. 1948-ban lett az újonnan alakuló Magyar Közgazdaságtudományi Egyetem Statisztikai Tanszékének a vezetője.

1949-ben és a következő években több méltatlan támadás érte, főleg a matematikai statisztikai módszereknek (korreláció-, trendszámítás, matematikai modellek) a szocialista tervgazdálkodás területén való alkalmazhatóságát vonták kétségbe. (Egyébként ebben az időszakban nem csak Theiss Ede személye ellen indult támadás. Ekkor távolították el *Abay Gyulát* a pécsi egyetemről, *Schneller Károlyt* a szegedi egyetemről, *Laky Dezsőt* budapesti ny. egyetemi tanárt, és elbocsátották *Varga Istvánt* is, aki Theiss Ede elődje volt a Jogi Karon.) Theiss Ede 1950 őszén került az Eötvös Loránd Tudományegyetemre, ahol megbízták a Statisztikai Tanszék vezetésével, és ahol 1958-ig működött. Szakmai koordináló tevékenysége kiterjedt a pécsi és a szegedi egyetemek statisztikai tanszékeire is. Az ekkor ké-

szült, úgynevezett egységes jegyzeteket Theiss Ede szerkesztette.

1955-től a Jogi Kar dékánhelyettesi tisztségét is betöltötte. Ilyen minőségben az ő feladata lett volna a forradalomban részt vett hallgatók kizárására vonatkozó fegyelmi határozat aláírása. Erre ő nem volt hajlandó, ezért büntetésként nyugdíjazták.

Elégtételt jelentett Theiss professzornak, hogy a hatvanas években a Központi Statisztikai Hivatalban kialakuló ökonometriai kutatómunkába őt is bevonták. Ebben az időszakban is több magas színvonalú, maradandó tudományos értékű tanulmányt publikált, főleg a makroökonómia területére vonatkozó témakörben. Nem mulaszthatom el *Csepinszky Andornak*, *Halabuk Lászlónak*, *Kenessey Zoltánnak*, *Pintér Lászlónak* a nevét megemlíteni. Ők voltak azok, akik munkásságát nagyra értékelték, és akik kikérték tanácsait, egyben vele együtt is publikáltak. 1979-ben bekövetkezett halálának 10. évfordulóján az ELTE Statisztikai Tanszékén tudományos ülés keretében emlékeztek meg a nagynevű tudósról, az ökonometria és a döntéselmélet hazai megalapozójáról, a meghurcolást is türelemmel viselő pályatársáról. Theiss Ede professzor születésétől egy évszázadot átívelő időszak után megállapíthatjuk, hogy tudományos eredményei ma is maradandó értékei a statisztika tudományának.

Dr. Kovacsics József

MAGYAR SZAKIRODALOM

BÉLYÁ CZ IVÁN:

A BERUHÁZÁSI FORDULAT

Janus Pannonius Egyetemi Kiadó. Pécs. 1999. 199 old.

A tanulmánykötet a fenntartható növekedés egyik legfontosabb eleméről, a beruházások alakulásáról és ezek hatásáról közöl új és figyelemre méltóan érdekes ismeretanyagot. A szerző a rendelkezésre álló adatok igen nagy hányadát összefoglalóan közli – ez különös érdeme a kiadványnak –, így nemcsak a tanulmányban szereplő gondolatok alátámasztására ad lehetőséget, hanem további kutatásokra is. Forrásaiban a Központi Statisztikai Hivatal hagyományos adatszolgáltatásán kívül az ÁPV Rt., az egyes minisztériumok, a különböző hazai és nemzetközi bankok közleményeire is támaszkodik, és ezzel azt is lehetővé teszi, hogy az eltérő forrásokból rendelkezésre álló adatokat az olvasó egymással is összehasonlítsa.

Az adatközlésnek rendkívül nagy jelentősége van a tekintetben is, hogy módunk van 1989-től

1998-ig áttekinteni a folyamatok jelentős részét, miközben reflektorfénybe állít egyes évekre vonatkozó különböző részfolyamatokat is. A közölt táblák száma meghaladja a százat, és ezek közül néhány nemzetközi visszatekintő idősorokat is tartalmaz. A táblázatos rész nagy érdeme az is, hogy a bevezetésben 1950-ig visszatekintő idősorokat is közzétesz, amelyekből nemcsak az elmúlt évtized, hanem az előző évtizedek folyamatait is lehet vizsgálni. Nemcsak az adatállomány, hanem az értékelés is gazdag irodalomanyagra támaszkodik, köztük számos külföldi szerző viszonylag friss munkáira is.

A kötet elemző része mintegy fele a teljes terjedelmnek, és ebből is következik, hogy meglehetősen összefogott, nem túlzottan részletezett, több jól áttekinthető szemléltető grafikkal illusztrált az anyag. Szerkezete logikusan egymásra épül, és – mint ezt a Bevezetőben a szerző kifejti – abból a gondolatból indul ki: „... hogy a nemzetgazdaság befektetési folyamatai önszabályozók, és így a források képzésétől, a projektek kiválasztásáig minden mozzanat rábízható a piaci szereplők autonóm döntései

re”. Ezzel az alapvető megállapítással teljes mértékben egyetértek, és ennek szellemi tükröződését az anyagban mindenütt dicséretesnek tartom.

A szerző bevezetőjében azt ígéri, hogy kutatási felfogása eltér a korábban ismert közelítési módoktól, és az eltérés fő eleme az, hogy a változásokat kiváltó erőket kívánja azonosítani. A tanulmánykötet elolvasása után megállapítható, hogy ez a törekvése túlnyomó többségében sikerrel is járt. Az ismertetésben hangsúlyozottan tanulmánykötetről írok és nem egy tanulmányról. Ennek az a magyarázata, hogy az egyes fejezetek önálló tanulmányok, amelyek az előzők és az utána következők nélkül is megállják a helyüket.

Alapvető problémám azzal van, amit pozitívumként is megjelöltem, és ez az egyes tanulmányok túlságosan összefogott, nagyon rövidre szabott volta, ami nem minden esetben teszi lehetővé azt, hogy a bevezetőben vázolt célt, tehát a változások tendenciáit és az azokat kiváltó erők azonosítását a szerző eléggé meggyőzően tudja ismertetni.

A szöveges értékelésben is támaszkodik a szerző nemzetközi összehasonlításokra, és ezeket illusztratív módon ábrákkal is szemlélteti. A nemzetközi tendenciákból levont következtetések közül teljes mértékben egyetértek azzal, hogy a jelentős belső megtakarításnak stabilizáló szerepe van, és egyúttal nemcsak stabilizál, hanem a növekedést is elősegíti. Ezt az átalakuló országok és köztük hazánk példáján is illusztrálja a szerző, nem eléggé meggyőző azonban az az érvelése, amellyel a kilencvenes évek közepéig tartó jelentős mértékű megtakarítási ráta csökkenésének hatását elemzi. Úgy gondolom, hogy itt elsősorban az a probléma, hogy az elemzés a kilencvenes évek közepéig tart és nem a kilencvenes évek végéig (ma már van erre vonatkozó adat is), az idősor folytatásából a kapcsolatok és ezek kiváltó okai, az egyes tényezők hatásai mélyebben értékelhetők és egyértelműbbek lettek volna.

A szerző értékeli a felhalmozás elsődlegességét a rendszerváltást megelőző időszakban, helyenként 1960-tól, más esetben a hetvenes évektől, és arra az eredményre jut, hogy ebben az időszakban a felhalmozás kifejezett előnyben részesítése volt a meghatározó cél. Úgy gondolom, hogy ezzel a megállapítással teljes mértékben egyet lehet érteni, de talán kicsit többet lehetett volna írni arról, hogy ez milyen mértékben vonta maga után a lakossági fogyasztás csökkenését.

A tanulmány központi kérdése a kilencvenes évekkel kezdődő időszak beruházási folyamatainak elemzése. Azokkal a megállapításokkal, amelyeket az idősor elemzéséből a szerző levont, egyet lehet érteni. Nem minden esetben jut el azonban a megál-

lapítások megfelelően alátámasztott indoklásáig, úgy gondolom, hogy ennek elsősorban a terjedelmi korlátok voltak az okai. A táblaanyagban ugyanis az indokláshoz szükséges tényezők túlnyomó többsége megtalálható. Ilyen jellegű hiányérzetem volt például akkor, amikor a háztartások megtakarításának a beruházások finanszírozásában a korábbiaknál lényegesen kisebb szerepét említette, aminek indoklásáig nem jutott el a szerző. Hasonló hiányérzetem volt a „Szakadás és folytonosság” című rész tanulmányban, amelyben a korábban létrehozott állóké-állományt értékelte, és arra az eredményre jutott, hogy „Hibát követnénk el, ha a korábban teremtett állóké-állományt sommásan értéktelennek minősítenénk, és a fordulathoz kapcsolódóan általános vagyonvesztésről beszélnénk.” (45. old.) Úgy gondolom, hogy itt az árnyaltabb értékelés jobb lett volna, hiszen voltak területek, ahol egyértelmű volt az állomány elértéktelenedése és a vagyonvesztés, voltak olyan nemzetgazdasági ágazatok is, ahol ez egyértelműen érvényesült, voltak más területek azonban, ahol lényegesen magasabb színvonalat képviselt az állóké-állomány, és ahol ezek értékvesztése korántsem volt olyan mértékű, mint az előzőekben említett területeken. Hangsúlyozom, hogy a táblázatos anyagban jó néhány példából leolvashatók ezek a részrendelések is, az elemzésben azonban hiányzott a finomabb megkülönböztetés. Egyetértek viszont azzal az ugyanebben a részben található elemzéssel, amely a vagyonsökkenést szenvedett ágazatokban vagy azok egy részében lezajló folyamatokat úgy értékelte, hogy „...új vállalkozások tömege jutott használat, mégis tovább működtethető eszközökhöz”. (48. old.) Úgy gondolom, hogy ez a gondolat sor kiegészíthető lenne azzal, amit nagyon röviden érint a szerző: a spontán privatizáció a magánszféra egy részét indokolatlanul jelentős előnyökhöz juttatta, relatíve kedvező helyzetbe hozta, ugyanakkor az állami vagyont jelentős mértékben (az indokoltnál jóval nagyobb értékben) csökkentette. Véleményem szerint e gondolat sor hatásának elemzését bővíteni lehetett volna az ezredfordulóig.

Igen színvonalas, mondanivalójában vitathatatlanul fontos fejezetnek tartom a „Kilábalás az átalakulási válságból” című másfél oldalt. Sajnálatos, hogy a szerző itt csak táblahivatkozással oldja meg a részletes elemzést, hiszen éppen az a tábla, amire hivatkozik, számos olyan megállapítást alapozhatna meg, amely ezt a nagyon rövid fejezetet gazdagabbá tehetné.

A tanulmány önálló fejezete „A beruházások szükséges és lehetséges mértéke”, amelyben kiemelt két témát, az infrastruktúra beruházásait, valamint a

korábról örökölt modernizációs hátralék felszámolását. Mindkettővel teljes mértékben egyetértek, és helytállóan tartom a megállapításokat, de a részletebb, az ágazatokat kiemelő észrevételek még gazdagabbá tehetnék volna ezt a részt.

Ebben a fejezetben – valamint a tanulmánykötet néhány más fejezetében is – a nagyon tömör fogalmazás, a túlzottan határozott kiemelések olykor félreérthetővé teszik a szerző véleményét. Ilyen például az, amit az 55. oldalon ír: „Sem az (egyébként is magas) adók emelése, sem a többi jogcím megnyirbálása nem kínálkozott reális lehetőségként a közületi beruházási költségek jelentős kiterjesztésére”. Úgy gondolom, hogy nem igényel indoklást az, hogy ez a tömör megállapítás tartalmaz olyan félreértést, mintha a közületi beruházások kiterjesztése lenne a legeredményesebb egy olyan országban, ahol a privatizációnak meghatározó szerepe van az átalakulásban. Biztos vagyok benne, hogy itt a tömör fogalmazás vezetett félreérthető értelmezéshez, hiszen a szerző a tanulmány többi részében teljesen reálisan fejt ki azt, hogy a privatizáció hatása – a szerző véleménye szerint is, amelyet osztok – az ország felhalmozási igényeinek kielégítése, a modernizáció és a növekedés alátámasztása szempontjából egyaránt meghatározó.

Van a kötetben néhány további olyan igen színvonalas, de túlzottan rövid rész, amelyben a megállapítások egyértelműek, aligha vitathatók, de ahol a részletezést hiányolja az olvasó. Ilyenek például: „A beruházások funkció szerinti összetétele”, valamint „A hozzáadott érték ágazati arányai és a beruházások” című fejezetrészek. Mindkettő mondanivalójával teljes mértékben egyet lehet érteni, de az ok-okozati összefüggések ismertetése, a részletezések hiányoznak ezekből. Igen jónak tartom viszont azokat a részeket, ahol a szerző eljut az ok-okozati összefüggések elemzéséig. Tipikusan ilyen „A beruházások finanszírozási forrásai” című rész, amely alapvető részletezésben tartalmazza azt, hogy az üzleti bankok szerepe az átmenetben mennyiben volt kedvező és mennyiben elmarasztalható; hogy a kilencvenes évtized hitelfinanszírozási tapasztalatai milyen konklúzióhoz vezettek, és mennyiben segítettek a külföldi tulajdonban lévő vállalkozások munkáját, vagy mennyiben hatottak a gazdaság más területeire. Ennek a tanulmányrésznek az a különös előnye, hogy eljut az értékelésben 1998 közepéig, tehát a tőkepiac szerepének értékelésében úgyszólván naprakész. Úgyszintén igen kedvező és a lé-

nyegre koncentráló „A külföldi tulajdonú vállalatok szerepe a beruházások finanszírozásában” című fejezet, itt a táblázatos anyagot célra orientáltan és alaposan elemezve dolgozza fel a szerző.

Érdekes része az anyagnak: „A beruházási motívumok matematikai statisztikai vizsgálata” c. fejezet, amely egy kicsit kilóg a teljes tanulmánykötetből. A matematikai statisztikai vizsgálat eredményeit külön elemzi, és nem építi be a matematikai statisztikai vizsgálat adatait a beruházási motívumok értékelésébe, noha – véleményem szerint – a matematikai statisztikai vizsgálatnak éppen az lenne a szerepe, hogy vagy alátámassza (vagy az is elképzelhető, hogy cáfolja) az elvi, elméleti megfontolásból levont következtetéseket. Ebből a szempontból ez a fejezetrész nem illeszkedik eléggé a kötetbe.

A szerző az értékelő összegzést a szöveges elemzés végén közli, ez nyilván az egyik lehetséges megoldás, bár talán kedvezőbb lett volna a tanulmánykötet elején összefoglalóként közölni. Az értékelés összegzésében szereplő megállapítások túlnyomó többségével egyetértek, többek között azzal is, hogy a sebezhetőség a beruházások tekintetében napjainkban is fennáll, hogy a beruházó képesség a külföldi tőkéktől jelentős mértékben függ (azt már vitatnám, hogy túlzottan-e), hogy az ágazati-területi diffúzió erősítése tekintetében még sok tennivaló van, hogy a beruházások eredményességét nagymértékben befolyásolja az a közeg, amelyre a beruházás irányul stb.

Összefoglalóan, Bélyácz Iván tanulmánykötetét hiányt pótló, rendkívül értékes, figyelemre méltó, gazdag munkának tartom. Javasolható, hogy a szerző a beruházási fordulat hatásának elemzését tovább folytassa, részletezze, több ok-okozati összefüggésre hívja fel az olvasók figyelmét, és – erre különösen hangsúlyosan utalnék – hogy a matematikai statisztika eszközeivel kapott eredményeket jobban beépítse az értékelő részbe.

A gazdaság növekedésének fenntarthatósága szempontjából a beruházások elemzése különös figyelmet érdemel, ezért a munkát, amelyet Bélyácz Iván vállalt és sikerrel teljesített, csak elismerés illeti, még akkor is, ha az ismertető hiányérzetét is ki-fejezte néhány kérdésben.

Nyitrai Ferencné dr.

SZEMÉLYI HÍREK

Címadományozás. *Dr. Mellár Tamás*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke *Kómár Erzsébetnek*, az Informatikai főosztály tanácsosának tartósan kiemelkedő munkája elismeréséül, 2000. április 1-jei hatállyal *címzetes szakfőtanácsosi* címet adományozott.

Elnöki dícséretetek. *Dr. Mellár Tamás*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke *Csema Györgynét*, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Igazgatóság főmun-

katársát a lakossági adatgyűjtések szervezésében, végrehajtásában és feldolgozásában végzett kimagasló szakmai munkájáért; *Horváth Lászlót*, a Vas Megyei Igazgatóság igazgatóját a „Pannon eurorégió” kiadványt előkészítő munkacsoport vezetőjeként végzett kiemelkedő munkájáért; *Breiman Hajnalkát*, a Személyügyi és Oktatási osztály főtanácsosát a közigazgatási szakvizsga előkészítésében és a felkészítésben lelkiismeretesen végzett munkájáért *elnöki dícséretben* részesítette.

SZERVEZETI HÍREK – KÖZLEMÉNYEK

EUROSTAT-munkaértekezlet Luxembourgban. Vándorlási statisztika címmel EUROSTAT-munkaértekezletet tartottak 2000. február 9. és 10. között Luxembourgban.

A rendezvény célja a megelőző két év vándorlási eseményeinek áttekintése és értékelése volt, elsősorban a csatlakozni kívánó országok szempontjából. Kiemelt témaként szerepelt a nemzetközi vándorlásokra vonatkozó ún. Közös kérdőív, melynek tartalmát öt nemzetközi szervezet egyezteteti, és ezt követően évente küldik el a tagállamoknak, illetve tagjelölteknek.

A munkaértekezleten ezenkívül bemutatták a mediterrán országok vándorlási statisztikáinak javítására készült Med-Migr programot, továbbá rámutattak a turizmus és a migráció elkülönítésének nehézségeire is.

A Központi Statisztikai Hivatal részéről *Illés Sándor* osztályvezető vett részt az értekezlet munkájában.

Az EUROSTAT nemzeti számla munkacsoportülést 2000. február 22. és 23. között rendezték Luxembourgban. Az ülést megelőzően a tagjelölt országok makrogazdasági statisztikával foglalkozó főosztályvezetői megvitatták az elmúlt félévben elért eredményeket, illetve a további feladatokat. A részt-

vevők az értekezleten a következő főbb témákkal foglalkoztak:

- az export és az import deflálása;
- a munkaerőköltség mérésének új módszere;
- a turizmus szatellit számla-konceptiója;
- az állóeszköz mérés kézikönyve;
- az államháztartási bevételek és kiadások meghatározása.

A magyar Központi Statisztikai Hivaltól *dr. Pozsonyi Pál* főosztályvezető képviselte a munkaértekezleten.

OECD-munkacsoportülés. Az OECD Párizsban, 2000. március 13. és 14. között munkacsoportülést tartott, melynek témája a Kutatás–Fejlesztés (K+F) statisztika alapjául szolgáló Frascati-kézikönyv revíziójának előkészítése volt. Az ülés résztvevői nagy figyelmet szenteltek a K+F-tevékenység tervezett és megvalósult költségei közötti különbségnek, valamint az ilyen jellegű tevékenységekről évente rendszeresen készített statisztikai felmérések és a ritkábban végrehajtott innovációs felvételek K+F-költségei közötti jelentős eltéréseknek. Kiemelt szerepet kapott a szolgáltatási szektor K+F-tevékenységének mérése, és említésre került a regionális K+F-statisztika jelentősége is.

Az ülés munkájában magyar részről *Varga Alajosné*, a Központi Statisztikai Hivatal főosztály-vezető-helyettese és *Inzelt Annamária*, az Innovációs Kutató Központ igazgatója vett részt.

ENSZ–EGB-munkaértekezlet Svájcban. Az ENSZ–EGB 2000. április 10. és 12. között Neuchâtelben rendezte meg „A statisztika és a földrajz integrációjának módszertani kérdései” c. értekezletet. A tanácskozáson 21 ország képviselőin kívül az EUROSTAT képviselői is részt vettek.

Az értekezlet témái a következők voltak:

- a GIS (Geographical Information System – Térinformatikai rendszer) felhasználása a statisztikai hivatalokban egy felmérés alapján;
- politikai és szervezési szempontok a GIS és a statisztika területén;
- téradatbázis-kezelés és (földrajzi) adatbázisrendszerek;
- internetes és intranetes megoldások;
- téranalízis statisztikai összefüggésben és a tájékoztatásra vonatkozó ellenőrzési eljárások;
- a statisztikai célokra használt térképészet irányelvei.

Az értekezletet *C. Malaguerra*, a Svájci Szövetségi Statisztikai Hivatal elnöke nyitotta meg. Ezt követően a résztvevők 5 szekcióban vitatták meg a statisztika és a földrajz sokrétű kapcsolatát.

A tanácskozáson a magyar Központi Statisztikai Hivatal részéről *Faluvegi Albert* statisztikai tanácsadó és *Valentovics Éva* fogalmazó vett részt.

Az MTA Gazdaság- és Jogi tudományok Osztálya 2000. évi közgyűlése keretében 2000. május 12-én „Az ezredforduló kihívásai: felzárkózás, biztonság és globalizáció” címmel tudományos ülésszakot tartott.

A tanácskozás elnöki tisztét *Szentes Tamás* az MTA rendes tagja, osztályelnök látta el.

A délelőtti szekcióban, az elnöki bevezető után a következő előadások hangzottak el:

Simai Mihály, az MTA rendes tagja: A társadalomtudományok és a XXI. század kihívása;

Török Ádám, a közgazdaságtudomány doktora: Reális-e a magyar tudomány 20. helye a világranglistán?

Erdős Tibor, az MTA rendes tagja: A fenntartható gazdasági növekedés néhány elméleti problémája;

Némedi Dénes, a szociológiai tudomány doktora: A manufaktúráktól a mentofaktúrákig;

Szabó Miklós, a hadtudomány doktora: Az ezredforduló biztonság- és védelempolitikai kihívásai;

Balogh András, a történettudomány doktora: A nemzetközi viszonyok várható tendenciái az ezredforduló utáni évtizedben;

Tóth Pál Péter, a szociológiai tudomány kandidátusa: Nemzetközi migráció és hazánk;

Mellár Tamás, a közgazdaságtudomány kandidátusa: Az ezredforduló statisztikai kihívásai;

Csaba László, a közgazdaságtudomány doktora: Az átalakulás második szakasza.

A délutáni szekcióban a következők hangzottak el:

Sipos Aladár, az MTA rendes tagja: Az agrárátalakulás mérlege;

Szentes Tamás, az MTA rendes tagja: A világgazdasági alkalmazkodás és felzárkózás feltételei az ezredfordulón;

Ferge Zsuzsa, az MTA levelező tagja: Az EU-integráció társadalmi problémái;

Zalai Ernő, az MTA levelező tagja: Az EU-csatlakozás és új követelmények a gazdasági életben;

Palánkai Tibor, az MTA levelező tagja: Az euró és a magyar gazdaság;

Rechnitzer János, a földrajztudomány doktora: Regionális politika az EU-ban és hazánkban;

Makó Csaba, a szociológiai tudomány doktora: Vezetés és szervezeti innováció a globalizálódás korában;

Besenyei Lajos, a közgazdaságtudomány kandidátusa: Magyar jövőképek és a 2000 utáni Európa.

A tanácskozás az elnök zárszavával ért véget.

Magyar statisztikai zsebkönyv '99. A Központi Statisztikai Hivatal kiadványa hagyományos szerkezetben nyújt áttekintést az 1999. év legfontosabb társadalmi-gazdasági folyamatainak alakulásáról.

A kiadvány bevezetőül Magyarország földrajzi, éghajlati és közigazgatási adatait közli. Ezt követően a társadalmi jelzőszámokat mutatja be, majd adatokat közöl a háztartások jövedelméről, fogyasztásának alakulásáról és a társadalombiztosítás, a szociális ellátás, az egészségügy, az oktatás és a kultúra 1999. évi helyzetéről.

A zsebkönyv további része a gazdasági jelzőszámokat mutatja be, áttekintés ad a gazdasági szervezetek alakulásáról, egyes gazdasági szektorok adatairól, valamint a szolgáltatások szférájának teljesítményeiről. Külön rész foglalkozik a nemzetközi összehasonlító adatokkal. A zsebkönyvet a Központi Statisztikai Hivatal kiadványainak jegyzéke egészíti ki.

(Magyar statisztikai zsebkönyv '99. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 2000. XVII+339 old.)

Történeti demográfiai évkönyv, 2000. A KSH Népeségtudományi Kutató Intézet Történeti Demográfiai Füzeteként jelent meg a Történeti demográfiai évkönyv 2000. A kötet hat történeti statisztikai tanulmányt tartalmaz neves társadalomtörténészek és fiatal kutatók tollából. A Fügyelő rovatban bemutatják a TÁRKI történeti adatbankot, illetve az ATELIER Francia–Magyar Posztgraduális Műhelyt. A könyvismertetések a magyar és a külföldi szakirodalomról adnak áttekintést. A kötetet a Népeségtudományi Kutató Intézet kiadványaiban megjelent történeti demográfiai tárgyú művek részletes bibliográfiája egészíti ki.

(Történeti demográfiai évkönyv 2000. Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézet. Budapest. 2000. 417 old.)

STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ

KÜLFÖLDI STATISZTIKAI IRODALOM

AZ OSZTRÁK SZÖVETSÉGI STATISZTIKAI TÖRVÉNY MÓDOSÍTÁSA*

ENGELANGE, C.:

OSZTRÁK STATISZTIKAI TÖRVÉNY 2000.
A MÓDOSÍTÁS NEMZETEK FÖLÖTTI SZEMPONTJAI

(Bundesstatistikgesetz 2000. – Einige Anmerkungen aus supranationaler Perspektive.) – *Austrian Journal of Statistics*. 1999. 3. sz. 101–112. p.

A jogi és adatvédelmi kérdések szakértőjeként Luxemburgban dolgozó szerző nemzetek feletti nézőpontból fűz megjegyzéseket az új osztrák statisztikai törvényhez. Elsősorban azoknak a követelményeknek a teljesülését vizsgálja, amelyeket az ENSZ Statisztikai Bizottságának „A hivatalos statisztikák alapelvei” címmel 1994. áprilisban közzétett határozata rögzített, s amelyeket az Európai Unió statisztikai rendszerével foglalkozó 322/97. számú tanácsi rendelkezés is tartalmaz. Ugyanezeket az elveket érvényesíti az Európa Tanács által „A statisztikai célokra gyűjtött és feldolgozott személyi adatok védelme” címmel 1997. szeptember 30-án elfogadott ajánlás is. (A csatlakozási tárgyalások során e két dokumentum alapján fogják vizsgálni a magyar statisztikai rendszer kompatibilitását.)

A demokratikus társadalmak információs rendszerének nélkülözhetetlen része a hivatalos statisztika, amelynek részrehajlás nélkül, pártatlanul kell adatokat szolgáltatnia a kormánynak, a gazdasági szféra és a társadalom tagjai számára. A szerző véleménye szerint az új osztrák statisztikai törvény alapfelfogásban megfelel a követelményeknek, a szövetségi minisztériumok információs igényeinek, azonban olyan aggály merül fel, hogy ezen igények kielégítése kapcsán költségfinanszírozási meg-

fontolásokból e feladat bizonyos elsőbbséget élvezhet. Indokolt lenne, hogy a közvélemény, a tudomány és a gazdasági szféra tájékoztatását szolgáló feladatok a kormányzattal egyenlő elbírálásban részesüljenek (ide értve az adatok közlésének időpontját is). Tisztázni kellene azt is, hogy milyen esetben lehet a statisztikai publikációs tevékenységet jogi úton korlátozni. Ez ugyanis ellentétes az alapelvekkel. A hivatalos statisztikai szolgálat programját magas szintű rendeletek rögzítik, s az állambiztonsági érdekből szükséges adatvédelemnek már ekkor érvényt lehet (és kell is) szerezni.

A társadalom bizalmának erősítését szolgálná, ha nagyobb hangsúlyt kapnának a statisztikai hivatal szakmai koordinációs feladatai. Erre elsősorban azoknál a témáknál lenne szükség, ahol adott gazdasági vagy kulturális szakterületet irányító szövetségi minisztérium információs igényeit kell tisztázni. Egyértelművé kellene tenni, hogy e főhatóságok statisztikai vonatkozású tevékenységére is irányadók a statisztikai munka általános alapelvei, a statisztikai törvény betartása.

A nemzetközi gyakorlatban a „technikai autonómia” kifejezéssel foglalják össze azokat a tevékenységeket, amelyek a statisztikai hivatalok önálló döntési körébe tartoznak, tehát menteseknek kell lenniük a politikai befolyásoktól vagy más államigazgatási szervek utasításaitól. A szerző véleménye szerint hasznos lenne, ha a törvény tételesen felsorolná, hogy a szakmai módszerek és eljárások megválasztása, a statisztikai adatok védelme, illetve statisztikai feldolgozások eredményeinek megfelelő időben történő közzététele egyértelműen a technikai autonómia területéhez tartozik. (Az önál-

* A témával foglalkozó ismertetéseket *Tűű Lászlóné dr.* állította össze.

Megjegyzés. A *Statisztikai Irodalmi Figyelő* rovatot a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat állítja össze. A rovat minden hónapban *Külföldi Statisztikai Irodalom* fejezetet (külföldi statisztikai és demográfiai könyvek és cikkek ismertetését), pártatlan hónapban *Bibliográfiát* (a könyveket az MSZ 3423/2–84, az időszaki kiadványokat az MSZ 3424/2–82 szabvány szerinti feldolgozásban), páros hónapokban *Külföldi folyóiratszemlét* tartalmaz.

ló szakmai döntéshozatal egyébként kétségessé válhat olyan esetekben, amikor a gazdasági vezető véleménye szerint a javasolt eljárás túlságosan költséges lenne.)

A statisztikai publikációk iránti érdeklődés és bizalom növekedését szolgálja, ha előre megjelenetnék a statisztikai eredmények közzétételének programját, feltüntetve a várható megjelenési időpontokat is.

A törvénynek a statisztikai adatok védelmével foglalkozó részeivel kapcsolatban a szerző több bíráló észrevételt tesz, mert bizonyos eltéréseket tapasztalt az Európai Unió idevágó előírásaitól. Kifogásolja például, hogy a törvény nem alkalmaz megkülönböztetést a természetes, illetve a jogi személyek adatvédelmének, holott az EU-terminológia csak természetes személyekre vonatkozóan használja a „személyi vonatkozású adat” fogalmát. Szükséges lenne a jogi személyekkel kapcsolatosan a bizalmas adatok kezelésére irányuló EU-terminológiához igazodni, nehogy tartalmi félreértések forduljanak elő az adatfeldolgozásoknál, illetve az eredmények közlésekor. A rendezést általános érvennyel kellene végrehajtani, hogy egységessé váljék az eljárás és értelmezés, mind a nemzetközi adatszolgáltatásoknál, mint a csupán nemzeti célokot szolgáló statisztikáknál.

Értelemszerűen felülvizsgálatra szorulnak az egyedi adatok azonosíthatóságát megakadályozó eljárással foglalkozó részek is. Itt célszerű különbséget tenni azok között az ismérvek között, amelyeket csak az adatfeldolgozást végző ismerhet, illetőleg amelyekről harmadik félnek is tudomása lehet. Gondos megfontolást igényel az is, hogy a feldolgozási folyamat melyik fázisában célszerű törölni az egyedi azonosítókat, amelyek például bizonyos ellenőrzések végrehajtásához vagy az adatok egyedi tárolásához nélkülözhetetlenek lehetnek. Az Európa Tanács ajánlásai ezért olyan megoldásokat részesítenek előnyben, amelyek nem érintik a feldolgozási adatokat, de meg tudják oldani az egyedi azonosítók leválasztását, illetve törlését is.

Az adminisztratív adatforrások tényleges statisztikai célú hasznosításához a szerző a törvényben rögzített szabályozáson túlmenően főleg a statisztikai szolgálat aktív, kezdeményező szerepét tartja nélkülözhetetlennek, ide értve például az együttműködéshez esetenként szükséges speciális jogszabályok előkészítését is. Még nagyobb valószínűséggel lehet erre szükség olyan adatállományok másodlagos statisztikai célú feldolgozása esetében, amelyek gyűjtése eltérő jogi előírásokon alapul.

Összességében a szerző véleménye szerint az új osztrák statisztikai törvény korszerű felfogása prog-

resszív, felépítése logikus, jól áttekinthető és alapos. Az, hogy a gyakorlatban mennyire sikerül majd kihasználni az új törvény kínálta jobb lehetőségeket, nagymértékben függ az érdekelték együttműködési hajlandóságától és képességétől.

KLEIN, K.:

AZ OSZTRÁK STATISZTIKAI TÖRVÉNNYEL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK

(Nachdenkliches zur Statistik aus Anlass eines neuen Gesetz.) – *Austrian Journal of Statistics*. 1999. 3. sz. 113–121. p.

A szerző, aki 35 évig dolgozott az osztrák Központi Statisztikai Hivatalban, gazdag szakmai tapasztalataira támaszkodva hívja fel a figyelmet az új statisztikai törvény kapcsán megfontolást igénylő problémákra.

A statisztika bonyolultabbá válásával összefüggően érthetőnek tartja, hogy az új törvény jóval hosszabb és bonyolultabb a két korábbi (az 1950., illetve az 1965. évi) statisztikai törvényénél, amelyek egyébként a maguk idejében jelentősen hozzájárultak a gazdaság- és a társadalomstatisztika fejlődéséhez. A jövő megítélésekor az osztrák statisztika korábbi nagy korszakainak vázlatos áttekintéséből célszerű kiindulni.

A szakma hajnalának tekinthető *első fázis* a XVIII. század második felétől, vagyis a felvilágosodástól és a jozefinista kortól kezdődően a XIX. század közepéig: lényegében A. Quetelet fellépéséig terjedt. A statisztika korai művelői szenvedélyesen törekedtek a valóság adatokra alapozott feltárására, a népességstruktúra, a társadalmi és gazdasági viszonyok, a lakáshelyzet, a halandósági jellemzők megismerésére.

A *második fázist*, a XIX. század utolsó évtizedét és a XX. század kezdetét az iparosítás, az urbanizáció, az ehhez kapcsolódó lakáshiány, a szociális problémák felerősödése jellemezte. Kiépültek a primer statisztikák (a rendszeres népszámlálások, az első nagy gazdaságstatisztikai adatfelvételek). A társadalmi és gazdasági adatgyűjtések ekkor már magas színvonalú módszertani munkán alapultak.

A *harmadik fázis*, századunk nyugtalan húszas éveit a pénzeszközök hiánya ellenére is alkotó korszaknak bizonyult: átfogó bér- és árstatisztikák készültek, megteremtődtek a konjunktúrajelentések alapjai, és egzakt statisztikai eljárások segítettek az empirikus társadalomkutatás kialakulását.

A *negyedik fázist* az ötvenes évektől kezdődő széles ívű fejlődés: gazdaságstatisztikák nemzeti

számlarendszerre alapozott újjáalakítása és a hetvenes évek nagyvonalú jóléti állama által ösztönzött társadalomkutatásai jellemezték. Lényegében ekkor jött létre az a nemzeti statisztikai rendszer, amellyel Ausztria az Európai Unió tagjává vált.

A *legújabb fázisra* a szigorú szupranacionális rendszer követelményei nyomják rá bélyegüket. Szem előtt tartva, hogy az Európai Unió statisztikai rendszerére a gazdaságstatisztika túlsúlya a jellemző, az osztrák statisztikában is sor került némi aránymódosításra a gazdaságstatisztika javára.

A gazdaság- és társadalomstatisztika mindig is a politikai tudományok körébe tartozott, feladata, hogy felhívja a figyelmet a gazdasági vagy társadalmi problémákra, a valóságos nagyságrendekre és arányokra. Csak akkor felel meg hivatásának, ha nemcsak a politikusok szemszögéből, hanem „alulnézetből” is bemutatja a történéseket. A demokratikus felfogású államok politikai kultúrájának fontos eleme a statisztika függetlensége. A két korábbi osztrák statisztikai törvény a hivatalos statisztikát egyértelműen az államirányítás és a politika információs szolgálatként kezelte. Ezért tükröz fontos szemléletváltást az új törvény, amely közérdekűnek nyilvánítja a statisztikai tevékenységet és az általa nyújtott információkat.

A statisztikusok szakmai etikájának fontos alapelve a valósághű ábrázolás és a magas színvonalú, minőségi munka. Ez nemcsak pontosságot jelent, hanem ide tartozik a lényegre törés, a folyamatosság, az aktualitás, az átláthatóság, az összefüggések kifejezésre juttatása, a polgárok és a tudomány információs igényeinek kielégítése is. A pontosság és az adatok aktualitása azonban esetenként összeütközésbe kerülnek egymással. A feladat ilyenkor a legkedvezőbb kompromisszum megtalálása, ami a költségek miatt gyakran nehéz döntéseket igényel. Ezért is fontos, hogy az új törvény a statisztikai munka minőségének ellenőrzését a pártatlan Statisztikai Tanácsra bizza. Nélkülözhetetlen minőségi elem a metainformációk közzététele is, hiszen a felhasználó így juthat azon fogalmi adatfelvételi, illetve feldolgozástechnikai ismeretek birtokába, amelyek szükségessé lehetnek számára az adatok tartalmának helyes értelmezéséhez. Lényeges előrelépés tehát, hogy az új törvény előírja a metaadatok közzétételét.

Számos korszerű vonása ellenére az új törvény természetesen csak az állami statisztika jogi keretfeltételeit teremthette meg, amelyeket a hivatalos statisztikai szolgálatnak kell tartalommal megtöltenie. A szerző a továbbiakban ehhez kíván segítséget nyújtani a még megoldatlan problémákra utaló, gondolatébresztő javaslataival, észrevételeivel.

A nemzetgazdasági számlarendszerhez hasonló, átfogó rendszert kellene kiépíteni a társadalomstatisztikákban is. A több évtizede folyó munkálatok középszinten elért eredményei (például az adatfelvételek összehangolása, társadalmi jelzőszámok, kézikönyvek kidolgozása) ellenére még sok a teendő. Az előrehaladásra két út kínálkozik: 1. a nemzetgazdasági számlarendszerhez közvetlenül kapcsolódó szatellit számlák létrehozása (például a háztartási munka értékének pénzbeli kifejezésére), 2. mátrix- vagy számlaformájú modellek (ún. munkaszámlák) kidolgozása a személyi adatok statisztikailag összehangolt adatforrásaira alapozva.

Az életben egyre világosabban észlelhető az ún. másodlagos struktúrák szerepének erősödése. Munkaügyi téren ez elsősorban a mellékfoglalkozásokra, illetve a részműködés foglalkoztatására, a lakásellátottság vizsgálatánál a „második lakás” problémájára érvényes. Hasonlóképpen megoldásra vár még az életközösségek megfigyelése, a családi keretekben végzett munka vagy a szociális hálózatok teljesítményeinek számbavétele is.

Az európai országokban újra társadalmi témává vált a szegénység problémaköre, amire háztartásstatisztikának is megfelelően kellene reagálnia. Terjednek továbbá a munkajogi vagy társadalombiztosítási háttér nélküli foglalkoztatások (például szezonális, hétvégi, illetve vállalkozási szerződés formájú alkalmazások).

A gazdasági fejlődés lassulása, a társadalmilag igénybe vehető pénzforrások csökkenése óhatatlanul felerősíti a különböző érdekérvényesítő képességű csoportok közötti küzdelmet. A statisztikának ípet kellene adnia arról, hogy kik a nyertesek, illetve vesztesei ennek a folyamatnak, vagy milyen új megoszlások alakulnak ki a jövedelmek újraelosztása (például az állami adó- és ellátási rendszerek, a szociális támogatások módosulása) nyomán, hogyan érinti az eszközök átrétegződése a felsőszintű oktatást, a lakásépítések vagy a közutak építésének támogatását, a kulturális élet területét stb.

Az európai regionális hálózatok adatállományát minél több szociális vonatkozású adattal kellene egészíteni, folyamatosan megfigyelve és dokumentálva a különböző országrészek életfeltételei között észlelhető különbségeket, amelyek megszüntetése a hazai politikának is fontos célkitűzése. A földrajzi információs rendszer kiterjesztése erősíti az igényeket a kistérségi adatok iránt is. Mindenekelőtt a munkahelyek, a foglalkoztatottsági szint és a mozgósítható munkaerő-tartalékok, az ingázók, a közlekedési feltételek, a kibocsátás volumene és szerkezete iránt tapasztalható növekvő érdeklődés például piackutatási célokra is.

Az osztrák társadalomstatistika már a múlt század óta adatokkal támogatta a különböző – elsősorban a nők politikai és társadalmi egyenjogúságáért folyó – emancipációs küzdelmeket. A férfi–női keresetarányok rendszeres összehasonlításán, a női keresők családon belüli helyzetének elemzésén kívül jelenleg már az etnikai kisebbségek, a hátrányos helyzetű személyek, a gyermekek és fiatalok életviszonyainak vizsgálata is figyelmet igényelnek.

A külföldi származású népesség helyzetének önálló bemutatása – arányuk jelentőssé válása folytán – ma már a hivatalos európai statisztika folyamatos feladatának tekinthető. A demográfiai és a kereseti adatok többnyire ismertek, többletinformációkra elsősorban iskolázottsági, képzettségi, illetve egészségi helyzetük, lakás- és szociális viszonyaik tekintetében lenne szükség.

A társadalmi csoportok életviszonyai közötti különbségek vizsgálatához az időmérleg-felvételek szolgáltatnak fontos adalékokat. A hivatalos statisztikának, az életminőség lényeges eltéréseinek kimutatása érdekében folyamatosan nyomon kell követnie a változásokat. A lakókörnyezet ma már lényegesebb differenciáló tényezővé vált, mint a lakásonként eléggé hasonló belső berendezés. Míg a háztartások ellátottsága szórakoztató elektronikával és személyi számítógéppel igen hasznos megkülönböztető ismérv, addig a személyautó vagy a villamos háztartási berendezések ilyen tekintetben sokat veszítettek jelentőségükből.

A folyamatvizsgálatok EU szinten is tapasztalható túlsúlyának mérséklése érdekében célszerű lenne makroszinten nagyobb figyelmet fordítani az ábrák és változásaik kapcsolatának modellszerű ábrázolására. Mikroszinten például a képzettségi, illetve az egészségi viszonyok, a lakóhely-változtatási szokások, a családszerkezet alakulása érdemelné elmélyültebb, lehetőleg longitudinális vizsgálatot és részletesebb dokumentálást. Időszerű lenne az életkereset-számítások fejlesztése, továbbá a demográfiai jellegű (a keletkezésre, megszűnésre stb. vonatkozó) vizsgálati módszerek kiterjesztése a gazdaságstatisztikára is az ún. „vállalati demográfia” létrehozása útján.

A szolgáltatási szféra megfigyelési rendszerének jelentős fejlesztését elodázhatatlaná teszi, hogy az ipari termelés előrejelzései már korántsem szolgáltatnak elegendő támpontot a nemzetgazdasági konjunktúra megítéléséhez. Bár a kisvállalkozások túlsúlya megnehezíti, de megoldást kellene találni – az EU koncepciónak megfelelően – legalább néhány egyszerű konjunktúramutató megfigyelésére a gazdasági növekedés és a foglalkozta-

tottság szempontjából kulcsfontosságú szolgáltatási szférában is.

Az adatszolgáltatói terhek mérséklése érdekében a kis- és középvüzetek folyamatos jelentési kötelezettségét a teljes körű adatfelvételek közötti időszakokban a termelési, áruforgalmi vagy foglalkoztatotti mutatók kategóriaszintjétől függően, differenciáltan célszerű előírni.

Szem előtt tartva, hogy a szolgáltatási szféra fontos ágazatát képező közgazdaság teljesítményét a ráfordítások alapján állapítják meg, e területen különösen nélkülözhetetlen a részletesebb, összehasonlítható tartalmú foglalkoztatási adatok rendszeres megfigyelése (szükség esetén különböző, koordinált adatforrásokra támaszkodva).

A három „klasszikus” termelési tényező közül a legtöbb statisztikai adat a munkával kapcsolatos, míg a tőke és a föld iránt jóval kisebb a statisztikai érdeklődés. A finanszírozás és a pénzfolyamatok indokoltan tartoznak a központi bankok illetőségi körébe. A földet illetően viszont – a szerző véleménye szerint – az jelenti a fő problémát, hogy senki sem teremt kapcsolatot a különböző adatforrásokban (földnyilvántartás, telekkönyv, mezőgazdasági statisztika, az építési területek dokumentációi, a környezetvédelem talajminőségi és szennyezettségi adatai stb.) külön-külön fellelhető információk között. A gondosabb gazdálkodás az egyre szűkösebbé váló földvagyonnal vitathatatlanul ezt a jobb és szervezettebb informáltságot igényelné.

KUTZENBERGER, E. – RICHTER, J.:

OSZTRÁK STATISZTIKAI TÖRVÉNY 2000.
ELŐZMÉNYEK, MOTIVUMOK, CÉLOK

(Bundesstatistikgesetz 2000 – Vorgaben, Motive, Ziele.) – *Austrian Journal of Statistics*. 1999. 3. sz. 131–150. p.

A szerzők a legújabb osztrák statisztikai törvény értékelését és az előzmények teljes körű felsorolását mellőzve arra hívják fel a figyelmet, hogy a jogalkotás politikai céljai között egymásnak némileg ellentmondó elgondolások is szerepeltek, s így az elfogadott megoldások helyenként kompromisszumot jelentenek. A törvény megalkotásában fontos szerepet játszott a nemzetközi környezet. Napjainkban számos európai állam tekinti időszerű feladatának a hivatalos statisztika új definíciójának megfogalmazását, valamint a közszolgálati feladatokat ellátó állami statisztikai hivatal egész társadalmon belüli helyzetének meghatározását. E feladatok megoldásakor mindenekelőtt ésszerű összhang létrehozására

törekcsenek egyrészlről a kormányzat információ-szükséglete (amelynek folyamatos növekedésében nem csekély szerepet játszanak az Európai Bizottság igényei), másrészlről a polgárok helyenként erősödő ellenérzése között. A személyiségi jogok védelmének egyik népszerű formája ugyanis a tiltakozás az ellen, hogy a polgárok az élet egyre több területén kerülnek egyoldalú alárendelt információszolgáltatási helyzetbe az állammal szemben.

A statisztikai törvény megújítását az adatgyűjtések és adatfeldolgozások technikai feltételeinek gyökeres megváltozása is halaszthatatlanná tette. A régi szabályozás olyan időszakból származott, amikor az elektronikus berendezések alig játszottak szerepet a statisztikai folyamatokban. A korszerű adatgyűjtési, adattárolási eljárások viszont pontos jogi rendelkezéseket igényelnek számos kérdésben (de főleg az adatvédelem terén), hogy a hivatalos statisztika minél hatékonyabban támaszkodhasson az államigazgatás keretében rendelkezésre álló adatvagyonra.

Az új statisztikai törvény átfogó célja, hogy a maga területén megteremtse az előfeltételeket az állam és polgára között kötetendő újszerű „társadalmi szerződéshez”. Ez azt jelenti, hogy a hivatalos statisztika összegyűjtheti mindazokat a közösségi célokra szükséges információkat, amelyeket más szerv nem figyel meg. Ugyanakkor – mintegy a polgár személyes jogán alapuló ellenszolgáltatásként – széles körben hozzáférhetővé teszi a statisztikai adatgyűjtések eredményeit a közösség, illetve az egyes személyek folyamatos tájékoztatása érdekében.

A törvény kidolgozása során figyelembe vett politikai állásfoglalások négy fő köré csoportosulnak:

1. a statisztikai rendszer orientációjának átalakítása a közszolgálati feladat hangsúlyozottabbá tételével, illetve a hivatalos statisztika önállóságának erősítésével;
2. a statisztikai szolgálat hatékonyságának növelése, a működési feltételek javítása, új szervezeti formák kialakítása;
3. a magánszemélyek, illetve a vállalatok, intézmények adatszolgáltatási terheinek mérséklése;
4. az új adatvédelem feltételeinek kielégítése.

A felépítendő egységes információ-rendszer keretében a hivatalos statisztikai szolgálatnak Ausztria gazdasági, demográfiai, társadalmi, ökológiai és kulturális helyzetéről kell adatokat gyűjtenie. A tömegjelenségek megismerését, valamint megítélhetőségét segítő, objektív eredményeket egyrészt az államigazgatási szervek tervezési, döntéshozatali, illetve ellenőrzési feladataihoz kell rendelkezésre bocsátani, másrészt közzé kell tenni

a tudomány, a gazdaság, illetve a nyilvánosság számára. Ennek során a statisztikai szolgálat szerepe nem korlátozódhat pusztán az adatok begyűjtésére és az összesített eredmények közlésére. A döntés-előkészítés minőségének javítása érdekében szükség van az összefüggéseket feltáró elemzésekre, indexek, mutatószámok készítésére, előrejelzések készítésére és átfogó statisztikai modellek kidolgozására is.

A törvény a nyilvánosság egyértelmű informálása érdekében definíciószerű meghatározást közöl arról, hogy mi tartozik a statisztikai tevékenység körébe.

Az Európai Unió egységes előírásaival összhangban az osztrák statisztikai szolgálat működésének alapelvei a következők: tárgyilagosság, megbízhatóság, hozzáférhetőség, átláthatóság, takarékoság, továbbá a tartalmi összefüggések minél következetesebb érvényre juttatása. Az osztrák hivatalos statisztikai szolgálatnak megkülönböztetett figyelmet kell fordítania a pártatlanságra, a legkorszerűbb módszerek és eljárások alkalmazására, az adatok időszerűségének (aktualitásának) folyamatos javítására, az adatszolgáltatási terhek minimalizálására, továbbá a közlési, illetve az adatvédelmi kötelezettségek maradéktalan betartására.

Az egyidejűleg jogot és kötelezettséget jelentő feladatok közé tartozik az egységesen érvényesítendő statisztikai fogalmak, meghatározások, az ezekhez kapcsolódó magyarázatok, illetve a kötelező érvényű osztályozások közzététele és folyamatos korszerűsítése. A minél szélesebb körű terjesztés érdekében fokozottabban kell érvényesíteni az Internet publikálás költségkímélő eljárásait is.

A közösségi követelmények tudományos szintű kielégítésének elsődleges fontosságára tekintettel az osztrák hivatalos statisztikai szolgálat működése nem bevételorientált. Speciális igényeket kielégítő feldolgozások többletköltségeiért azonban az igénylőnek térítést kell fizetnie. A takarékoság érdekében a teljes körű adatgyűjtésekkel szemben a mintavételes eljárásokat, illetőleg a szekunder feldolgozásokat kell – a lehetőségekhez képest – előnyben részesíteni.

A törvényben megjelölt feladatok teljesítésének, illetve a kötelezettségek betartásának ellenőrzése az országos hatáskörű Statisztikai Tanács hatáskörébe tartozik.

A közvélemény bizalmának erősítését is szolgálja, hogy az új törvény a szakmai, módszertani kérdések területén a korábnál jóval nagyobb önállóságot biztosít a Központi Statisztikai Hivatalnak. A statisztikai szolgálat fontos kötelezettsége ugyanis, hogy a tudományos, szakmai problémákat politikai befolyásoktól mentesen oldja meg.

Az adminisztratív adatforrások hatékonyabb hasznosítását is szem előtt tartva monopolhelyzetet teremt a törvény a Központi Statisztikai Hivatalnak a statisztikai megfigyelési egységek kötelezően egységes osztályozása (mindenekelőtt a tevékenység szerinti osztályozás) tekintetében. A besorolásokat – írott formában, díjmentesen – a Hivatalnak kell végrehajtania. Az információközlés elektronikus úton is megoldható. Hangsúlyozva, hogy a központi regiszter stratégia fontosságú eszköze az adminisztratív adatforrások tartalmi összehangolásának, a törvény a Hivatal feladatává teszi a központi regiszter vezetését, s egyúttal feljogosítja arra, hogy e célra személyi vonatkozású (egyedileg azonosítható) adatokat is igényelhesen. A jogi személyekre, vállalatokra, ezek üzemire és munkahelyeire, munkaközösségekre és kutatóintézetekre kiterjedő regiszter folyamatos karbantartásához rendszeres adatgyűjtéssel kell biztosítani például az egyedi azonosításhoz szükséges információkat, a besorolási ismérvek aktuális adatait, a postai címet, az adatforrások közelebbi megjelölését, a felvilágosítáért felelős személyek adatait stb., amelyek azonban csak statisztikai célokra hasznosíthatók.

A statisztikai szolgálat munkafeltételeinek jelentős javulását alapozzák meg a törvény azon rendelkezései, amelyek a primer adatgyűjtések megtakarítása érdekében – meghatározott körben – hozzáférhetővé teszik az államigazgatási (adminisztratív) nyilvántartások egyedi adatait is másodlagos statisztikai feldolgozások céljaira. (A tapasztalatok szerint az osztrák pénzügyi hatóságok kevesebb másodlagosan hasznosítható adattal rendelkeznek, mint más nyugat-európai országok.) A másodlagos feldolgozások eredményes végrehajtása természetesen igényel előkészítést és következetes összehangolási munkát tesz szükségessé. A Statisztikai Hivatal által igényelt adatokhoz ezért értelemszerűen hozzátartoznak a metaadatokra vonatkozó információk is. Dokumentálni kell tehát, hogy milyen tartalmi, illetve osztályozási ismérveknek felelnek meg az adminisztratív forrásokban szereplő adatok, milyen számítási eljárásokat alkalmaztak a feldolgozásuk során stb. Az elektronikusan tárolt adatokat közvetlen adatátvitellel vagy adathordozón kell továbbítani a másodlagos, statisztikai feldolgozás végrehajtásához. Az együttműködés elősegítése érdekében, minden államigazgatási szervezetnek, amely a másodlagos statisztikai feldolgozások vagy a központi regiszter karbantartása szempontjából fontos nyilvántartásokért felelős, figyelembe kell vennie a statisztikai követelményeket is, ha az adatok tartalmát vagy tárolási struktúráját érintő módosításokat kíván végrehajtani. A felsorolt kötelezettségek új – és esetenként valóban eléggé terhes – feladatokat rónak

egy-egy államigazgatási szervezetekre. A társadalom alapvető érdekeinek szolgálata azonban megkívánja, hogy az új törvény rendelkezéseiben ne hagyományos jogaik korlátozását, hanem a közszolgálat szereplőinek magasabb szintű, korszerű együttműködési formáját lássák, amelynek sikeréért érdemes és szükséges is némi áldozatot hozni.

A modern technológiáknak az elsődleges adatgyűjtések körében is nagyobb szerephez kell jutniuk. Az ún. elektronikus kérdőívek alkalmazása például, amellet, hogy kisebb munkaráfordítást igényel az adatszolgáltatótól, csökkenti a statisztikai szolgálat adatgyűjtési és -feldolgozási költségeit, és jelentősen gyorsíthatja az adatáramlást is.

Az adatszolgáltatók bizalmának elnyerése, illetve megőrzése érdekében a törvény megkülönböztetett figyelmet fordít az adatvédelmi kérdésekre. A személyhez kapcsolódó (egyedileg azonosítható adatok esetében) a statisztikai szolgálat dolgozóit büntetőjogi konzekvenciákkal járó titoktartási kötelezettség terheli. A személyi adatokat statisztikai feldolgozásukat követően anonimakká kell tenni, továbbadásuk hatósági vagy más, például tudományos kutatási célokra is szigorúan tilos. Ez alól az ún. „egyirányú utca” szabály alól csak az jelenthet kivételt, ha az érintett adatszolgáltató kifejezetten és félreérthetetlenül engedélyt ad adatai átengedésére, vagy ha ezt különleges törvényi előírás rendeli el.

A szerzők ismertetnek néhány olyan problémát is, amelyekre az új statisztikai törvény sem tudott végleges, illetve megnyugtató megoldást találni. A törvény mielőbbi elfogadása érdekében például a hangsúlyt a szövetségi állam szintű rendelkezésekre helyezték, ezért a tartományokat érintő egyes statisztikai kérdések még további szabályozást igényelnek. Érintetlen marad az Osztrák Nemzeti Bank illetékesége is pénzügy-statisztikai kérdésekben. (Ez a probléma az Európai Unió szintjén sem teljesen rendezett: a fizetési mérleget és a pénzügyi mérlegeket érintő kérdéseket az EUROSTAT és az Európai Központi Bank egyaránt a hatáskörébe tartozónak tekinti.) Nem sikerült előrehaladást elérni az egységes személyi azonosítószám statisztikai alkalmazhatósága terén, holott ennek előnyeit a skandináv országok gyakorlata is bizonyítja. A megtakarítások és az adatminőség várható javulása egyaránt fontos érv arra, hogy a közeljövőben újabb tárgyalások induljanak az Adatvédelmi Bizottság bevonásával a megoldás kidolgozása érdekében.

Az Osztrák Központi Statisztikai Hivatal szervezetének és hatáskörének módosításával a törvény – a közszolgálati vezetés új felfogásának (New Public Management) megfelelően – a nagyobb

önállósággal párosuló rugalmasabb irányításnak kívánt teret nyitni. Az új főhatóság (új nevén: Statistik Österreich) közvetlen feladatkörébe tartozik az osztrák statisztikai szolgálat nemzetközi képviselője, az egységes osztályozások (besorolások) végrehajtása, a központi regiszter fenntartása statisztikai célokra. Szerződéses megbízás alapján szövetségi állam szintű, illetve tartományi statisztikákat készít az önkormányzatok, a Nemzeti Bank és más közszolgálatok részére. Statisztikai adat-szolgáltatást teljesít az Európai Unió intézményei

és más nemzetközi szervezetek számára. Ugyanakkor maga is megbízást adhat statisztikai felvételek végrehajtására, és véleményezési hatáskörrel rendelkezik az állami statisztikát érintő minden kérdésben. A részvénytársaságok gyakorlatához hasonlóan a jövőben az intézményt egy szakmai és egy gazdasági vezető fogja irányítani. Működését a 15 tudományos képzettségű szakértőből álló Statisztikai Tanács, illetve a részvénytársaságok felügyelő bizottságához hasonló Gazdasági Tanács fogja ellenőrizni.

A STATISZTIKA ÁLTALÁNOS ELMÉLETE ÉS MÓDSZERTANA

CHAMBERS, J.:

SZÁMÍTÓGÉPES STATISZTIKA ÉS GRAFIKA

(Statistical computing and graphics. Computing with data: concepts and challenges.) – *The American Statistician*. 1999. 1. sz. 73–84. p.

Számítógépes statisztikán a szerző a számítógép különböző célú statisztikai számításokra való felhasználását érti. A korábban ilyen felhasználásra alkalmas szoftverek közül a Fortran, a Lisp és az APL néhány alapvető tulajdonságát ismerteti, ezt követően a számítógépes statisztika hatékonyságát három szempontból értékeli: programnyelv, objektum és interfész.

A programnyelv az adatokkal végzett számításokat tekintve azok szervezését, elemzését és megjelenítését lehetővé tevő eszközt jelent, ahol a kezelt információ nagytömegű és összetett. Az adott programnyelv hasznosságának megítélése szubjektív és tapasztalaton alapul. Végül is az a jó programnyelv, amelynek alkalmazásával a felhasználó jó eredményt kap. A felhasználó két szempontot mérlegel: gyorsan és kényelmesen lehessen programot írni és pontosan leírható legyen, amit el akar érni. A kívánt cél elérését különböző megoldások szolgálják: strukturált programozás, funkcionális programnyelv, objektum-orientált programozás.

Az objektum az adatszerkezetre, annak kezelésére vonatkozó fogalom. A szerző értelmezésében a számítógéppel kezelt adatok dinamikus, önmagukat értelmező objektumok. Az adatszervezés alapelve, hogy azok osztályokba tartoznak, illetve ismérveik alapján osztályokba sorolhatók. Az osztályok információtartalma rekurzív módon definiálható. A számítógép az osztályokra vonatkozó információt (akárcsak más nyelvi szerkezetet) mint a kérdéses információt tartalmazó objektumot (metaadat-objektumot) tudja kezelni.

Az interfész a jelen esetben az adott nyelven írt szoftver azon képességét jelenti, hogy az más nyelven írt műveleteket és módszereket tud segítségül hívni.

Minden interfészt definiáló függvény más programnyelven írt számítási modellt használ. A fogalom egy másik számítógép erőforrásainak igénybevételét is magában foglalja. Ez esetben az jelenthet korlátot, hogy mindkét rendszernek külön interfésszel kell rendelkeznie. Természetesen jobb, ha egyetlen közvetítő formát alakítanak ki, amire történt is kísérlet.

A számítástechnikai eszközök fejlődése lehetővé teszi, hogy a statisztikusok az eddiginél több területen alkalmazzák a statisztika eszköztárát a legkülönbözőbb feladatok megoldására. Megnöhet a statisztikusok szerepe mind az adatbáziskezelésben, mind a felhasználói interfész kialakításában, amivel a hagyományos statisztikai módszerekkel kapott eredményeket kezelik. Mindez olyan programnyelvet és adatbáziskezelő-rendszert kíván, ami lehetővé teszi részben a statisztikusok és a számítástechnikusok egymás közötti kommunikációját, részben a felhasználó felé történő kommunikációt. A feladat bonyolultságát jelzi, de egyben a felhasználás távlataira is rámutat, hogy a felhasználók különböző helyeken, az adatok és az eszközök több számítógépen és operációs rendszerben lehetnek. Az ilyen helyzet kezelésére alkalmas legfejlettebb programnyelv és rendszersemleges kommunikációs szabvány a CORBA (Common Object Request Broker Architecture). Mind ez, mind a Java Data Base alkalmas arra, hogy viszonylag magas szintű absztrakciók révén automatikusan kezelje az ellenőrzés és a kommunikáció részfolyamatait, miközben a programkörnyezet biztosítja a rendszer és a felhasználó magas szintű interaktív kapcsolatát.

(Ism.: Szász Kálmán)

GAZDASÁGSTATISZTIKA

STANKOVSKY, J.:

AZ EURÓPAI UNIÓ MÓDOSÍTOTT
KÖZÉPTÁVÚ KÖLTSÉGVETÉSE(Agenda 2000: Neuregelung der EU-Finanzierung.) –
WIFO Monatsberichte. 1999. 7. sz. 489–497. p.

A cikk összehasonlítja az Európai Unió Agenda 2000 elnevezésű dokumentumban 2006-ig rögzített pénzügyi előirányzatokat, a korábbi és az 1999. márciusban, Berlinben elfogadott adatok alapján. A szerző által tételesen is vizsgált mértékek szerint a megtakarítási törekvések ellenére a közép- és kelet-európai (KKE-) országokkal kapcsolatos költségvetési kötelezettségek változatlanok, ugyanakkor az EU teljes középtávú pénzügyi előirányzata csökkent.

A szerző a megváltozott pénzügyi háttérrel összefüggésben mutatja be az EU agrár- és strukturapolitikáját érintő költségvetési reform főbb összefüggéseit. Az EU agrárpolitikája az agrárnépesség életszínvonalával, a mezőgazdasági jövedelmek stabilitásával kapcsolatos cél- és eszközzrendszert tartalmazza, olyan költségvetési beavatkozásokat érvényesítve, amelyek fenntartják az európai piac egységességét, és megfelelő védelmet adnak az importtal szemben.

Utal az agrárpolitika 1992-ben indult és 1995 decemberétől új megközelítéssel folyó reformjának céljára, vázolja az újabb reformot indokló külső körülményeket. Itt említi a piacvédelmi intézkedések leépítésére vonatkozó igényt a Világkereskedelmi Szervezet (World Trade Organization – WTO) keretében folyó tárgyalások alapján, és az EU keleti bővítésének várható agrárpiaci hatásait. A reform hatására az EU agrárpiaci árai fokozatosan közelítenek a világpiaci árszínvonalhoz.

Az EU strukturapolitikája a tagországok közötti gazdasági és szociális összetartást támogatja, ilyen célokra a tagországok bruttó kibocsátás 0,46 százalékát fordítják. A strukturapolitika, a gazdasági- és valutaunió és az EU egységes belső piaca mellett, kiemelt fejlesztési programcsoportokat is meghatároz (zárójelben a megfelelő tartalmú támogatási csoportokra az Agenda 2000 előtt alkalmazott jelölés):

- a legelmaradottabb földrajzi térségek fejlesztése (1. és 6. cél),
- a kevésbé iparosodott régiók fejlesztése (2. és 5a cél),
- a vidék régióinak fejlesztése (5b cél),
- az ipari szerkezetátalakítás foglalkoztatási hatásai (3. és 4. cél).

Az elsőként említett elmaradott régiók közé azok sorolhatók, amelyek egy főre jutó GDP-je nem

éri el az EU átlagos szintjének 75 százalékát, a többi támogatási program részvételi küszöbe az EU átlagos szintjének legfeljebb 90 százaléka.

Az EU keleti bővítését tartva szem előtt az Agenda 2000 két programcsoportot határol el: az egyik programcsoport (a meglévő PHARE-programok kiegészítéseként) az agrár- és strukturapolitikai eszközöket azzal a céllal irányozza elő, hogy a bővítés első körébe nem tartozó kelet-európai országokat felkészítse a későbbi belépésre (a továbbiakban „felkészítés” jelöléssel). A másik programcsoportba („bővítés” jelöléssel említve) a közép-európai térség 5 országa (a Cseh Köztársaság, Észtország, Lengyelország, Magyarország és Szlovénia), valamint Ciprus támogatása tartozik, és azt célozza meg, hogy ezek az országok képesek legyenek teljesíteni a csatlakozás („Avis” szerinti) követelményeit.

Az Európai Bizottság 1998 őszén munkaanyagot adott ki az EU pénzügyi terheinek „mértányosabb” elosztására választható lehetőségeiről, azonban a dokumentumban nem szerepelnek ajánlások. A szerző az 1999. márciusban hozott berlini döntést megelőző előkészítő munkák értékelése kapcsán kiemeli az EU módosított középtávú költségvetésében érvényesített kompromisszumokat.

Nem érvényesül az a pénzügyi modell, amely korlátozná a nettó befizetők terhelését, a GDP százalékában megadott felső határral. Franciaország nem fogadta el, hogy az EU agrárkiadásaiiban a nemzeti költségvetések vállaljanak társfinanszírozást. A brit tiltakozás miatt nem módosították a brit befizetésekre 1984. óta érvényesített engedményt. Az általános forgalmi adó alapján eddig teljesített befizetések egy részét ezután a tagországok bruttó társadalmi terméke alapján határozzák meg. Részben elfogadták azt a javaslatot, hogy az EU költségvetési kiadásait a 2000. évi szinten fagyasszák be, így a kiadások növekedése 2000 és 2006 között évente csak 1 százaléknyi lehet.

A cikk éves tagolásban hasonlítja össze a 2000 és 2006 közötti időszak 1998. márciusi, majd a berlini, 1999. márciusi döntéssel elfogadott pénzügyi előirányzatait, valamint a csökkenés mértékét a következő kötelezettségekre.

– Agrárpolitika összesen (21 országra), ebből a 15 tagország, az „előkészítés” és 2002–2006 között a „bővítés” első körének említett (5+1) országai szerint tagoltan.

– Strukturapolitika összesen (21 országra), ebből a 15 tagország strukturafejlesztési és kohéziós alapja, az „előkészítés” és 2002–2006 között a „bővítés” első körének említett (5+1) országai szerint tagoltan.

– Az EU belső politikájának programjai összesen és az előbbi 3 országcsoport szerint tagoltan.

- Az EU külső politikájának programjai összesen és az előbbi 3 országcsoporthoz tagoltan.
- Az EU igazgatási kötelezettségei.
- Pénztartalékok.

Az Európai Bizottság javasolta ugyan, hogy az első körben csatlakozásra elfogadott országok a módosított költségvetésben kisebb összeggel szerepeljenek, azonban az 1999. márciusi berlini döntés nem változtatott az Agenda 2000 korábbi előirányzatán.

A „bővítés” országcsoporthoz 2002 és 2006 között az agrárpolitika keretéből 12,41 milliárd euró, a strukturápolitika keretéből 39,58 milliárd euró, a belső politika és az EU igazgatás kereteiből 3,95 + 2,13 milliárd euró, összesen 58 millió euró támogatásban részesíthető. A „felkészítés” országcsoporthoz 2000 és 2006 között mindkét változatban azonos összegekkel, összesen 21,84 milliárd euró támogatással (évente egyenlő, 3,12 milliárd euró előirányzattal) szerepel.

A tartalékokat is tartalmazó teljes középtávú előirányzat 2000 és 2006 között eredetileg 786,14 milliárd euró volt, ezt a kötelezettséget az 1999. márciusi módosítással 83,36 milliárd euróval csökkentették, ezután az EU 21 országának összes felhasználására 702,78 milliárd euró szerepel a tervekben.

Az EU 15 országára jutó költségvetési kiadások új megoszlását a 2000–2006 közötti időszakban a szerző azzal jellemzi, hogy az agrárpolitika (46,2%) és a strukturápolitika (33,0%) kötelezettségei a meghatározók. A „bővítés” országcsoporthoz 2002 és 2006 között mintegy 9 százalékát kapja annak a támogatásnak, ami az EU 15 tagországa és a „felkészítés” országcsoporthoz a vizsgált 7 év alatt együttesen felhasználható. A cikk a középtávú költségvetés egyes előirányzatait az EU 15 illetve 21 országának előre jelzett bruttó kibocsátás százalékában is kifejezi. A tervezés kiinduló pontja az volt, hogy terhelés ne haladjon meg az összességében 1,37 százalékos eszközátcsoporthoz tartozó arányt, mint elfogadott felső határt.

Az Európai Tanács berlini döntése szerint az általános forgalmi adó alapján a Közösség költségvetésébe befizetendő összegek súlya úgy módosul, hogy a bruttó társadalmi terméknek 2000-ben 0,75 százalékát, 2004-ben csak 0,50 százalékát képviseli az ilyen alapon elszámolt hozzájárulás is. Ennek megfelelően növekszik más, hagyományos közösségi finanszírozási források (például a vámbevétel alapján teljesített hozzájárulások) aránya.

A cikk bemutatja az új finanszírozási koncepció hatásait a nettó befizető (vagyis a legfejlettebb) tagországok középtávú terhelésére.

Az osztrák pénzügyminisztérium számításai szerint az ország 1999. évi nettó befizetése a bruttó kibocsátás 0,45 százalékának, a 2000. évi hozzájárulás

mintegy 0,43 százalékának felel meg (abszolút adatokkal: 10,6, majd 12,1 milliárd schilling Ausztria nettó befizetése). Az EU bővítésének hatásával nem számolva a 2006. évi osztrák bruttó kibocsátás mintegy 0,31 százalékának felel meg a nettó befizetés (becsült értéke legfeljebb 10 milliárd schilling). Egy Németországra vonatkozó 1999. áprilisi becslés szerint a nettó befizetés 1999. évi 0,54 százalékos aránya 2006-ig a bruttó kibocsátás 0,43 százalékára mérséklődik az 1999. márciusi, berlini döntés következtében.

(Ism.: *Nádudvari Zoltán*)

GAZIER, B.:

A FOGLALKOZTATOTSÁG JAVÍTÁSA: KONCEPCIÓK ÉS IRÁNYELVEK

(Employability concepts and policies.) – *Employment Observatory*. MISEP Policies. 1999. 67–68. sz. 36–47. p.

A foglalkoztatottság javítása ma az európai foglalkoztatási stratégiák kulcskérdése, az 1997-ben Luxembourgban elfogadott közös akcióterv első „pillére”, melyhez a következő előírások tartoznak:

- minden fiatal munkanélkülinek állást, tréninget, vagy gyakorlat megszerzési lehetőséget kell biztosítani, mielőtt még munkanélküliségének időtartama elérné a 6 hónapot;
- a felnőtt munkanélküliek számára munkanélkülivé válásuk első 12 hónapjában meg kell teremteni az újrakezdési lehetőségét.

A foglalkoztatás javításának programja nem közvetlen beavatkozás, hanem olyan elvek elfogadása és gyakorlati elvek alkalmazása, mint az élethen át tartó tanulás. Az új kihívások miatt felül kell vizsgálni a régi irányelveket és ha szükséges, újakkal kell felváltani őket. Ma a legtöbb technika a „kinálási oldal” javítását célozza, például ilyen a szakképzés fejlesztése, vagy a tartós munkanélküliek személyre szabott programja. Ugyanakkor számos döntéshozó és a szociális partnerek ellentmondásosan viszonyulnak az új irányelvhez. Ennek az az oka, hogy a cél, az álláshoz jutást elősegítő készség, képességek növelése tömeges munkanélküliség esetén nem jelen egyben álláshoz jutást is.

A foglalkoztatás javítása lényegében nem más, mint irányelv, melyet 1998-tól sajátosságaikhoz alkalmazkodó módon a tagországoknak kellett nemzeti akciótervekben a konkrét intézkedések nyelvén átültetni. Az a kutatás, mely jelen cikk alapjául szolgált, megpróbálta az elvi és gyakorlati intézkedéseket, a velük kapcsolatos gondolatokat és részeredményeket áttekinteni, hogy lehetőség legyen a leghaték-

konyabbak azonosítására és széles körű megismerésére. A vizsgálat három fő részből állt: az első a definíciók és koncepcionális kérdések, a második a konkrét intézkedések áttekintése volt, a harmadik pedig a konkrét gyakorlati eredményeket gyűjtötte össze és értékelte. Az összefoglaló elemzés II. és III. fejezetének alfejezetei általában egy-egy ország példáját mutatták be. Az eredményeket a következő hét pontban foglalták össze a szerzők.

1. A foglalkoztatottság javítása mint irányelv komplex intézkedésrendszer hívott életre. A foglalkoztatásjavítás több, mint a foglalkoztatás biztosítása, azoknak a képességeknek és készségeknek a fejlesztését is jelenti, melyek elősegítik a munkaező piaci jelenlétet. Ebből következően az intézkedések is széles skálán mozognak, és épp úgy magukba foglalnak képzéseket, mint munkahely-megőrzési erőfeszítéseket.

2. A XX. században legalább 20 foglalkoztatottsági verziót dolgoztak ki, melyek lényegében 3 hullámba tartoznak. Az első elméletek a századfordulón jöttek létre, s az egyén tulajdonságaira vezették vissza azt, hogy foglalkoztatott-e, vagy sem. Emiatt a javasolt kezelési mód inkább csak a devianciák feltárását és nem munkaező-piaci intézkedéseket jelentett. A 60-as évekre kialakuló második hullám abból indult ki, hogy bizonyos csoportok inkább, mások kevésbé foglalkoztathatók, így az intézkedések, ennek megfelelően, a hátrányos helyzetű csoportok munkaező-piaci beilleszkedését segítették. A harmadik hullámba tartozó elméletek a 80-as években alakultak ki, s eddig 3 különböző változatuk van. Ezek közül a 90-es években elkészült egy soktényezős magyarázó rendszerrel dolgozó változat, melyhez általános és részleteiben kevésbé kidolgozott intézkedési terv is tartozik.

3. A jelenleg előnyben részesített változatot interaktivitás, közösségi támogatás és az egyetértés igénye jellemzi.

4. A foglalkoztatottság javításához különböző összetevők egyértelmű azonosítására van szükség. Így más módon kell és lehet segíteni a munkaezőpiacról nagyszámban kiszorult fiatalokon, mint az idősekben, akik esetében például megfelelő nyugdíjpolitika hozhat eredményt.

5. Azonosítani kell a dilemmákat és a sokszínűséget kezelni tudó foglalkoztatottságjavító eljárásokat kell kidolgozni. Több lényeges kérdés tartozik ide, többek között, hogy megelőző, vagy utólagosan ható eszközökre van-e szükség, és hogy melyikre mennyit kell áldozni. A konfliktus itt csak távlatilag oldható fel, hiszen minél hatékonyabb a megelőzés, annál kevesebben esnek ki a munkaezőpiacról. Kér-

dés, hogy általában munkára, vagy elégedettséget nyújtó munkára van-e szükség.

6. Van ún. helyi és van kliens-orientált megoldás. Az utóbbi azt jelenti, hogy az egyén érdekében különböző szervezetek, így a munkaügyi központ és a szociális segélyezést végző hivatal együttműködik, csökkentve az esélyét annak, hogy az egyéni elveszteszen a bürokrácia útvesztőjében.

7. Makroökonomiai szinten a legfontosabb következménye a foglalkoztatottság javítását célzó politikának a megfelelő béropolitika. Ez az utolsó megállapítás a bér- és a foglalkoztatottság szintje közötti összefüggésből következik.

A tanulmány végezetül megállapítja, hogy a regionális munkaező-piaci intézmények szerepének nőnie kell. Kiegészítő javaslatként hangzott el a „foglalkoztatottsági” biztosítás bevezetése (így például kiegészítő jövedelem járna az új munka keresésének idejére), illetve a tartós munkanélküliségre hajlamosító tényezők korai felismerése. További olyan jövőbeni kutatási irányokat is kijelöltek, mint az, hogy a foglalkoztatottság hogyan növelhető a generációs szolidaritás révén, a nemenkénti sajátosságok vizsgálata, vagy a foglalkoztathatóság szempontjából különböző kategóriák definiálása és azonosítása.

(Ism.: *Lakatos Judit*)

LANGERS, J.:

AZ IDEGEN MUNKAERŐ ÖSSZETÉTELE LUXEMBURGBAN

(L'hétérogénéité de la main-d'oeuvre étrangère au Luxembourg.) – *Population et Emploi*. 199. 3. sz. 1-8. p.

A luxemburgi kiadású demográfiai és társadalmi információs bulletin a *Population et Emploi* (Népesség és Foglalkoztatás) két 1999. évi őszi száma közül az októberi (3/1999.) a külföldi munkaező társadalmi-demográfiai összetételét, a novemberi szám pedig a háztartások életkörülményeit kutató vizsgálatok közül a tőkejövedelemmel és az ingatlanvagyonnal rendelkező háztartásokat mutatja be. Mint-hogy a bulletin egy-egy száma összesen nyolc A/4-es oldalon jelenik meg, így csak a legfőbb jellemzők és a legérdekesebb adatok közlésére szorítkoznak egy-egy téma szerzői. Igen tanulságosak a közlemények mind tartalmi, mind szerkesztésbeli mind pedig tipográfiai szempontból, hiszen megmutatják, hogy miként oldható meg jól az ilyen típusú tájékoztatósi feladat.

Az októberi, külföldi munkaező-összetételt bemutató szám három rövid, de tömör közleménye há-

rom oldalról világítja meg a kérdéskört. 1. *Jean Langers* és a States (Statistikai adatközpont) első írása a luxemburgi munkaerőállományt származási hely szerint csoportosítva vizsgálja foglalkozási csoportok, képzettségi szint és gazdasági szektor szerinti bontásban. 2. Ugyancsak J. Langers elemzi a legszámosabb bevándorló csoport, a portugál származású munkaerő jellemzőit. Míg a 3. közleményben *Blondine Lejalle* a CEPS/Instead adatállományán a luxemburgi származású munkaerőállomány alapképzettségét, valamint a generációk és a nemek szerinti különbségeit mutatja be.

A munkaerő származási hely szerinti megoszlása meglepő képet mutat, amennyiben a foglalkoztatottak 60 százaléka eleve külföldi Luxemburgban. Németek, belgák, franciák, olaszok és végül, de nem utolsósorban, portugálok találhatók közöttük. A származási hely szerinti megoszlást nem tudjuk meg, csupán annyit, hogy a portugálok alkotják a legnépesebb csoportot. Részletesen beszámol azonban a szerző három táblában a foglalkozási csoportok, a képzettségi szint, illetve a gazdasági ágak szerinti megoszlásokról külön-külön.

Az adatok háttérinformációiról kiemelt, bekeretezett részekben értesülhet az olvasó, így megtudhatja, hogy a használt fogalmak mely nemzetközi nomenklatúrához igazodnak és az adatok milyen egyedi vagy rendszeres statisztikai adatgyűjtésből származnak, mely referenciáévre vonatkoznak (1996).

A portugálokról szóló összefoglalás szöveges elemző részét ábrák egészítik ki, melyek a luxemburgi portugál munkaerő korfáját, a háztartások nagyság szerinti megoszlását, és a Luxemburgba érkezés éve szerinti megoszlásokat mutatják be. Az adatok egy 17 ezer személyt érintő reprezentatív felvétel eredményein alapulnak. A korfa jól mutatja, hogy a bevándorolt portugál népesség több mint egyharmada 20 és 34 év közötti korú volt a felvétel idején 1996-1998-ban. A korstruktúra legjellemzőbb

adata az, hogy csaknem 70 százalékuk 35 évesnél fiatalabb. Ami a háztartások nagyságát illeti, körülbelül 50 százalékuk 4 és több személyes háztartás; a portugál bevándorlók 30 százaléka már Luxemburgban született, 36 százalékuk pedig az utóbbi 12 évben került át. Az emigránsok legnagyobb része (43%) 20 és 29 éves koruk között indul útnak. Érdekes információkkal szolgál az a tábla, mely a Luxemburgban született, a 7 évnél korábban bevándorolt és a 6 éves korukban és később érkezettek foglalkozási megoszlását mutatja.

A *Blandine Lejealle* által összeállított harmadik tájékoztató a luxemburgi illetőségű népesség alapképzéséről (munkába álláskor meglévő képzettségi szintjéről) számol be korcsoportok és nemek szerinti bontásban.

1997-ben a különböző generációkhoz (korcsoportokba) tartozó népesség képzettségében a legérdekesebb különbség a képzési idő meghosszabbodása a fiatalabbak javára. A nők és a férfiak képzettségi szintje között azonban érezhető különbség mutatkozik. A nőknek csaknem 45 százalékának csak alsó fokú képzettsége van, szemben a férfiak 30 százalékával. A férfiak több mint egynegyede továbbtanult az érettségi után, míg a nőknek csupán 11 százaléka. A korcsoportos vizsgálat azt mutatja, hogy csökkenni látszanak a nemek közötti különbségek, a képzés elérhetőségét illetően azonban a végzett foglalkozás és a megszerzett minősítés még nyilvánvaló egyenlőtlenségekről árulkodik: azaz azonos végzettségű férfiak és nők nem végzik ugyanazt a foglalkozást. Példaként említi a szerző, hogy noha az alsó fokú oktatók túlnyomó részben a nők közül kerülnek ki, a tanfelügyelők legfeljebb felerészben. A kérdés továbbra is kérdés marad: megnyílnak-e a lehetőségek egyenlő arányban a nők és a férfiak számára a munka és a tanulás terén.

(Ism.: *Visi Lakatos Mária*)

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATSZEMLE

Allgemeines Statistisches Archiv

A NÉMET STATISZTIKAI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 3. SZÁM

Schmidt, K. D.: A késői kártétel modellezési eljárásai (Chain.Ladder eljárás).

Severin, T. – Schmid, W.: Változások követése GARCH folyamatokban.

Kukuk, M.: Elliptikusan szimmetrikus eloszlásokból származó rendezett kategórikus adatok elemzése.

Semrau, P. – Stubig, H.J.: A szegénység a különböző mérési koncepciók tükrében.

Leifer, H. A.: A harmonizált árindeks „elemeinek” mérőszám táblázatairól.

Ostermann, R.: Georg von Mayrs hozzájárulása a statisztikai grafikához.

Staglin, R.: Vaszilij Leontiev professzor emlékezete.

1999. ÉVI 4. SZÁM

Müller, C.: Monetáris politika Franciaországban az Európai Monetáris Unió előtt.

Börsch-Supan, A. és szerzőtársai: Megtakarítási módok Németországban: mérési koncepció és eredmények az EVS alapján.

Kössler, W.: Egy új egyoldalú változós vizsgálati terv folytonos eloszlásfüggvényekhez.

Vliegen, M. – Laan, P.: Az állami statisztika regiszter-alapú átállításának módszertani és időbeni szempontjai a holland példa alapján.

A FRANCIA GAZDASÁGI
ÉS PÉNZÜGYMINISZTERIUM ÉS A STATISZTIKAI
ÉS GAZDASÁGKUTATÓ INTÉZET FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 6-7. SZÁM

Thisse, J. F. – Ypersele, T.: Nagyvárosok és területi verseny.

Fontagné, L. – Freudenberg, M.: Az egységes piac és a kereskedelem fejlődése.

Lemoine, F.: Offshore termelés Kína külkereskedelmi növekedésének középpontjában.

Fontagné, L. – Pajot, M.: Külföldi működőtőke befektetés és külkereskedelem: nagyobb hatás az Egyesült Államokban, mint Franciaországban.

Chevassus-Lozza, E. – Gallezot, J. – Galliano, D.: Alternatív multinationális cégeknek: cégen belüli vagy közvetlen export.

Houdebine, M. – Topiol-Bensaid, A.: Működőtőke-befektetés és a francia cégek.

Belli, S. – Peyroux, C.: FATS: Új információs forrás a külföldi működőtőke-befektetéséről a szolgáltatási szektorban.

Kadjar, A.: A külföldi alapítású cégek növekvő tevékenysége a nagykereskedelemben.

Mayer, T. – Mucchielli, J. L.: Multinationális társaságok kihelyezései külföldre.

Benard, R. – Jayet, H. – Rajaonarison, D.: A cégek által keresett környezet.

Houdebine, M.: A tevékenységek területi koncentrációja és specializáció a francia tartományokban.

Hecquet, V. – Lainé, F.: Helyi ipari struktúrák és gazdasági szervezeti formák.

A NEMZETKÖZI STATISZTIKAI INTÉZET
FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 3. SZÁM

Wild, C. J. – Pfannkuch, M.: Statisztikai gondolkodás empirikus felvételnél.

De Santis, F. – Spezzaferri, F.: Módszerek alapértelmezésű és robusztus bayesi modell összehasonlításához: a frakcionális Bayes-faktor megközelítés.

Heuvel, E. R. – Klaassen, C. A. J.: Bayesi konvolúció.

White, A. G.: Mérési torzítások a fogyasztói árindexekben.

Harper, M. J.: Tőke inputok becslése a termelékenység mérésekor: az amerikai fogalmak és módszerek áttekintése.

Rademacher, W.: Környezeti mutatók, elszámolások és statisztika – információk követelmények az önnfenntartó fejlődéshez.

AZ AMERIKAI STATISZTIKAI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA

1999. 448. SZÁM

Gibbons, R. D. és szerzőtársai: Az adatok biztonságának és hatásosságának értékelése: egy orvosi intézet elemzési eredményei.

Givens, G. H.: Több szempontú döntés összefűlés: az ősi bánavadászat folyamata kompetitív fejlődésének példája.

Meelen, B. G.: Járványok vizsgálati adatainak modellezése és likelihood következtetés a betegség terjedésére.

Bonetti, M. – Cole, B. F. – Gelber, R. D.: Becslési eljárás momentum módszerrel kategorikus életminőség-adatokra.

Cohen, J. D. – Jiang, T.: Részlegesen mért latens jellegzetességek összehasonlítása nominális részcsoportok segítségével.

Berk, R. A. – Leeuw, J.: Kalifornia (intézeti) bentlakó osztályozási rendszerének értékelése általánosított szakadós regressziós modell segítségével.

Dehejia, R. H. – Wahba, S.: Okozati hatások nemkísérleti vizsgálatokban: oktatási programok újraértékelése.

Boatwright, P. – McCulloch, R. – Rossi, P.: A kereskedelem támogatásának mikroszintű modellezése: egy korlátozott paraméterű hierarchikus modell alkalmazása.

Datta, G. S. – Lahiri, P. – Maiti, T. – Lu, K. L.: A munkanélküliségi ráták hierarchikus bayesi becslése az Egyesült Államok államaira.

West, M. – Prado, R. – Krystal, A. D.: EEG-nyomok értékelése és összehasonlítása: látens struktúra nemstacionárius idősorokban.

Scharfstein, D. O. – Rotnitzky, A. – Robins, J. M.: A nem elhanyagolható kiejtésekhez való korrekció szemiparaméteres nem-válaszolási modellek segítségével.

Lipsitz, S. R. – Ibrahim, J. G. – Zhao, L. P.: Súlyozott becslő egyenlet hiányzó segédváltozós adatokra maximum likelihoodhoz hasonló tulajdonságokkal.

Lang, J. B. – McDonald, J. W. – Smith, P. W. F.: Többváltozós kategorikus válaszok asszociáció-perem modellezése: maximum likelihood megközelítés.

Chen, M. H. – Dey, D. K. – Shao, Q. M.: Új aszimmetrikus kapcsolatra épülő modell dichotom kvantális válasz-adatokra.

Cook, R. D. – Lee, H.: Dimenzió csökkentés bináris válaszú regresszióanalízisnél.

Hong, Y.: Hipotézis tesztelés idősorokban empirikus karakterisztikus függvény segítségével: egy általánosított spektrálsűrűség módszer.

Chang, S. H. – Wang, M. C.: Feltételes regressziós elemzés rekurzív idősorokra.

Zhang, S. – Karunamuni, R. J. – Jones, M. C.: Sürtüségfüggvény javított becslése a határon.

Pauler, D. K. – Wakefield, C. – Kass, R. E.: Bayesi faktorok és közelítések variancia-komponensű modellekre.

Daniels, M. J. – Kass, R. E.: Kovariancia mátrixok nem-konjugált bayesi becslése és használata hierarchikus modellekben.

Liu, J. S. – Wu, Y. N.: Paraméter kiterjesztés adatnöveléshez.

Xia, Y. – Li, W. K.: Egy-indexes együtthatóú regressziós modellekről.

Fraser, D. A. S. – Wong, A. – Wu, J.: Regresszió elemzés, nem-lineáris vagy nem-normális modellek esetén: egyszerű és pontos p értékek likelihood elemzésből.

Koenker, R. – Machado, J. A. F.: Az illeszkedés jósága és kapcsolódó következtetési eljárások kvantilis regresszióra.

Munk, A. – Pflüger, R.: Az $1 - \alpha$ ekviviáns megbízhatósági szabályok konvex alternatívákra $\alpha/2$ - szintű tesztet eredményeznek.

Brown, P. J. – Fearn, T. – Haque, M. S.: Diszkrimináció sok változóval.

Cressie, N. – Huang, H. C.: Nemszeparábilis, térben és időben stationárius kovariancia függvények osztályai.

Stoffer, D. S.: Közös jelek kezelése többváltozós idősorokban spektrális burkoló használatával.

Garel, B. – Hallin, M.: Rangalapú autoregresszív sorrend azonosítás.

REVISTA ROMÂNĂ DE STATISTICĂ

A ROMÁNIAI NEMZETI STATISZTIKAI
BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 6. SZÁM

Theiler, G. – Tövissi, L.: A kockázat alkalmazása a magánvállalatok biztosításában.

Ivan, I. – Gireada, A.: Statisztikai mutatók az ATM hátlólati teljesítmény-értékelésére.

Titan, E.: Nemparaméteres módszerek statisztikai hipotézisek tesztelésére.

Mindricelu, C.: A környezetvédelem statisztikai elemzése.

Osoian, C. – Rusu, C.: Az emberi erőforrások fontossága a kereskedelmi tevékenység hatékonyságának javításában.

1999. ÉVI 7–8. SZÁM

Stefansescu, D. E.: Yves Franchet – az EUROSTAT vezetője – küldetése: határkő a román statisztikai rendszer fejlődésében.

Savoitu, G.: Információról avagy a tudatlanságtól az informáltsáig.

Pivoda, D.: Az értékmutatóknak az inflációhoz való igazítása indexek segítségével, mikroökonómiai szinten.

Bacescu-Carbonaru, A.: Nemzeti adósság és gazdasági növekedés.

Tanasoiu, O. – Iacob, A. I.: Ökonometriai modellek alkalmazása a vállalati irányításban.

Zait, A.: A szellemi befektetés hatása egy gazdasági rendszer kibocsátására.

Schweizerische Zeitschrift für Volkswirtschaft und Statistik

A SVÁJCI STATISZTIKAI ÉS KÖZGAZDASÁGI
TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 4. SZÁM

Ungern–Sternberg, T.: Százalékos kiskereskedelmi ár-emelés.

Anker, P.: Statisztikai adatok nyilvánosságra hozásának időbeli ütemezése.

Bohl, M. T.: A németországi M3 pénzkereslet puffer készletének (Buffer-stock) összetevői.

Mattei, A.: Kísérleti gazdaság és intertemporális fogyasztói modell.

Suarez, J.: Az import verseny hatása a foglalkoztatottságra és bérekre a svájci feldolgozóiparban.

STATISTICA

Edizione commemorativa fondatore Paolo Fortunati

A BOLOGNAI, PÁDOVAI
ÉS PALERMÓI EGYETEMEK FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 2. SZÁM

Landenna, G.: A Neyman–Pearson-féle tesztelméletre vonatkozó néhány új eredményről.

Migliorati, S.: Egy megjegyzés a Neyman–Pearson-lemmához.

Joarder, A. H. – Beg, G. K.: Egy többváltozós t -modell skála-mátrixa nyomának becslése négyzetes veszteségfüggvény mellett.

Bordignon, S. – Scagliarini, M.: Változások kimutatása dinamikus folyamatokban: egy alkalmazás ózon elemzéshez.

Bollani, L. – Giolitti, R.: Gyors állapotbecslés dinamikus modellek egy osztályában.

Barakat, H. M.: Kétváltozós extrém értékek hártulajdonságairól.

Cainelli, G. – Lupi, C.: Egyidejű aggregáció és ökonometriai specifikáció a nemzeti számlák negyedéves becslésében.

Al–Mutairi, D. K. – Agarwal, S. K.: Az általánosított Weibull-eloszlás két típusa és alkalmazásai különböző környezeti feltételek mellett.

Grossi, L.: Befolyásos megfigyelések kétváltozós VARMA modellekben

STATISTICAL SCIENCE

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK
MATEMATIKAI STATISZTIKAI INTÉZETÉNEK
FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 3. SZÁM

Freedman, D.: Az asszociációtól az okozati viszonyig: néhány megjegyzés a statisztika történetéhez.

Rosenbaum, P. R.: A választás mint a kontroll alternatívája megfigyeléses vizsgálatokban.

Lin, C. – Gelman, A. – Price, P. N. – Krantz, D. H.: Helyi döntések elemzése hierarchikus modellezés segítségével radon mérésre és kezelésre alkalmazva.

Brown, B. W. – Hollander, M.: Beszélgetés Lincoln E. Moses-szel.

statistika
EKONOMICKO - STATISTICKÝ ČASOPIS

A CSEH STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 11. SZÁM

Novotny, Z.: Nagy építőipari cégek 1994 és 1997 között.

Pelej, J.: A GDP nemzetközi összehasonlítása és a GDP-összetevői Csehországban 1996-ra vonatkozóan, cseh valutában.

Udrzalová, Z.: A népszámlálási körzetek regisztere.

1999. ÉVI 12. SZÁM

Mejstrik, B.: A munkaerő-felvételek harmonizálási folyamata és a kilátások.

Kozák, J. – Hindls, R. – Hronová, S.: Szezonálisan befolyásolt idősorok modellezéséről.

A Cseh Statisztikai Hivatal új elnöke.

Statistische Nachrichten

AZ OSZTRÁK KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 11. SZÁM

Népesség-előrejelzés Ausztriára és a tartományokra.

Az 1998-as munkaerőfelvétel munkaidőre vonatkozó eredményei.

Háztartások: segítség az idős állampolgároknak, 1998. júniusi mikrocenzus.

Külföldiek életkörülményei Ausztriában.

Víz kultúra-termelés, 1998.

Kertészeti és szántóföldi zöldségtermesztési felvétel 1998-ban.

Sertésállomány 1999. augusztus 1-jén.

A feldolgozóipari vállalatok statisztikája.

Az ESA'95 szerint felülvizsgált nemzeti számlák: főbb eredmények 1995-től 1998-ig.

Általános közigazgatás – első adatok az ESA'95 szerint.

Kedves Olvasó!

Értesítjük, hogy a *Statisztikai Szemle* ára 2000. július hónaptól az alábbiak szerint változik:

egy példány ára: 500 forint,
féléves előfizetés: 3000 forint,
éves előfizetés: 5400 forint,

azaz éves előfizetés esetén megrendelőink példányonként 50 forintos kedvezményben részesülnek.